

เด็กและครอบครัวไทย ในสามวิกฤต:

รายงานสถานการณ์
เด็กและครอบครัว
ประจำปี 2022



ศูนย์ความรู้นโยบาย
เด็กและครอบครัว
(คิด for คิดส์)

ฉัตร คำแสง
วรรณ เลิศรัตน์
เจนิตตา จันทวงษา

**เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต:
รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว ประจำปี 2022**

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์)

โดยความร่วมมือระหว่างสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กับ ศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง (101 PUB)

บรรณาธิการอำนวยการ	ณัฐยา บุญภักดี ปกป้อง จันวิทย์
บรรณาธิการ	สมคิด พุทธศรี
ผู้วิจัย/ผู้เขียน	ฉัตร คำแสง วรตกร เลิศรัตน์ เจณิตตา จันทวงษา
พิสูจน์อักษร	คณะทำงาน 'คิด for คิดส์'
ออกแบบปกและรูปเล่ม	วนา ภูษิตาศัย
พิมพ์ครั้งแรก	ตุลาคม 2022
ติดต่อ	ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์) เว็บไซต์: https://www.kidforkids.org/ อีเมล: contact.101pub@gmail.com

ISBN (e-book)

รายงานนี้ถือเป็นลิขสิทธิ์ของศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว ห้ามผู้ใดทำซ้ำ คัดลอก
ลอกเลียน ดัดแปลง ปลอมแปลง และจัดเผยแพร่ โดยมุ่งประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เว้นแต่
จะได้รับอนุญาตจากศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัวเป็นลายลักษณ์อักษร

สารบัญ

คำนำ		7
บทนำ	เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต	9
แนวโหม่งที่ 1	เด็กและเยาวชนเผชิญภาวะการเรียนรู้ถดถอย พัฒนาการหยุดชะงัก	21
แนวโหม่งที่ 2	เด็กและครอบครัวเข้าถึงบริการของรัฐได้ยากขึ้น ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด	39
แนวโหม่งที่ 3	เด็กและเยาวชนถูกผลักเข้าสู่โลกออนไลน์ โดยขาดฐานที่จำเป็น	51
แนวโหม่งที่ 4	เด็กและเยาวชนเครียดและมีปัญหาสุขภาพจิตมากขึ้น	67
แนวโหม่งที่ 5	เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ภาครัฐสกัดกั้นด้วยความรุนแรงมากขึ้น	81
แนวโหม่งที่ 6	โครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยสมบูรณ์ ครอบครัวมีขนาดเล็กและเปราะบางยิ่งขึ้น	99
แนวโหม่งที่ 7	ความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นรุนแรงขึ้น บั่นทอนความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	111
บทส่งท้าย	ตั้งหลักใหม่ เติมความฝันเด็กและครอบครัวไทย	127
เชิงอรรถ		138

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ P.1	รายได้ต่อหัวประชากรต่อเดือนและจำนวนเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 21 ปี แยกตามเดโชล์รายได้ครัวเรือน	11
แผนภูมิที่ P.2	ผลกระทบจากวิกฤตที่ไม่เท่าเทียมต่ออัตราการมึงงานทำของแรงงานรายได้ต่ำและรายได้สูง	13
แผนภูมิที่ 1.1	ช่วงเวลาการเปิด-ปิดโรงเรียนในประเทศไทย ปี 2020-2022	23
แผนภูมิที่ 1.2	ภาวะการเรียนรู้ที่สูญเสียจากการปิดโรงเรียนในต่างประเทศ	25
แผนภูมิที่ 1.3	ภาวะถดถอยด้านผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของนักเรียนไทยโดยเฉลี่ยแยกตามระดับชั้นและรายวิชา	27
แผนภูมิที่ 1.4	จำนวนนักเรียนยากจนพิเศษรายปี ปีการศึกษา 2018-2021	29
แผนภูมิที่ 2.1	อัตราหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการฝากครรภ์ครั้งแรก ปี 2020-2021	41
แผนภูมิที่ 2.2	อัตราหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการดูแลก่อนคลอด 5 ครั้งตามเกณฑ์ ปี 2020-2022	42
แผนภูมิที่ 2.3	อัตราความครอบคลุมของเด็กอายุ 1 ปี และ 7 ปีที่ได้รับวัคซีนครบตามเกณฑ์ ปี 2019-2022	43
แผนภูมิที่ 2.4	ผลสำรวจภาวะความไม่มั่นคงทางโภชนาการในครัวเรือนประเภทต่างๆ	44
แผนภูมิที่ 2.5	อัตราส่วนเด็กอายุ 0-14 ปีที่เจริญเติบโตสมวัย ปี 2019-2021	45
แผนภูมิที่ 3.1	คะแนนประเมินทักษะรู้เท่าทันสื่อ-สารสนเทศ (MIDL) ด้วยตนเองโดยเฉลี่ย ของเยาวชนอายุ 15-25 ปี แยกตามควินไทล์รายได้ครัวเรือน	54

แผนภูมิที่ 3.2	คะแนนทักษะรู้เท่าทันสื่อ-สารสนเทศ (MIDL) แยกตามช่วงอายุและกลุ่มอาชีพ	55
แผนภูมิที่ 3.3	สัดส่วนของค่าบริการสัญญาณมือถือโดยเฉลี่ยต่อรายได้ต่อหัวประชากรโดยเฉลี่ย แยกตามควินไทล์รายได้ครัวเรือน	58
แผนภูมิที่ 4.1	ผลการประเมินสุขภาพจิตตนเองของเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 20 ปี ปี 2020-2022	69
แผนภูมิที่ 4.2	การประเมินสุขภาพจิตคนไทย ปี 2021 จำแนกตามกลุ่มอายุ	70
แผนภูมิที่ 4.3	ปัญหาที่เยาวชนรายงานว่าทำให้เกิดความเครียดมากที่สุด	71
แผนภูมิที่ 5.1	สัดส่วนของเยาวชนอายุ 15-25 ปีที่สนใจติดตามการเมืองค่อนข้างมากถึงมากที่สุด แยกตามที่อยู่ปัจจุบัน ควินไทล์รายได้ครัวเรือนและระดับการศึกษา	83
แผนภูมิที่ 5.2	สัดส่วนของเยาวชนที่เคยมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละรูปแบบ แยกตามที่อยู่ปัจจุบัน	85
แผนภูมิที่ 6.1	สัดส่วนประชากรตามช่วงอายุต่อประชากรไทยทั้งหมด ปี 2010 และ 2020 และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในปี 2030 และ 2040	101
แผนภูมิที่ 6.2	จำนวนประชากรเด็กเกิดใหม่และจำนวนผู้เสียชีวิต ปี 2012-2021	102
แผนภูมิที่ 6.3	สัดส่วนครัวเรือนวัยแรงงาน จำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย ปี 2000 ปี 2020 และแนวโน้มสัดส่วนปี 2030	103
แผนภูมิที่ 6.4	อัตราการพึ่งพิงของผู้สูงอายุ (65 ปีขึ้นไป) และเด็ก (0-14 ปี) ปี 2010-2020 และแนวโน้มในปี 2030 ปี 2035 และ ปี 2040	106
แผนภูมิที่ 7.1	สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานว่าคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่ในครอบครัวค่อนข้างมากถึงมากที่สุด แยกตามประเด็นและกลุ่มอายุ	115

แผนภูมิที่ 7.2	สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานว่าคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่ในครอบครัว ค่อนข้างมากถึงมากที่สุด แยกตามประเด็นและโครงสร้างครอบครัว	115
แผนภูมิที่ 7.3	สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานว่าความขัดแย้งทางความคิด เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว แยกตามช่วงอายุ ระดับรายได้ครัวเรือนที่แบ่งเป็นควินไทล์ และระดับการศึกษา	116
แผนภูมิที่ 7.4	เปรียบเทียบเยาวชนที่รายงานว่าความขัดแย้งทางความคิด เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว กับ เยาวชนที่รายงานว่าไม่มีอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	119
แผนภูมิที่ E.1	เสาหลักของนโยบายเด็กและครอบครัวแห่งอนาคต	130
แผนภูมิที่ E.2	ผลตอบแทนของการลงทุนในเด็กช่วงวัยต่างๆ	133

คำนำ

“เสียงเด็กหนึ่งคน ใช้คนทั้งหมู่บ้าน” สุภาชิตแอฟริกันข้อนี้ยังคงเป็นหลักการที่ทั่วโลกยึดถือเสมอมา ในการกำหนดนโยบายและวางมาตรการเพื่อพัฒนาพลเมืองรุ่นใหม่ของประเทศจนเกิดคลื่นลูกใหม่ที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า

‘คนทั้งหมู่บ้าน’ ในที่นี้ย่อมมิได้หมายถึงเฉพาะทรัพยากรมนุษย์ หากแต่หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมเด็ก

รายงานสถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัว ประจำปี 2022 ฉบับนี้จึงไม่เพียงแต่นำเสนอชุดข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนโดยตรง แต่ยังมุ่งมองนิเวศรอบตัวเด็กและเยาวชนอย่างรอบด้านเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่กว้างและลึกซึ้งว่าเด็กและเยาวชนของเรากำลังเผชิญอะไรในบริบทรอบตัว ที่สำคัญ รายงานฉบับนี้ยังได้รวบรวม ‘เสียง’ ของเด็กและเยาวชนผ่านการสำรวจในวงกว้างระดับประเทศ เพื่อให้แน่ใจว่า ‘พวกเรา’ ผู้ใหญ่ทั้งหลายไม่ได้คิดเองเออเอง หากแต่หันส่วนสำคัญ คือกลุ่มเด็กและเยาวชน ได้มีที่ทางอย่างเป็นทางการในการจัดทำข้อมูลสำคัญชุดนี้เพื่อนำสู่การออกแบบนโยบายเพื่ออนาคตของสังคม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ตระหนักดีว่าภารกิจในการสร้างเสริมสุขภาพพลเมืองรุ่นใหม่ในโลกที่มีความผันผวนสูง เป็นเรื่องที่มีความท้าทายอย่างยิ่งยวด และมั่นใจว่าฐานความรู้ที่ “ใช่” จะทำให้เรามีความแม่นยำมากขึ้นในการกำหนดทิศทางและกลยุทธ์การดำเนินงานเพื่อก้าวสู่อนาคต

ขอขอบคุณศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง (101 Public Policy Think Tank: 101 PUB) บริษัท ดี วันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด ที่ร่วมคิดร่วมสร้างจนเกิด “ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว” (คิด for คิดส์) และผลิตผลงานชิ้นสำคัญ คือ รายงานเด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต : รายงานสถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัว ประจำปี 2022 ที่อยู่ในมือท่านขณะนี้ สำคัญที่สุดคือขอขอบคุณ “เสียงของเยาวรุ่น” เกือบสองหมื่นคนจากทั่วประเทศ

หวังว่าทุกท่านจะได้รับประโยชน์จากรายงานฉบับนี้และร่วมมือกันพัฒนานโยบาย
สาธารณะที่ยึดฐานความรู้และสวัสดิภาพของเด็ก เยาวชน และครอบครัว เป็นศูนย์กลาง
ในการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตต่างๆ ให้ฟื้นตัวโดยเร็วและได้รับ
การพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
โดย สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว



คิด for คิดส์
ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

บทนำ

เด็กและครอบครัวไทย ในสามวิกฤต

ปี 2021-2022 เป็นปีที่ท้าทายสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวไทย วิกฤตสามด้าน – ทั้งวิกฤตโรคระบาดโควิด-19 (COVID-19) วิกฤตความเหลื่อมล้ำและการพัฒนา และวิกฤตสังคมและการเมือง – ยังคงทอดเงาสะท้อนยาวต่อเนื่องจากปีก่อนหน้า ทาบทับและท้าทายชีวิตของเด็ก เยาวชน และครอบครัวอย่างน่าวิตกกังวล



ที่มา: 101



วิกฤตโรคระบาดโควิด-19

หลังจากพบการแพร่ระบาดครั้งแรกในปี 2020 ประเทศไทยต้องเผชิญการระบาดของโควิด-19 อีกสามระลอกใหญ่ในช่วงปี 2021-2022 ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตสะสมราว 3.1 หมื่นคน และติดเชื้อสะสมราว 4.6 ล้านคน โดยเป็นผู้ติดเชื้อช่วงอายุ 0-19 ปีจำนวนอย่างน้อย 7.7 แสนคน นับถึงเดือนกรกฎาคม 2022¹

แม้เด็กและเยาวชนจะมีใช่กลุ่มผู้ติดเชื้อรุนแรงหรือผู้เสียชีวิตหลัก แต่ก็ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 รวมถึงมาตรการที่รัฐบาลใช้ชะลอการแพร่ระบาด การปิดสถานศึกษาโดยปราศจากแนวทางสนับสนุนที่เหมาะสมส่งผลให้เด็กและเยาวชนประสบปัญหาการเรียนรู้อดถอยและทุกโภชนาการ เมื่อประกอบกับการทุ่มทรัพยากรของระบบสาธารณสุขไปกับการจัดการโรคระบาด ยังเป็นเหตุให้ทั้งหญิงตั้งครรภ์ เด็ก

และเยาวชนเข้าถึงบริการสุขภาพได้ยากขึ้น ทำให้ไม่ได้รับการดูแลป้องกันความเสี่ยงด้านสุขภาพเท่าที่ควร

ยิ่งไปกว่านั้น การปิดสถานที่ ตลอดจนการห้ามดำเนินกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติ ยังส่งผลให้ครัวเรือนจำนวนมากสูญเสียรายได้และสนับสนุนเด็กและเยาวชนได้จำกัดยิ่งขึ้น สถานการณ์ทั้งหมดนี้กดดันและกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเครียด กังวล และมีปัญหาสุขภาพจิต ไม่นับรวมว่าหลายคนยังต้องเผชิญการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจากโรคระบาดอีกด้วย²

วิกฤตโรคระบาดโควิด-19 ได้รับขนานและเปลี่ยนแปลงวิถีของเด็ก เยาวชน และครอบครัวอย่างกว้างขวางและฉับพลัน ซ้ำเติมให้ผลกระทบจากวิกฤตความเหลื่อมล้ำและการพัฒนาที่บิวิกฤตสังคมและการเมืองซับซ้อนและรุนแรงมากยิ่งขึ้น



วิกฤตความเหลื่อมล้ำและการพัฒนา

เด็ก เยาวชน และครอบครัวไทยเผชิญวิกฤตความเหลื่อมล้ำที่รุนแรงมาช้านาน โดยเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เกิดและเติบโตในครัวเรือนยากจนที่มีทรัพยากรในการสนับสนุนสุขภาวะและพัฒนาการจำกัดมาก จากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี 2021 เด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 21 ปี จำนวน 2.9 ล้านคน จากทั้งหมด 14.0 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20.7 อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 10 (เดโชล์ที่ 1) ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนเพียง 2,577 บาท ขณะที่ 4.4 แสนคน หรือร้อยละ 3.2 อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10 (เดโชล์ที่ 10) ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อคนถึง 38,699 บาท หรือกว่า 15 เท่าของครัวเรือนเดโชล์ที่ 1³

20.7% ของเด็กและเยาวชนไทยอยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้ต่อหัวต่ำกว่า 2,577 บาท



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

แผนภูมิที่ P.1

รายได้ต่อหัวประชากรต่อเดือนและจำนวนเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 21 ปี แยกตามเดโชส์รายได้ครัวเรือน

เดโชส์รายได้ครัวเรือน	รายได้ต่อหัวต่อเดือน (บาท)	จำนวนเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 21 ปี (คน)	ร้อยละต่อจำนวนเด็กและเยาวชนทั้งหมด (%)
1	2,577	2,896,048	20.7
2	3,938	2,197,097	15.7
3	4,983	1,862,837	13.3
4	6,093	1,630,713	11.7
5	7,383	1,379,261	9.9
6	8,985	1,164,797	8.3
7	10,976	1,014,997	7.3
8	13,685	753,972	5.4
9	18,265	646,013	4.6
10	38,699	442,458	3.2

ที่มา: คิด for คิดส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (2021)

หากพิจารณาตามข้อมูลบัญชีการโอนประชชาติในปี 2019 ว่าครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการเลี้ยงดูเด็กหนึ่งคนตั้งแต่เกิดจนอายุ 21 ปีราว 1.5 ล้านบาท หรือ 6,250 บาทต่อเดือน⁴ จะมีเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 21 ปีมากถึง 8.6 ล้านคน หรือร้อยละ 61.4 อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนน้อยกว่าระดับค่าใช้จ่ายดังกล่าว (เดโชส์ที่ 1-4) ซึ่งอนุมานได้ว่าพวกเขาไม่มีเงินสำหรับใช้จ่ายด้านการเรียนรู้ ซื่ออาหารบริโภค ดูแลสุขภาพ และสนับสนุนพัฒนาการด้านอื่น ไม่เพียงพอตามมาตรฐานเฉลี่ยของประเทศ

ในความเป็นจริง สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางความสามารถในการสนับสนุนเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มแย่กว่าที่ข้อมูลความเหลื่อมล้ำทางรายได้สะท้อนให้เห็น เพราะไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำทางความมั่งคั่งสูงสุดในโลกด้วย โดย

ในปี 2021 กลุ่มประชากรที่มั่งคั่งที่สุดร้อยละ 1 ถือครองความมั่งคั่งของประเทศถึงร้อยละ 44.4 ขณะที่กลุ่มยากจนที่สุดร้อยละ 50 ถือครองรวมกันเพียงร้อยละ 1.5 เท่านั้น⁵

วิกฤตโควิด-19 ยิ่งซ้ำเติมวิกฤตความเหลื่อมล้ำนี้ให้รุนแรงขึ้น มาตรการชะลอการแพร่ระบาดทำให้ครัวเรือนยากจนมีรายได้ต่อหัวลดลงมากถึงร้อยละ 28.1⁶ ซึ่งกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำน้อยยังมีรายได้ลดลงรุนแรงกว่ากลุ่มผู้มีรายได้สูงที่ไม่ค่อยได้รับผลกระทบมากนัก แม้จะรวมผลของเงินช่วยเหลือจากรัฐแล้ว⁷ นอกจากนี้ การจ้างงานแรงงานรายได้ต่ำยังคงต่ำลงต่อเนื่อง สวนทางกับกลุ่มที่มีรายได้สูง จนผลกระทบและการฟื้นตัวมีลักษณะเป็นตัว K (แผนภูมิที่ P.2) ท่ามกลางช่วงเวลาที่ยากลำบากสำหรับกลุ่มแรงงานและครัวเรือนยากจน ทรัพย์สินของมหาเศรษฐียังคงเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดยระหว่างปี 2020-2022 มหาเศรษฐีที่ร่ำรวยที่สุด 10 อันดับแรกของประเทศมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นรวมกันราว 1.8 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐ หรือร้อยละ 21.0⁸

นอกจากนี้ โควิด-19 ยังมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อกลุ่มเด็ก เยาวชน และครอบครัวที่ยากจนมากกว่าและยาวนานกว่ากลุ่มร่ำรวย เพราะกลุ่มยากจนมีทรัพยากรสำหรับรับมือกับผลกระทบและฟื้นฟูตัวเองจากวิกฤตน้อยกว่า เช่น เข้าถึงอุปกรณ์ในการเรียน การทำงาน และกิจกรรมอื่นแบบออนไลน์น้อยกว่า อีกทั้งยังเข้าถึงสวัสดิการรัฐได้น้อยลงในวันที่พวกเขาต้องพึ่งพามากที่สุด เนื่องจากการงดหรือลดให้บริการพื้นฐานอย่างบริการการศึกษาและสุขภาพ

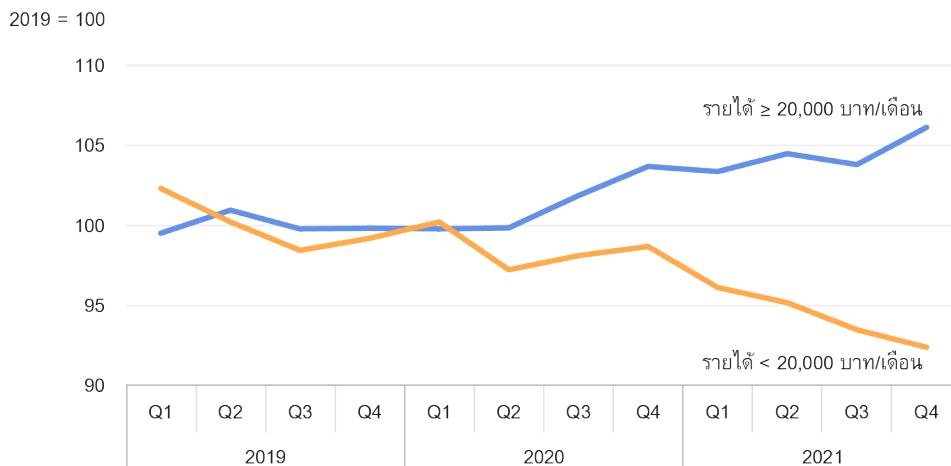


ที่มา: 101



แผนภูมิที่ P.2

ผลกระทบจากวิกฤตที่ไม่เท่าเทียมต่ออัตราการมีงานทำของแรงงานรายได้ต่ำและรายได้สูง



ที่มา: คิด for คิดส์ คำนวณจากข้อมูลสำรวจภาวะการทำงานของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนทิศทางการพัฒนาประเทศที่ไม่ทั่วถึงและทิ้งคนส่วนใหญ่ไว้ข้างหลัง มาตรการกระจายทรัพยากรที่เป็นธรรม และขาดสวัสดิการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่และเสมอภาค หากความเหลื่อมล้ำที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญไม่ได้รับการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ เด็กยากจนจะยังคงมีสุขภาพ พัฒนาการ ความรู้ ทักษะ ตลอดจนโอกาสในการประสบความสำเร็จตามความฝันและเลื่อนชั้นทางสังคมน้อยกว่า กลายเป็นรากฐานของความเหลื่อมล้ำตลอดชีวิตของพวกเขา ซึ่งอาจส่งต่อสู่คนรุ่นถัดไปด้วย





วิกฤตสังคมและ การเมือง

ในช่วงกว่า 100 ปีที่ผ่านมา อายุขัยเฉลี่ยของมนุษย์ทั่วโลกเพิ่มขึ้นจาก 32 ปีในปี 1900 เป็น 71 ปีในปี 2020 การมีอายุยืนยาวมากขึ้นหมายความว่ามนุษย์มีโอกาสมที่จะอยู่ร่วมกับคนต่างรุ่นมากขึ้น โดยในปัจจุบันโลกมีคน 7 รุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน ได้แก่ Greatest Generation (เกิด 1901-1927) Silent Generation (เกิด 1928-1945) Baby Boomers (เกิด 1946-1964) Generation X (เกิด 1965-1980) Generation Y (เกิด 1981-1996) Generation Z (เกิด 1997-2012) และ Generation Alpha (เกิด 2012-ปัจจุบัน) นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่มีคนต่างวัยอยู่ร่วมกันมากขนาดนี้

การเติบโตภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมต่างแบบทำให้คนแต่ละรุ่นมีความไม่ลงรอยทางความคิด ความเชื่อ การให้คุณค่า และพฤติกรรมการรับข้อมูลข่าวสารอย่างมีนัยสำคัญ จนทำให้ 'ความไม่ลงรอยกันระหว่างคนต่างรุ่น' ปรากฏชัดมากขึ้นและหลายครั้งได้กลายเป็นปัญหาทางสังคมและการเมืองที่แทบทุกสังคมต้องเผชิญคล้ายกัน

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมแบบช่วงชั้น รวมถึงวิกฤตความเหลื่อมล้ำและการพัฒนา ทำให้ความไม่ลงรอยกันระหว่างคนต่างรุ่นกลายเป็นวิกฤตทางสังคมและการเมืองในประเทศไทยที่รุนแรงมากเป็นพิเศษ เด็กและเยาวชนไทยต้องเติบโตขึ้นท่ามกลางการจำกัดอิสระในการคิดและการแสดงออก การละเมิดสิทธิในสถานศึกษา ตลอดจนระบอบเผด็จการอำนาจนิยม พวกเขาจึงก้าวเข้ามามีบทบาทหน้าในการตั้งคำถาม แสดงความเห็น และเคลื่อนไหวเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงอย่างหลากหลาย แห่ลมคม และโดดเด่นที่สุดเท่าที่ปรากฏในรอบหลายทศวรรษ



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

อย่างไรก็ดี ข้อเรียกร้องของเด็กและเยาวชนกลับมักไม่ถูกรับฟังและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เด็กและเยาวชนจำนวนมากจึงยกระดับการวิพากษ์และการเคลื่อนไหวเข้มข้นยิ่งขึ้นนับตั้งแต่ปี 2020 เป็นต้นมา ทั้งในรูปแบบการเคลื่อนไหวผ่านสื่อออนไลน์ การแสดงสัญลักษณ์ และการชุมนุมประท้วง ตัวอย่างสำคัญได้แก่ ขบวนการโบว์ขาว ที่ต่อต้านอำนาจนิยมในสถานศึกษาและรัฐบาลเผด็จการในช่วงปี 2020

ในการเคลื่อนไหวประเด็นการเมืองต่อรัฐบาลหลายกรณี รัฐบาลตอบโต้โดยกดปราบการแสดงออกของเด็กและเยาวชนด้วยความรุนแรง รวมถึงการจับกุมและดำเนินคดีกับเยาวชนหลายร้อยคน ส่งผลให้สถานการณ์พื้นผิวดูเหมือนสงบลง แต่ความไม่พอใจของเด็กและเยาวชนยังคงคุกรุ่นและพร้อมปะทุเป็นวิกฤตในอนาคต

นอกจากการเมืองบนท้องถนน การเรียกร้องและไม่ถูกรับฟังในสถาบันทางสังคมอื่นยังขับเน้นความขัดแย้งทางความคิดและความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นให้รุนแรงยิ่งขึ้น บันทวนความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและเยาวชนกับผู้ใหญ่ ไม่เว้นแม้กระทั่งสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา จึงมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพสุขภาพจิต พัฒนาการ และความสุขของเด็กและเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญ

สามวิกฤตในโลกที่ท้าทาย

โลกแห่งอนาคตอยู่ในสถานะที่ผันผวน-ซับซ้อน-ไม่แน่นอน-คลุมเครือ หรือที่เรียกว่า VUCA world วิกฤตทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี ตลอดจนการเมืองระหว่างประเทศ ล้วนยากจะคาดการณ์และรับมือ เด็กและเยาวชนที่เติบโตขึ้นในยุคนี้ ต้องเผชิญหน้ากับโลกที่ท้าทายมากกว่าเดิม เต็มไปด้วยความเสี่ยงหลายอย่างที่คนรุ่นก่อนไม่เคยเผชิญ



ประเด็นความเสี่ยงระดับโลกที่น่ากังวลมากที่สุดคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ย่ำแย่ลง โดยเฉพาะเมื่อปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทะยานขึ้นอย่างรวดเร็วระหว่างที่ทั่วโลกบังคับใช้มาตรการล็อกดาวน์และประชาคมระหว่างประเทศยังล้มเหลวในการร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาดังกล่าว

ความเสี่ยงที่น่ากังวลรองลงมาคือ ความเป็นปึกแผ่นของสังคมที่พังทลายลง ทั้งจากการแบ่งขั้วทางสังคมที่รุนแรงขึ้น วิกฤตทางมนุษยธรรมในหลายประเทศ และการโยกย้ายถิ่นฐานที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่เรื้อรังก็ยังคงซ้ำเติมจากวิกฤตโควิด-19 ส่งผลให้ช่องว่างการพัฒนาระหว่างกลุ่มร่ำรวยและยากจนถ่างกว้างมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศที่สูงขึ้น ยังทำให้การประสานความร่วมมือเพื่อเยียวยาบาดแผลจากวิกฤตที่ผ่านมาและการรับมือกับวิกฤตในวันข้างหน้าร่วมกันเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้นด้วย⁹

การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมอย่างรวดเร็วก็เป็นอีกหนึ่งความท้าทายของการทำงานในอนาคต มีการคาดการณ์ว่าภายในปี 2025 เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์จะเข้ามาทดแทนหรือเสริมตำแหน่งงานที่ปัจจุบันทำโดยมนุษย์มากขึ้น ซึ่งจะทำให้งานกว่า 85 ล้านตำแหน่งหายไป โดยเฉพาะงานในรูปแบบซ้ำๆ (routine work) ที่ระบบคอมพิวเตอร์สามารถทำแทนได้





ในขณะที่เดียวกัน งานที่เคยเป็นที่เข้าใจว่าต้องใช้ทักษะของมนุษย์เป็นหลัก อย่างการติดต่อสื่อสาร การให้เหตุผลและการตัดสินใจ ก็มีแนวโน้มว่าหุ่นยนต์จะทดแทนได้มากขึ้นเนื่องจากพัฒนาการของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ สัดส่วนการทำงานระหว่างมนุษย์และเครื่องจักรที่เปลี่ยนไปนี้จะส่งผลให้แรงงานทักษะระดับต่ำและกลางเสี่ยงตกงานมากขึ้น และช่องว่างค่าตอบแทนห่างกับแรงงานทักษะสูงยิ่งกว่าเดิม¹⁰

ภายใต้บริบทโลกที่ผันผวนไม่แน่นอนมากขึ้นนี้ ประเทศไทยกลับยิ่งเปราะบาง โดยเฉพาะต่อปัญหาอุบัติใหม่ เพราะขาดตาข่ายทางสังคมเพื่อรองรับผู้ได้รับผลกระทบ และขีดความสามารถของภาครัฐในการตอบสนองต่อปัญหาต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ วิกฤตสามด้านที่กล่าวถึงในรายงานฉบับนี้เป็นภาพตอกย้ำโลกที่ผันผวน ยากต่อการคาดการณ์และรับมือ แต่ขณะเดียวกัน วิกฤตเหล่านั้นส่งผลให้เด็ก เยาวชน และครอบครัวไทยอยู่ในภาวะเปราะบางยิ่งขึ้นไปอีก จนทำให้พวกเขายังไม่พร้อมรับความท้าทายใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

นโยบายเด็กและครอบครัวยุควิกฤตสามด้านในโลกที่ทำนาย จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจสถานการณ์และแนวโน้มสำคัญของเด็ก เยาวชน และครอบครัวไทย และตั้งหลักในการออกแบบนโยบายให้สอดคล้องกับโลกใหม่ รายงานฉบับนี้จึงวางเป้าหมายเป็นฐานในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัวตลอดช่วงปี 2021-2022 เพื่อเป็นข้อมูลตั้งต้นสู่การกำหนดนโยบายแห่งอนาคต

7 แนวโน้มสำคัญของสถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัว

วิกฤตสามด้าน – วิกฤตโรคระบาดโควิด-19 วิกฤตความเหลื่อมล้ำและการพัฒนา และวิกฤตสังคมและการเมือง – รวมถึงบริบทโลกที่ผันผวนไม่แน่นอนและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ประกอบกันเป็นบริบทสถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวไทยในปี 2021-2022 ซึ่งปรากฏแนวโน้มสำคัญ 7 ประการ ได้แก่



1. เด็กและเยาวชนเผชิญภาวะการเรียนรู้ถดถอย พัฒนาการหยุดชะงัก



2. เด็กและครอบครัวเข้าถึงบริการของรัฐได้ยากขึ้นในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด



3. เด็กและเยาวชนถูกผลักเข้าสู่โลกออนไลน์โดยขาดฐานที่จำเป็น



4. เด็กและเยาวชนเครียดและมีปัญหาสุขภาพจิตสูงขึ้น



5. เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมทางการเมืองแต่ภาครัฐสกัดกั้นด้วยความรุนแรงมากขึ้น



6. โครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยสมบูรณ์ ครอบครัวมีขนาดเล็กและเปราะบางยิ่งขึ้น



7. ความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นรุนแรงขึ้น บั่นทอนความสัมพันธ์ภายในครอบครัว



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

ทั้ง 7 แนวโน้มของสถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวไทยคือ ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญ เป็นทั้ง ‘แผลสด’ ที่ส่งผลกระทบในปัจจุบัน และมีความรุนแรงมากพอที่จะกลายเป็น ‘แผลเป็น’ ที่ส่งผลกระทบระยะยาวไปตลอดชีวิต หากไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง

ในสถานการณ์เช่นนี้รัฐบาลจำเป็นต้อง ‘ตั้งหลักใหม่’ ปรับแนวคิดและวิธีการดำเนินนโยบายครั้งใหญ่ในทุกมิติ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่เพื่อลดผลกระทบของแผลที่เกิดจากวิกฤตเท่านั้น แต่ต้องเตรียมพร้อมสำหรับความท้าทายของโลกอนาคตไปพร้อมกันด้วย

คิด for คิดส์ เชื่อว่า นโยบายสาธารณะที่ออกแบบบนฐานความรู้ และยึดสวัสดิภาพของเด็ก เยาวชน และครอบครัวเป็นศูนย์กลาง เป็นหัวใจสำคัญในการเยียวยาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของเด็ก เยาวชน และครอบครัวไทย โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบรุนแรงกว่ากลุ่มอื่น



เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022



รายงานฉบับนี้จึงเสนอด้วยว่า รัฐบาลควรตั้งเป้าให้เด็กและครอบครัวสามารถฟื้นตัวจากวิกฤตโดยเร็ว และกลับมาพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพและต่อเนื่องบนพื้นฐานของการสร้างสังคมเสมอหน้า โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายบน 3 เสาหลัก ได้แก่



1. การจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอและทั่วถึงสำหรับการดูแลพัฒนาเด็กเยาวชน และครอบครัว



2. การเพิ่มทางเลือกและคุณภาพของบริการสาธารณะ ให้เป็นทางเลือกคุณภาพที่เข้าถึงได้จริง



3. การส่งเสริมสิทธิเด็กและการมีส่วนร่วมของเด็กตลอดกระบวนการนโยบาย



ที่มา: 101

1

เด็กและเยาวชนเผชิญ ภาวะการเรียนรู้ถดถอย พัฒนาการหยุดชะงัก



เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022

ตลอด 2 ปีที่ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตโรคระบาด โควิด รัฐบาลสั่งปิดและจำกัดการเข้าถึงสถานที่ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันและยับยั้งการแพร่ระบาด สถานศึกษาทุกรูปแบบตั้งแต่ศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน และมหาวิทยาลัย เป็นสถานที่ลำดับแรกๆ ที่ถูกสั่งปิดและกลับมาเปิดเป็นลำดับท้าย ราคาที่ต้องจ่ายเพื่อควบคุมโรคคือ ภาวะการเรียนรู้ถดถอยครั้งใหญ่ (learning loss) ของเด็กและเยาวชนไทย ทั้งการสูญเสียความรู้ที่เคยร่ำเรียนมา เสียโอกาสพัฒนาทักษะใหม่ตามช่วงวัยที่เหมาะสม ประสิทธิภาพการเรียนรู้ลดลงเมื่อต้องเรียนออนไลน์ และเด็กบางกลุ่มอาจต้องหยุดเรียนกลางคัน พัฒนาการที่พวกเขาสูญเสียไปในช่วงเวลานี้อาจส่งผลต่อศักยภาพการเรียนรู้ ศักยภาพในการหารายได้ และศักยภาพที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพในระยะยาว



การปิดสถานศึกษาในช่วงโควิด ส่งผลให้พัฒนาการของเด็กถดถอย

มาตรการปิดสถานศึกษาเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโควิดถูกประกาศใช้ครั้งแรกในเดือนมีนาคม ปี 2020 เมื่อจำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 ในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้น โดยในระยะแรกเป็นการสั่งปิดทุกพื้นที่ทั่วประเทศ¹¹ ก่อนจะกลับมาเปิดเป็นปกติในไตรมาส 4/2020 เมื่อการแพร่ระบาดชะลอลง

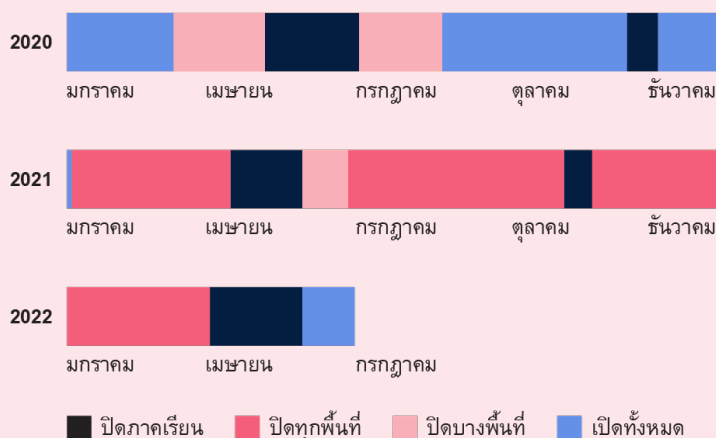
แผนภูมิที่ 1.1

ช่วงเวลาการเปิด-ปิดโรงเรียนในประเทศไทย ปี 2020-2022

โรงเรียน



ถูกปิดทุกพื้นที่รวม **16 สัปดาห์**
และปิดบางพื้นที่รวม **53 สัปดาห์**
ตั้งแต่ปี 2020-2022



ที่มา: องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (2022)

รัฐบาลได้ออกคำสั่งปิดสถานศึกษาอีกครั้งเมื่อการระบาดระลอกใหม่เกิดขึ้นในช่วงไตรมาส 1/2021 โดยเป็นการสั่งปิดสถานศึกษาในจังหวัดพื้นที่ควบคุมสูงสุด 28 จังหวัด¹² ยาวนานตลอดปี 2021 จนถึงไตรมาสแรกของปี 2022 หากนับตั้งแต่ปี 2020 จนถึงปัจจุบัน สถานศึกษาทุกพื้นที่ถูกปิดทั้งหมด 16 สัปดาห์ และบางพื้นที่ถูกปิดยาวนานถึง 53 สัปดาห์¹³

การปิดภาคเรียนที่ยาวนานส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรง แม้จะมีการเปลี่ยนรูปแบบการเรียนเป็นการเรียนออนไลน์หรือทางไกล แต่ก็มีข้อจำกัดและอุปสรรคทางการเรียนรู้มากกว่าการเรียนปกติ พัฒนาการของเด็กและเยาวชนจึงล่าช้า ถดถอย และบกพร่องมากยิ่งขึ้น กว่าช่วงหยุดเรียนตามปกติ ซึ่งเห็นผลชัดใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านวิชาการความรู้ โดยเฉพาะทักษะอ่าน-เขียน และการคำนวณ 2) ด้านพัฒนาการ เช่น ทักษะทางร่างกายและความสามารถในการจดจำ 3) ด้านอารมณ์และสังคม ขาดโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ขาดทักษะการสื่อสาร และมีความเครียดมากยิ่งขึ้น¹⁴



ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ทุกชีวิตตกอยู่ในวิกฤตแห่งโรคระบาด...ฉันต้องเรียนผ่านระบบออนไลน์ บนอุปกรณ์สื่อสารที่ตนเองมี มันอาจจะดูทันสมัย สะดวกสบาย และง่ายต่อการเข้าถึง แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น

การเรียนที่เป็นการสื่อสารทางเดียว ภาระงานที่มากมายก่องเป็นภูเขาสูงที่ทำเท่าใดก็ดูเหมือนว่าจะไม่มีวันจบ ตรงข้ามกับความรู้ที่ได้กลับมีเพียงน้อยนิด [...] ทำให้ฉันและเด็ก ๆ อีกรหลายคนรู้สึกท้อแท้ และไม่เข้าใจว่าพวกเราจะเสียเวลาเรียนไปเพื่ออะไร

ในเมื่อการเรียนในตอนนี้อย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถตอบโจทย์ที่พวกฉัน หรือสังคมคาดหวังจากพวกฉันเลยแม้แต่น้อย...พวกฉันจะต้องเสียเวลา เสียสุขภาพจิตไปเพื่อสิ่งใด แต่สุดท้ายพวกฉันก็ต้องจำใจเรียนต่อไป...



พรนัชชา
อายุ 17 ปี



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

การเรียนรู้ถดถอยทั่วโลก แต่เด็กไทยยิ่งเจ็บหนัก

การเรียนการสอนในห้องเรียนที่หายไปและการหยุดเรียนเป็นระยะเวลานานทำให้พัฒนาการด้านการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนหยุดชะงักล่าช้า และถดถอยลง องค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ประเมินว่า เด็กและเยาวชนกว่า 1.6 พันล้านคนทั่วโลกต้องเผชิญกับภาวะสูญเสียการเรียนรู้ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในประเทศกลุ่มรายได้ต่ำและปานกลาง¹⁵



1,600

ล้านคน

คือ จำนวนเด็กและเยาวชนทั่วโลกที่ต้องเผชิญกับภาวะสูญเสียการเรียนรู้

แผนภูมิที่ 1.2

ภาวะการเรียนรู้ที่สูญเสียจากการปิดโรงเรียนในต่างประเทศ

ประเทศ	ระยะเวลาปิดโรงเรียน (สัปดาห์)	ความสูญเสียทางการเรียนรู้โดยเฉลี่ย (SD)	เทียบจำนวนปีการศึกษาที่สูญหาย
เม็กซิโก	48	-0.55	1.7
บราซิล	26	-0.32	1
นอร์เวย์	7	-0.24	0.7
แอฟริกาใต้	22	-0.22	0.6
สหรัฐอเมริกา	23	-0.14	0.4

*0.33 SD = 1 ปีการศึกษา

ที่มา: องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (2022)

เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022

หลายประเทศได้ประเมินการเรียนรู้ที่นักเรียนสูญเสียไปจากการไม่ได้ไปโรงเรียน พบว่ายิ่งระยะเวลาปิดโรงเรียนยาวนาน ความสูญเสียทางการเรียนรู้ของผู้เรียนก็ยิ่งมากขึ้นตามไปด้วย จากแผนภูมิที่ 1.2 ประเทศเม็กซิโกที่ปิดโรงเรียนไปเป็นเวลา 48 สัปดาห์ นักเรียนมีการเรียนรู้ที่ถดถอยลงมากถึง 1.7 ปีการศึกษา หรือกระทั่งประเทศที่ระบบการศึกษามีคุณภาพสูงอย่างประเทศนอร์เวย์ก็ยังคงเกิดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ไป 0.7 ปีการศึกษา เมื่อปิดโรงเรียนไปเพียง 7 สัปดาห์



99% คือ การถดถอยของทักษะ
ด้านวิชาการในเด็กปฐมวัย
ไทย

98% คือ การถดถอยของทักษะ
ด้านความจำใช้งานในเด็ก
ปฐมวัยไทย

สำหรับประเทศไทย มีการประเมินภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ขึ้นเนื่องมาจากการปิดโรงเรียนในช่วงการแพร่ระบาดของโควิดในเด็กบางกลุ่มแล้วเช่นกัน งานวิจัยโดยสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พบว่าการปิดโรงเรียน 1 เดือน ส่งผลให้เด็กปฐมวัยเกิดภาวะถดถอยอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเทียบกับเด็กวัยเดียวกันที่สามารถไปโรงเรียนได้ปกติ โดยทักษะด้านวิชาการ ถดถอยลงราวร้อยละ 99 และทักษะด้านความจำใช้งาน (working memory) ถดถอยลงร้อยละ 98¹⁶ อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบหลักฐานว่าเกิดภาวะถดถอยด้านพฤติกรรม (non-cognitive skills) เช่น ทักษะทางอารมณ์และทักษะการเข้าสังคม เป็นต้น

การประเมินภาวะถดถอยเชิงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียนในระดับชั้น ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ซึ่งใช้วิธีให้ผู้เรียนประเมินความรู้ในวิชาพื้นฐานด้วยตนเองผ่านชุดคำถาม



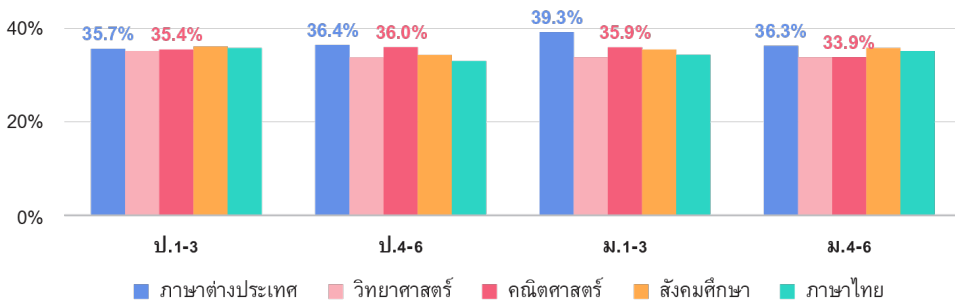
คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

แบบปลายปิด พบว่า ภาวะถดถอยทางความรู้เกิดขึ้นกับผู้เรียนทุกระดับชั้น ความรู้ใน 5 รายวิชาหลักถดถอยลงเฉลี่ยร้อยละ 35.3 และวิชาที่ถดถอยมากที่สุดในแทบทุกระดับชั้นคือ ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ และสังคมศึกษาตามลำดับ¹⁷ (แผนภูมิที่ 1.3)

แผนภูมิที่ 1.3

ภาวะถดถอยด้านผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของนักเรียนไทยโดยเฉลี่ย แยกตามระดับชั้นและรายวิชา



ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2022)

ยิ่งพัฒนาการช้าลงหรือหยุดชะงัก เด็กยิ่งมีทุนต่ำลงตลอดชีวิต

ช่วงวัยเรียนเป็นช่วงเวลาสำคัญที่เด็กและเยาวชนจะได้พัฒนาความรู้และทักษะด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างฐานที่แข็งแกร่งในการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ แต่หากการเรียนรู้ในช่วงเวลานี้ล่าช้าลงหรือถูกหยุดชะงักระหว่างทางจะทำให้พื้นฐานอ่อนแอ ศักยภาพในการต่อยอดความรู้ ทักษะการทำงาน และการหารายได้ตลอดชีวิตก็ยิ่งน้อยลง

ช่วงวัย 7 ปีแรกนับเป็น 'เวลาทอง' หรือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สุดในการเสริมสร้างพัฒนาการ โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะสมองส่วนหน้า (Executive Functions: EF) ที่ควบคุมกระบวนการคิด การรับรู้ การยับยั้งชั่งใจ และความจำ ทักษะเหล่านี้สามารถพัฒนาได้ดีเมื่อเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและได้รับประสบการณ์

การเรียนรู้อย่างเต็มที่ เช่น มีการเคลื่อนไหวร่างกาย ทำกิจกรรมที่กระตุ้นความคิด และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในห้องเรียน การไม่ได้ไปโรงเรียนเป็นเวลานาน จึงส่งผลให้การพัฒนาทักษะ EF ของเด็กเล็กช้าลง หรือบกพร่อง กระทบกับความสามารถในการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

เช่นเดียวกับเด็กช่วงวัยอื่นก็มีแนวโน้มที่จะเรียนรู้ได้ช้าลง จนส่งผลให้ความสามารถในการหารายได้ทั้งชีวิตต่ำลง ธนาคารโลกประเมินว่า ช่วงเวลาการเรียนรู้ที่สูญเสียไปจากการปิดโรงเรียน ทำให้เด็กทั่วโลกสูญเสียรายได้ทั้งชีวิตคิดเป็นมูลค่าราว 850,000 บาท¹⁸ ในกรณีของประเทศไทยที่ใช้มาตรการปิดโรงเรียนอย่างเป็นทางการเป็นวงกว้างและยาวนานกว่าหลายประเทศ มูลค่ารายได้ทั้งชีวิตที่เด็กและเยาวชนไทยต้องสูญเสียไปก็อาจสูงเกินกว่าที่ธนาคารโลกประเมินไว้

ยิ่งไปกว่านั้น ผลกระทบของวิกฤตโรคระบาดที่ทำให้รายได้ครัวเรือนลดลงยังบีบให้เด็กและเยาวชนต้องหยุดเรียนกลางคัน (drop-out) ในปีการศึกษา 2021 มีเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาเป็นจำนวน 238,707 คน¹⁹ ข้อมูลจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ยังชี้ว่า ในภาคเรียนที่ 1 ของปีการศึกษา 2021 มีนักเรียนยากจนพิเศษจำนวน 1,244,591 คน เพิ่มขึ้นจากช่วงก่อนสถานการณ์โควิดถึงร้อยละ 75²⁰ และเป็นประชากรเด็กกลุ่มใหญ่ที่เสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษาในลำดับถัดไป โดยนักเรียนเหล่านี้อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้ต่อคนต่อเดือนเฉลี่ยเพียง 1,332 บาทเท่านั้น



850,000
บาท

คือ รายได้ที่ต้องสูญเสียไปตลอดชีวิตของเด็กทั่วโลกที่ต้องหยุดเรียนเพราะโควิด-19



238,707
คน

คือ จำนวนเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาในปี 2021



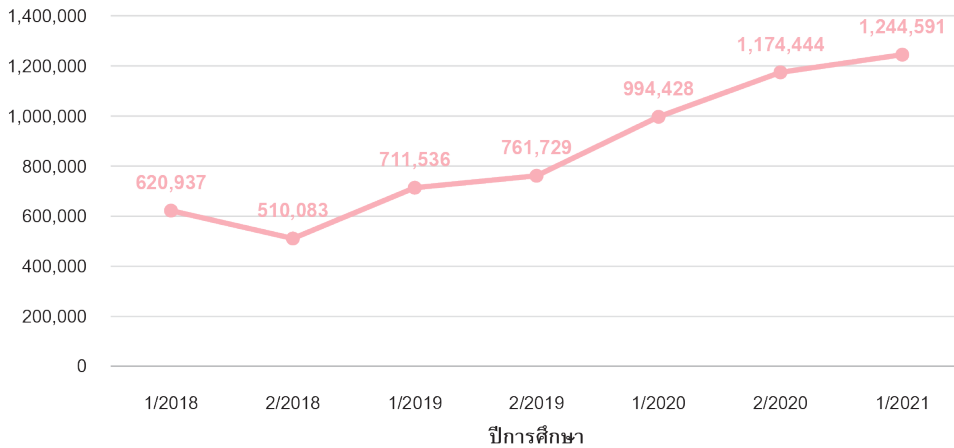
75%

อัตราการเพิ่มขึ้นของเด็กยากจนพิเศษเปรียบเทียบกับช่วงก่อนและหลังโควิด -19



แผนภูมิที่ 1.4

จำนวนนักเรียนยากจนพิเศษรายปี ปีการศึกษา 2018-2021 (คน)



ที่มา: กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2022)

ตั้งหลักระบบการศึกษาใหม่ เพื่อชดเชยช่วงเวลาที่สูญหาย

การปิดโรงเรียนแม้เป็นเพียงเวลาสั้นๆ ก็สร้างความสูญเสียทางการเรียนรู้มหาศาลให้กับเด็กและเยาวชนไทย หากเกิดโรคระบาดอีกครั้งในอนาคต รัฐบาลควรดำเนินมาตรการนี้อย่างจำกัดที่สุด เฉพาะเมื่อเกิดการแพร่ระบาดเป็นวงกว้างและรุนแรงเท่านั้น หรืออาจให้อำนาจท้องถิ่นประเมินและพิจารณาปิดโรงเรียนในพื้นที่ด้วยตนเอง แทนการออกคำสั่งปิดทุกพื้นที่โดยรัฐบาล





ดึงเด็กที่หลุดจากระบบ รับรองสถานะแหล่งเรียนรู้นอกระบบ

สำหรับแนวทางฟื้นฟูภาวะการเรียนรู้ที่ถดถอยของเด็กไทย ในขั้นแรกควรเร่งให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบจากการปิดโรงเรียนมากที่สุด โดยเฉพาะการติดตามเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา ตลอดจนให้การสนับสนุนด้านทุนทรัพย์แก่เด็กกลุ่มนี้ เพื่อบรรเทาผลกระทบทางเศรษฐกิจอันเป็นสาเหตุสำคัญที่เด็กส่วนใหญ่ต้องหยุดเรียนกลางคัน การสนับสนุนทางการเงินเพื่อตัดวงจรการหลุดออกจากระบบการศึกษาเช่นนี้ นอกจากการให้เงินช่วยเหลือค่าครองชีพโดยทั่วไปแล้ว ยังสามารถเสริมด้วยความช่วยเหลืออย่างมีเงื่อนไข ให้เด็กหรือเยาวชนเปราะบางกลับเข้าเรียนได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด



ขุดเขยความรู้ กบฏวนหลักสูตรใหม่

ในปัจจุบันที่การเรียนการสอนกลับมาสู่ห้องเรียนแล้ว ควรปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด ในจำนวนชั่วโมงเรียนปกติเพื่อขุดเขยความรู้ที่หายไป แทนการเพิ่มชั่วโมงเรียนในวันหยุดหรือช่วงปิดภาคเรียน เนื่องจากเวลาเรียน 8 ชั่วโมงต่อวันของนักเรียนไทยในปัจจุบันยังไม่ได้สร้างผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพมากนัก²¹ การเพิ่มชั่วโมงเรียนภายใต้วิธีการเรียนการสอนแบบเดิมแทนที่จะฟื้นฟูการเรียนรู้ จะยิ่งสร้างความเครียดและกดดันให้กับเด็กมากขึ้น และเพิ่มการสูญเสียโอกาสในการช่วยครอบครัวหารายได้ของกลุ่มเด็กเปราะบาง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้สร้างความเสี่ยงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนย่ำแย่ลง

ทั้งนี้ การปรับกระบวนการเรียนการสอนสามารถทำได้หลากหลายวิธี ทั้งการทำห้องเรียนที่เน้นการถกเถียง แลกเปลี่ยน และทำกิจกรรม มากกว่าการถ่ายทอดเนื้อหาโดยผู้สอนเพียงอย่างเดียว รวมถึงลดทอนรายวิชาที่ไม่จำเป็นและแทนที่ด้วยวิชาที่เสริมทักษะจำเป็นต่อการใช้ชีวิตในโลกและสังคมปัจจุบัน เช่น ทักษะการจัดการอารมณ์และความเครียด การคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา และการสื่อสาร เป็นต้น



พัฒนาระบบนิเวศและเติมการเรียนรู้แบบใหม่

ท้ายที่สุด รัฐบาลควรพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั่วประเทศให้มีคุณภาพ สม่ำเสมอและกระจายตัวครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยอาจสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน และท้องถิ่น เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลาย ในระยะสั้น ควรเร่งปรับปรุงคุณภาพแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิม เช่น พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ใน ชุมชนให้มีเนื้อหาตอบรับกับความสนใจของเด็กและเยาวชน รวมถึงพัฒนาหลักสูตร การเรียนรู้ออนไลน์ โดยอาจพิจารณานำระบบการมอบประกาศนียบัตรและสะสม หน่วยกิตมาใช้ เพื่อกระจายช่องทางเสริมสร้างความรู้ออกจากสถานศึกษาในระบบ และเพื่อให้แหล่งเรียนรู้นอกระบบเหล่านี้เปิดพื้นที่เรียนรู้ให้แก่เด็กทุกกลุ่ม

มนุษย์รอยต่อ : เมื่อจุดเปลี่ยนชีวิต มีโควิด-19 เข้ามาแทรก

ณัชชา คุณแม่ของลูกเล็กเตรียมชั้น ป.1 อายุ 40 ปี

“ลูกชายคนโตของพี่อายุ 5 ขวบ 10 เดือน กำลังจะ 6 ขวบปลายเดือนหน้า ตอนนี้เรียนอยู่ชั้นอนุบาล 3 กำลังจะเข้าป.1 เดือนมิถุนายน เลื่อนจากกำหนดการเดิมคือช่วงเดือนพฤษภาคม ส่วนลูกคนเล็กอายุเพิ่งจะ 2 ขวบ กำลังเรียนเตรียมอนุบาล แต่ช่วงนี้ต้องหยุดอยู่บ้านกันทั้งคู่เพราะมีโควิด-19 ก็อยู่ด้วยกันพ่อแม่ลูก 4 คน”

“ตัวพี่กับแฟนเป็นข้าราชการทั้งคู่ ตอนที่เกิดการระบาดรอบแรกเราเป็นคนที่ได้ทำงานแบบ Work From Home หลังสุด เพราะทำงานในหน่วยงานใกล้ชิดรัฐบาล เขาต้องการกำลังคนไว้ช่วยเหลือ แต่พอสถานการณ์รุนแรงขึ้นรัฐก็ประกาศให้ทำงานจากที่บ้าน เข้ามาที่สำนักงานได้ไม่เกิน 40% ของคนทั้งหมด พี่กับแฟนเลยสลับกันเข้าอาทิตย์ละ 2 วัน 3 วัน แต่ถ้าวันไหนจำเป็นต้องเข้าที่ทำงานทั้งคู่ พี่จะพาลูกๆ ไปด้วยกัน โชคดีที่ที่ทำงานมีเพื่อนคนอื่นพาลูกเล็กเข้าไปเลี้ยงที่ทำงานเหมือนกัน ทำให้มีคนคอยดูแลน้องๆ ”

“การใช้ชีวิตประจำวันก็เปลี่ยนไปตั้งแต่มีโควิด-19 จากเดิมวันเสาร์-อาทิตย์ เราจะพาน้องไปหาคุณปู่คุณย่าที่ต่างจังหวัดอาทิตย์เว้นอาทิตย์ก็ต้องหยุดไป หันมาให้เด็กๆ วิดีโอคอลคุยกับคุณปู่คุณย่าแทน การพาน้องออกไปเที่ยวห้างบ้าง สวนสัตว์บ้าง หรือไปทะเล ทุกอย่างงดหมดเลย”

“เราพยายามกันไม่ให้เด็กๆ ได้รับความเสี่ยง ยกเว้นว่าจำเป็นจริงๆ ค่อยออกไปนอกบ้าน และต้องพกแอลกอฮอล์ล้างมือ ทิชชูเปียก สวมแมสก์ตลอดเวลา ตอนที่เกิดการระบาดรอบสองช่วงแรกๆ น้องต้องไปโรงเรียนอยู่ พี่ก็ฝึกให้เขาใส่แมสก์จนชิน สอนเขาว่าถอดได้เฉพาะทานอาหาร ดื่มน้ำนะ พก



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

เจลล้างมือใส่กระเป๋า เมื่อกลับบ้านมาแล้ว ก็ต้องล้างจมูก กลั้วคอด้วยน้ำเกลือ เพื่อทำความสะอาดทุกวัน”

“เวลาสอนลูก พี่จะใช้วิธีเปิดทีวีให้เขาดูข่าวเรื่องโควิด-19 บางจังหวะเขาได้เห็นภาพเด็กติดโควิด-19 แล้วหอมมาแยกตัวเด็กกับพ่อแม่ออกจากกัน พี่ก็จะบอกเขาว่าถ้าใช้ชีวิตแบบไม่ระมัดระวัง จนมีใครสักคนป่วย เราจะไม่ได้อยู่ด้วยกันนะ อาจต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล แยกจากกันเป็นเดือนๆ ดังนั้นอย่าเอามือเข้าปาก จะหยิบจับอะไรต้องล้างมือ ต้องสวมแมสก์ พ่อเขาอยู่กับเราตลอดตั้งแต่เขาคลอด เจอหน้ากันทุกวัน ถ้าเขารู้ว่าทำแบบนี้จะไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ เขาก็อาจจะกลัว และพยายามป้องกันตัวเองมากขึ้น”

“พอโรงเรียนประกาศหยุดตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการจนถึงสิ้นเดือนมกราคม ทางโรงเรียนของลูกชายคนโตก็เลือกใช้ชีวิตติดต่อด้านไลน์กลุ่มครูกับผู้ปกครอง ส่งแบบฝึกหัดให้นักเรียนมาหัดเขียนอ่าน กำหนดว่าวันนี้ให้อ่านหนังสือหน้าไหนบ้างแทนการเรียนออนไลน์ เพราะทางโรงเรียนคิดว่าการเรียนออนไลน์อาจสร้างภาระให้ผู้ปกครอง ผู้ปกครองบางคนอาจต้องออกไปทำงาน ไม่สะดวกคอยดูแลเด็กให้เรียนออนไลน์ช่วงกลางวัน หรือเด็กบางคนอยู่กับครอบครัวต่างจังหวัด อาจจะไม่สะดวกเรื่องการสื่อสารหรือมีเครื่องมือต่างๆ ไม่ครบถ้วน”



“เนื้อหาส่วนใหญ่มักเป็นการทบทวนบทเรียนเดิมเพื่อไม่ให้น้องลืมหรือห่างจากการเรียนนานเกินไป ซึ่งพี่ก็ไม่กังวลอะไรมาก เพราะสิ่งที่ครูให้มาทำก็เป็นสิ่งที่น้องเคยเรียนมาหมดแล้ว ส่วนใหญ่น้องสามารถทำได้ด้วยตัวเอง ที่ผ่านมารองเรียนก็สอนเขียนอ่านให้น้องได้ดี อาจจะดีกว่าระดับเด็กอนุบาลด้วยซ้ำ น้องสามารถประสมคำ บวกเลขได้ อ่านป้ายตามทางได้คล่อง เรื่องที่ว่าเลื่อนชั้นย้ายโรงเรียนใหม่เร็วๆ นี้เลยไม่ทำให้พี่กังวล คิดว่าน้องน่าจะปรับตัวได้”

“ส่วนลูกคนเล็ก ครูก็คอยส่งภาพวิดีโอกิจกรรมมาให้ทางไลน์กลุ่ม เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจะจัดในแต่ละวันในภาวะปกติ เพื่อให้ผู้ปกครองดูเป็นตัวอย่าง และนำไปปรับใช้กับน้องๆ เช่น วิดีโอการเล่นสีเพื่อพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็กมัดใหญ่ ทั้งนี้แล้วแต่ความสะดวกของผู้ปกครอง อีกอย่างหนึ่งคือครูจะคอยนัดหมายวิดีโอกับน้องๆ และผู้ปกครองอาทิตย์ละหนึ่งครั้ง ครั้งละประมาณ 20 นาที”

“ก่อนหน้านี้ ทางโรงเรียนเคยให้ผู้ปกครองเข้าไปดูการเรียนการสอนในช่วงแรกที่น้องเข้าเรียนแต่ละระดับชั้น พี่เลยเห็นว่ากิจกรรมที่ครูทำในแต่ละวันมีอะไรบ้าง และนำมาปรับใช้กับที่บ้าน เช่น พยายามจัดมุมหนึ่งของบ้านให้มีของเล่นฝึกทักษะน้อง มีเลโก้ หนังสือนิทาน ร้องเพลงที่เขาคุ้นหูจากตอนทำกิจกรรมที่โรงเรียนอย่างตอนเก็บหนังสือ เก็บของเล่น ทานข้าวเองเพื่อฝึกระเบียบวินัย”

“เด็ก ๆ ก็เข้าใจนะว่าทำไมไม่ได้ไปโรงเรียน น้องคนเล็กอาจจะยังไม่เข้าใจเท่าคนพี่ เลยมีอาการคิดถึงโรงเรียนบ้าง บางที่น้องจะเรียกชื่อเพื่อน เรียกชื่อคุณครูขึ้นมา พี่ก็อาศัยเปิดรูปเพื่อนๆ รูปครูให้เด็ก ๆ ดู ถามว่าใครชื่ออะไร นิสัยเป็นยังไง ให้เขาเล่าเรื่องเพื่อนให้ฟัง ดูรูปคล้ายเหงាក់กันไปก่อน ดีที่พวกเขาก็ไม่อแงอะไรมาก ถึงจะอยากไปโรงเรียนมากๆ ก็ตาม”

“ช่วงนี้ก็ถือว่าหนักเหมือนกันสำหรับเราที่เป็นคุณแม่ทำงานนอกบ้าน เพราะกลับมาต้องดูแลเด็กๆ ไม่ว่าจะเรื่องอาหารการกิน เสื้อผ้า รวมไปถึงกิจกรรมที่ต้องให้เขาทำ พัฒนาทักษะเขาให้เป็นไปตามวัย มันเหนื่อยอยู่แล้ว ยังเป็นช่วงที่งานเยอะก็ยิ่งเหนื่อย แต่เราก็กังวลเรื่องนี้ไปไม่ได้ เราต้องเลือก และพี่ก็เลือก



จะสละงาน ไม่เอามาทำที่บ้าน หรือถ้าจะทำก็ต้องรอให้เด็ก ๆ เข้านอนก่อนค่อยทำ”

“โชคดีที่พี่ไม่ได้อยู่คนเดียว ยังมีพ่อของเด็ก ๆ คอยช่วยเหลือ และพี่ก็เตรียมตัวประมาณหนึ่งตอนได้ยินว่าต้องปิดโรงเรียน พยายามไม่ทำให้เขาขาดหายจากสิ่งที่เขาควรได้รับ”

“คนอาจคิดว่าช่วงนี้ควรฝากลูกไว้กับปู่ย่าหรือพี่เลี้ยงเด็กให้ช่วยดูแล แต่กรณีของพี่ คุณปู่คุณย่าค่อนข้างอายุเยอะแล้ว และอยู่ต่างจังหวัด เขาอาจจะทำความเข้าใจเด็กหรือให้เด็กทำกิจกรรมได้ไม่ดีเท่าพ่อแม่ นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังอยู่กับเรามาตลอดตั้งแต่คลอด เขาคงอยู่ไม่ได้โดยไม่มีพ่อแม่ การนำน้อง ๆ ไปฝากอาจจะทำให้น้องเหงากว่าเดิม พี่เลยคิดว่าอยู่ด้วยกันนี่ละดีแล้ว ให้เรามาบริหารเวลาเองดีกว่า ถ้ายังสามารถ Work From Home ได้ พี่กับแฟนก็ยังสามารถผลัดกันดูแลได้”

“ถ้าในอนาคต สถานการณ์รุนแรงจนต้องเลื่อนเปิดโรงเรียนไปเรื่อย ๆ พี่ก็กังวลนะ เพราะเมื่อเปิดเทอมมา การเรียนการสอนอาจจะเข้มข้นขึ้น มีชั่วโมงเรียนนานขึ้นเพื่อทำให้น้องเรียนทันเนื้อหาในแต่ละภาคเรียน แต่พี่เชื่อว่าครูคงไม่เลือกป้อนข้อมูลให้เด็กประมทยะเกินไปจนเด็กรับไม่ไหว หรือถ้าต้องให้ผู้ปกครองสอนน้องที่บ้าน พี่ก็จะพยายาม ถึงจะไม่ดีเท่าคุณครู แต่ก็จะทำอย่างดีที่สุดเพื่อลูก”

ไอโป๋ นักเรียน ม.3 ชั้น ม.4 อายุ 14 ปี

“พอขึ้นม.4 หนูวางแผนจะสอบเข้าแผนการเรียนศิลป์-ญี่ปุ่น ที่โรงเรียน A หรือไม่ก็ไปสอบเอกออกแบบที่โรงเรียน B ถึงพ่อแม่อยากให้หนูเรียนวิทย์-คณิต แต่หนูเป็นเด็กกิจกรรม ใจจริงอยากเรียนศิลป์-ภาษาแบบเต็มที แต่พ่อแม่ก็โน้มน้าวหนูมาเรื่อย ๆ จนเราไปเจอออกแบบภายในซึ่งทั้งหนูและพ่อแม่ชอบเลยคลิกกันพอดี เหมือนเป็นทางสายกลาง”



ที่มา: 101

“ช่วงโควิด-19 เริ่มระบาดใหม่ๆ โรงเรียนหนูไม่พูดอะไรเลย ให้เรียนปกติมาตลอด จนวันหนึ่งจู่ๆ ก็ให้ไปเรียนออนไลน์ ไม่ได้บอกอะไรล่วงหน้าสักนิด ออกแนวตื่นตามากกว่า (หัวเราะ) ตอนเรียนออนไลน์แรกๆ ก็รู้สึกทุเลามากเลยคิดว่าต้องทำยังไง เพราะเด็กหลายคนยังไม่เคยใช้โปรแกรมพวกนี้เลยเข้าไป join class ได้ด้วย common sense ล้วนๆ โรงเรียนบอกแค่ให้เข้าถึงลิงก์นั้น เวลานี้ และบอกแค่ให้โหลด google meet กับ zoom มา เหมือนเขาคิดไปเองว่า เด็กรุ่นใหม่รู้เรื่องการใช้เทคโนโลยีอยู่แล้ว ส่วนครูบางท่านก็มีปัญหากับการใช้เทคโนโลยีเหมือนกัน ตั้งแต่เรียนออนไลน์มาจนถึงทุกวันนี้ หนูยังไม่ได้เรียนวิชาประวัติศาสตร์เลยเพราะครูใช้ zoom ไม่เป็น ก็ได้แต่ส่งงานและบอกว่าเป็นการค้นหาความรู้นอกห้องเรียน”

“เรื่องอุปกรณ์การเรียนก็เป็นปัญหาสำหรับบางคนเหมือนกัน อย่างห้องหนูมีคนที่เปิดกล้องในคอมฯ ไม่ได้ ก็เลยไม่ได้เช็คชื่อ เพราะครูจะเช็คชื่อเฉพาะคนที่เปิดกล้องได้เท่านั้น ไม่ได้มองว่าบางคนอาจจะเปิดกล้องไม่ได้จริงๆ ส่วนเรื่องส่งอุปกรณ์ให้นักเรียนที่ไม่มีอุปกรณ์ หนูว่าคงจะไม่มีการชัฟฟอร์ตด้านนี้นะคะ เพราะตอนนี้โรงเรียนยังหาวิธีส่งชีทมาถึงนักเรียนไม่ได้เลย พุดง่าย ๆ คือเขายังจัดการกับการเรียนออนไลน์ไม่ได้นั่นแหละ”



“พอเป็นแบบนี้ หนูก็กังวลว่าจะเก็บเกรดยังไงดี เพื่อจะไปยื่นโรงเรียนอื่นหรือใช้เกรดต่อโรงเรียนเดิม การที่โรงเรียนไม่ชัดเจนทำให้พวกเราค่อนข้างหงุดหงิดกับโรงเรียนมาก เพื่อนก็บ่นกันเยอะว่าทำไมทำแบบนี้ ทุกอย่างดูรีบหรือไปหมด จะทำอนาคตตัวเองให้ดีขึ้นก็ทำไม่ได้ เพราะไม่รู้ว่าเราต้องเจอกับอะไรต่อไป สิ่งที่เราอยากได้คือแนวทางว่าโรงเรียนจะทำอย่างไรต่อไป และอยากให้โรงเรียนช่วยกรองสัปดาห์ว่าอะไรสำคัญกับการเรียนรู้จริงๆ จะได้แบ่งเวลาไปอ่านหนังสือเตรียมสอบได้ เพราะโรงเรียนแทบไม่สอนหลักสูตรที่ใช้ในการสอบได้เลย”

“ตอนนี้หนูเหนื่อยมาก เหมือนโดนตีบอนาคตไปเรื่อยๆ และสงสัยในตัวเองบ่อยกว่าในอนาคตข้างหน้าเราจะทำอะไรอยู่นะ จะสอบติดไปหรือยัง อีกอย่างคืองานที่ต้องทำเยอะมาก บางทีหนูต้องอ่านหนังสือหน้ากล้องเพื่อเอาคะแนนเช็คชื่อ แล้วค่อยไปตามงานเอาทีหลัง แต่พ่อแม่ก็มองอีกว่าทำไมหนูไม่ตั้งใจเรียนเลย เหมือนคิดว่าหนูเป็นแค่เด็กม.3 ที่ยังไม่ทำอะไรในชีวิตต้องเครียดการสอบเข้าม.4 ไม่ได้ยากขนาดนั้นหรอก หนูก็พยายามคุยกับเขาณะคะ แต่เขาไม่เข้าใจเลย พ่อแม่หนูคิดว่าการเรียนหนังสือคือการเรียนไปแบบที่เคยทำก่อนหน้านี้ ส่วนอ่านหนังสือก็จัดการเวลาเอาเองได้เพราะเราโตแล้ว แต่มันไม่ใช่ใจ เพื่อนหนูคนหนึ่งเครียดหนักมากจนต้องไปพบแพทย์เลยด้วยซ้ำ”

“ถ้าพูดกับผู้ใหญ่ได้ หนูอยากบอกว่าอย่าตัดสินเราด้วยอายุ อย่ามองว่าเด็กน้อยไม่เครียดหรอก อย่ามองว่าปัญหาของเด็กก็เป็นแค่ปัญหาเล็กๆ อยากให้มองว่าเราเป็นมนุษย์คนหนึ่งเครียดมากๆ จากการจัดการแปลกๆ ของผู้ใหญ่ อยากให้ช่วยซัพพอร์ตเราเท่าที่ทำได้และช่วยดูแลอนาคตของพวกเราด้วย เพราะพวกคุณคือส่วนสำคัญที่จะทำให้อนาคตของพวกเราดีขึ้นเหมือนกัน”

“โควิด-19 อาจจะไม่ได้กระทบความฝันในระยะยาวของหนูมาก เพราะหนูรู้ตัวแล้วว่าอยากทำงานเกี่ยวกับศิลปะ ถ้าในประเทศหาทางไม่ได้ก็เริ่มมองไกลไปถึงต่างประเทศแล้ว พูดตรงๆ คือหนูไม่ค่อยอยากอยู่ที่นี้แล้ว เพราะ

ประเทศไทยไม่ได้ให้ความสำคัญกับวงการศึกษาเท่าที่ควร เขาไม่ได้ซัพพอร์ต
ความฝันเรา ไม่ได้ให้พื้นที่เราเติบโต หนูมีความสุขกับการเติบโตไปเรื่อยๆ ใน
สายงานที่หนูชอบ แต่ประเทศดับความฝันของหนู กัดกินเราไปเรื่อยๆ เด็กไม่
ได้เรียนในสิ่งที่อยากเรียน ไม่ได้ทำในสิ่งที่อยากทำ”

ที่มา: ภาวรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, “มนุษย์ร้อยต่อ : เมื่อจุดเปลี่ยนชีวิตมีโควิด-19 เข้ามาแทรก,” *The101.world*, 3 กุมภาพันธ์ 2021, <https://www.the101.world/covid-19-change-life/>.



ที่มา: 101

2

เด็กและครอบครัวเข้าถึง
บริการของรัฐได้ยากขึ้น
ในช่วงการแพร่ระบาดของ
ของโควิด



เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022

การทุ่มเทพยายามรัฐจำนวนมากเพื่อรับมือวิกฤตโรคระบาดส่งผลให้บริการสาธารณะด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของเด็กและครอบครัวถูกลดทอนความสำคัญลงและไม่สามารถจัดบริการให้แก่ประชาชนได้อย่างเต็มศักยภาพดั้งเดิม ผลลัพธ์ที่ตามมาคือเด็ก เยาวชน และครอบครัวต้องเผชิญความเสี่ยงด้านสุขภาพและความเป็นอยู่มากยิ่งขึ้น



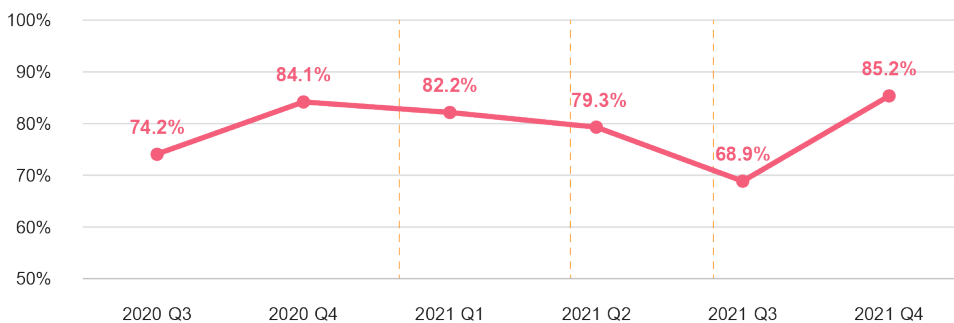
การกุ่มทรัพยากรรัฐเพื่อแก้โควิดทำให้เด็กและครอบครัวเข้าถึงบริการสาธารณสุขลดลง

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้เด็กและครอบครัวสามารถเข้ารับบริการสุขภาพได้ยากขึ้น ทั้งด้วยปัจจัยด้านบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์ที่ขาดแคลน ข้อจำกัดในการเดินทางมาเข้ารับบริการที่มากขึ้น รวมถึงความกังวลว่าจะติดเชื้อโควิด-19 ของประชาชน²²

กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ หญิงตั้งครรภ์และเด็กในครรภ์ตั้งแต่ไตรมาสแรกของปี 2021 อัตราหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการฝากครรภ์ครั้งแรก (เมื่ออายุครรภ์น้อยกว่าหรือเท่ากับ 12 สัปดาห์) ลดลงจากปีก่อนหน้าอย่างต่อเนื่อง และลดลงมากที่สุดไนไตรมาส 3/2021 (ช่วงการแพร่ระบาดระลอกที่ 3 ในประเทศไทย) อยู่ที่ร้อยละ 68.9²³ ยิ่งไปกว่านั้น อัตราหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการดูแลก่อนคลอด 5 ครั้งตามเกณฑ์ที่กำหนดก็ลดต่ำลงอย่างมากในช่วงเวลาเดียวกัน จากร้อยละ 79.5 ไนไตรมาส 4/2020 เหลือร้อยละ 56.1 ไนไตรมาส 3/2021²⁴

แผนภูมิที่ 2.1

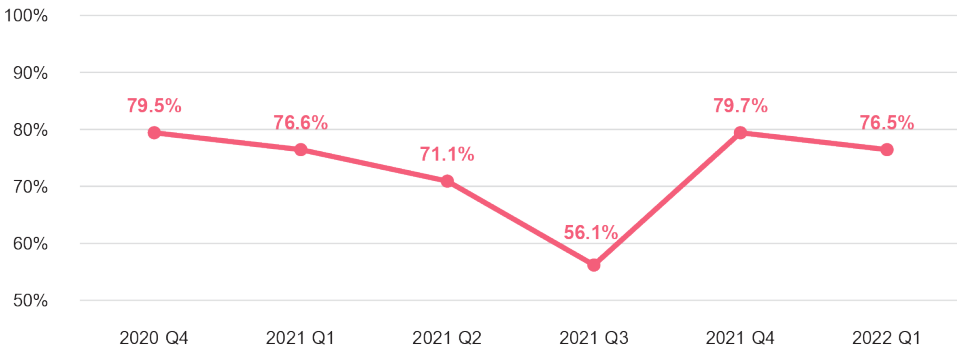
อัตราหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการฝากครรภ์ครั้งแรก



ที่มา:ฐานข้อมูลกระทรวงสาธารณสุข (2022)

แผนภูมิที่ 2.2

อัตราหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการดูแลก่อนคลอด 5 ครั้งตามเกณฑ์ตั้งแต่ไตรมาสที่ 4/2020-ไตรมาสที่ 1/2022



ที่มา: ฐานข้อมูลกระทรวงสาธารณสุข (2022)

การไม่ได้เข้ารับบริการฝากครรภ์ในช่วงเวลาที่เหมาะสมและดูแลสุขภาพก่อนคลอดตามเกณฑ์ที่กำหนด อาจส่งผลให้แม่และเด็กจำนวนหนึ่งไม่ได้รับการคัดกรองและประเมินความเสี่ยงในการตั้งครรภ์ ไม่ได้รับการตรวจสุขภาพอย่างครบถ้วน และอาจไม่ได้รับคำแนะนำในการเลี้ยงดูเด็กตามมาตรฐาน ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพของแม่และเด็ก ตลอดจนและพัฒนาการของเด็กในช่วงแรกเกิด ซึ่งจะส่งผลอย่างสำคัญต่อพัฒนาการและคุณภาพชีวิตในระยะยาว

นอกจากนี้ จำนวนเด็กอายุ 1 ปีที่ได้รับวัคซีนครบตามเกณฑ์ก็ลดลงจากช่วงก่อนการแพร่ระบาดราวร้อยละ 10.8 ในช่วงไตรมาส 4/2019 อัตราความครอบคลุมของเด็กอายุ 1 ปีที่ได้รับวัคซีนครบตามเกณฑ์อยู่ที่ร้อยละ 83.8 และหลังจากปี 2020 เป็นต้นมาก็ลดลงต่อเนื่องในทุกระลอกของการแพร่ระบาด โดยเฉพาะในไตรมาส 3/2021 ลดลงเหลือร้อยละ 67.6²⁵



10.8%

คือ อัตราการลดลงของจำนวนเด็กอายุ 1 ปีที่ได้รับวัคซีนครบตามเกณฑ์ในช่วงที่โรคแพร่ระบาด



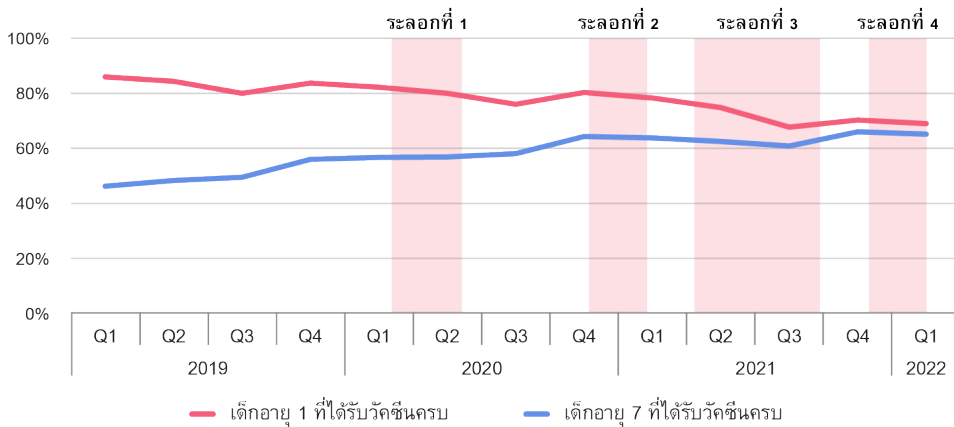
คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

สำหรับจำนวนเด็กอายุ 7 ปีที่ได้รับวัคซีนครบตามเกณฑ์ แม้จะไม่ลดลงจากเดิม แต่ความครอบคลุมก็เพิ่มขึ้นในอัตราที่ช้าลงเมื่อเทียบกับช่วงก่อนการแพร่ระบาด²⁶ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการปิดโรงเรียนซึ่งเดิมเป็นสถานที่รับวัคซีนหลัก

แผนภูมิที่ 2.3

อัตราการครอบคลุมของเด็กอายุ 1 ปี และ 7 ปีที่ได้รับวัคซีนครบตามเกณฑ์



ที่มา: ข้อมูลกระทรวงสาธารณสุข (2022)

ปิดโรงเรียน-ศูนย์เด็กเล็ก ภาวะโภชนาการเด็กเริ่มน่าเป็นห่วง

ในช่วงเวลาปกติ โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยไม่เพียงเป็นสถานที่ให้ความรู้และให้บริการวัคซีนแก่เด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่จัดสรรสวัสดิการที่จำเป็นอย่างอาหารกลางวันและนมโรงเรียนให้แก่นักเรียนจำนวนมาก สวัสดิการพื้นฐานเหล่านี้ช่วยให้เด็ก โดยเฉพาะเด็กในครัวเรือนรายได้น้อย ได้รับสารอาหารครบถ้วนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ การปิดสถานศึกษาเพื่อมุ่งแก้ปัญหาโรคระบาดจึงไม่ได้สร้างความเสียหายในด้านการเรียนรู้เท่าที่ควร แต่ยังคงกระทบต่อภาวะโภชนาการของเด็กและเยาวชนอีกด้วย

เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022

จากผลสำรวจของธนาคารโลก (World Bank) ในเดือนเมษายน-มิถุนายน 2021 ครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางโภชนาการมากที่สุดในช่วงวิกฤตโควิด คือ คริวเรือนรายได้ต่ำและคริวเรือนที่มีแม่และเด็ก โดยร้อยละ 61 ของคริวเรือนรายได้ต่ำ รายงานว่าอาหารในบ้านเริ่มหมด และร้อยละ 42 กำลังอยู่ในภาวะหิวโหย คริวเรือนเหล่านี้มีความเสี่ยงที่จะไม่ได้รับสารอาหารอย่างเพียงพอมากกว่าคริวเรือนรายได้สูงถึงร้อยละ 30²⁷ ส่วนคริวเรือนที่มีแม่และเด็กกว่าร้อยละ 73 ก็มีความกังวลว่าอาหารจะไม่เพียงพอ และอีกร้อยละ 56 อาหารในบ้านเริ่มหมด ในขณะที่สถานการณ์ของคริวเรือนที่มีพ่อและเด็กค่อนข้างใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยของคริวเรือนทั่วประเทศ

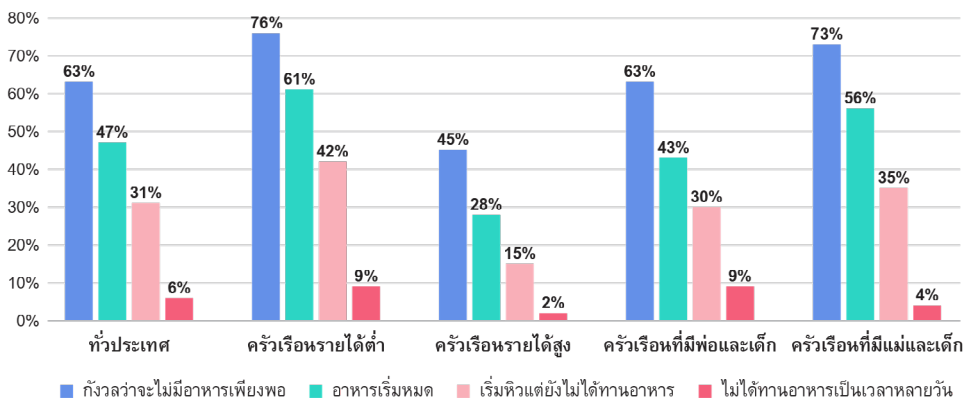


42% ของคริวเรือนรายได้ต่ำรายงาน
ว่าอยู่ในภาวะหิวโหย

73% ของคริวเรือนที่มีแม่และเด็กมี
ความกังวลว่าอาหารในบ้านไม่
เพียงพอ

แผนภูมิที่ 2.4

ผลสำรวจภาวะความไม่มั่นคงทางโภชนาการในคริวเรือนประเภทต่าง ๆ



ที่มา: World Bank (2021)

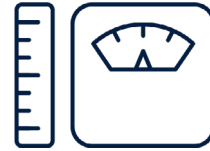


คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

การต้องหยุดเรียนเป็นระยะเวลาสั้นส่งผลให้เด็กในครัวเรือนยากจนซึ่งต้องพึ่งพาอาหารโรงเรียนเป็นหลักและประสบปัญหาภาวะทุพโภชนาการมากกว่าเด็กกลุ่มอื่นเป็นทุนเดิมนั้น เสี่ยงตกอยู่ในภาวะทุพโภชนาการมากขึ้น อีกทั้งการไม่ได้รับสารอาหารที่เพียงพอตามช่วงวัยยังมีแนวโน้มบั่นทอนพัฒนาการและศักยภาพในการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในระยะยาว

เด็กวัยเรียนอายุ 6-14 ปีเป็นกลุ่มที่เสี่ยงไม่ได้รับโภชนาการที่เหมาะสมมากที่สุดเมื่อเทียบกับเด็กอายุ 0-5 ปี ข้อมูลจากกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข ในเดือนพฤษภาคม 2021 พบว่า เด็กอายุ 6-14 ปี มีภาวะเริ่มอ้วนและอ้วนเต็มเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.4²⁸ รวมถึงอัตราส่วนของเด็กที่สูงดีสมส่วนในช่วงอายุนี้ในปี 2021 ยังลดลงจากปีก่อนหน้าร้อยละ 5 เหลือร้อยละ 58.7²⁹ เป็นสัญญาณว่าสถานการณ์ภาวะโภชนาการของเด็กและเยาวชนเริ่มน่าเป็นห่วงมากขึ้น

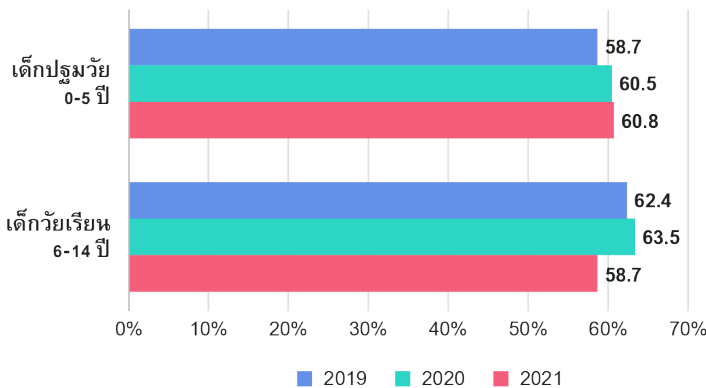


5%

คือ อัตราการลดลงของเด็กสูงดีสมส่วนเมื่อเทียบกับปี 2021 กับปี 2020

แผนภูมิที่ 2.5

อัตราส่วนเด็กอายุ 0-14 ปีที่เจริญเติบโตสมวัย ปี 2019-2021



ที่มา: กรมอนามัย (2021)

บริการรัฐต้องต่อเนื่อง ก้าวถึง ยึดหยุ่น และพร้อมรับมือวิกฤต



เร่งเยียวยาช่วยเหลือ กลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบ

บริการสาธารณะที่ถูกลดทอนประสิทธิภาพและเข้าถึงได้ยากขึ้นนั้น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของเด็กและครอบครัวไทยแย่ลง มาตรการเร่งด่วนที่สุดที่รัฐควรดำเนินการคือ เร่งเยียวยาและให้ความช่วยเหลือกับประชาชนกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบ ทั้งการสร้างฐานข้อมูลระดับพื้นที่ของประชาชนอย่างเป็นระบบ เพื่อวิเคราะห์ความต้องการและจัดสรรบริการได้อย่างตรงจุด รวมถึงจัดบริการเชิงรุกให้ประชาชนที่เข้าถึงบริการได้ยากหรืออาศัยในพื้นที่ห่างไกล ผ่านการทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น อาทิ จัดบริการฉีดวัคซีนสำหรับเด็กเล็ก จัดสรรนมและอาหารกลางวันให้ถึงมือเด็กในครัวเรือนยากจน โดยอาจดำเนินการทั้งในรูปแบบแจกจ่ายอาหารโดยตรง จัดสรรเงินอุดหนุนให้เพียงพอมากขึ้น หรือใช้ระบบคูปองแลกอาหาร ตลอดจนให้ความรู้ด้านโภชนาการแก่ครัวเรือน



ปรับปรุงประสิทธิภาพ กำลังบุคลากรและทรัพยากร

มากกว่านั้น ควรปรับปรุงประสิทธิภาพการให้บริการของรัฐ ผ่านการวางแผนจัดกำลังบุคลากรและทรัพยากรให้สามารถดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานให้กับประชาชนได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพแม้ในยามวิกฤต ตลอดจนเตรียมแผนรับมือหากต้องเพิ่มกำลังบุคลากรและทรัพยากรในสถานการณ์เฉพาะหน้า เช่น การอบรมทักษะการให้บริการที่จำเป็นแก่บุคลากรทางการแพทย์และอาสาสมัครอย่างเร่งด่วน ท้ายที่สุด ควรเพิ่มทางเลือกการใช้บริการสาธารณะให้ประชาชนอย่างครอบคลุมและเข้าถึงได้จริง เช่น บริการสาธารณสุขสู่ใกล้บ้านและชุมชน และระบบการให้บริการทางไกล



ยังไม่ทันตั้งไข่ เด็กไทยก็ถูกทอดทิ้งจากรัฐ

“อย่าปิ่น” เสียงของแม่ว่า เมื่อเห็นเด็กหญิงใบหม่อนวัย 4 ขวบพยายาม ยืนตัวเล็กๆ ขึ้นไปเดินบนแท่นก๊อกน้ำปูนเปลือย “เดี๋ยวตกลงมาก็มีน้ำตา”

เธอขานรับ แต่ก็นั่นละ เด็กวัยนี้ไม่กลัวกระทั่งแม่ ใบหม่อนปิ่นขึ้นไปยืน ได้สำเร็จ และยิ้มอย่างภูมิใจ

มองผ่านๆ ผู้ใหญ่อย่างเราไม่เข้าใจหรือว่าการปิ่นแท่นปูนหลังอาคาร สถานเลี้ยงเด็กมันสนุกตรงไหน (อันที่จริงสนามเล็กๆ ที่นั่นก็มีเครื่องเล่น ให้ปิ่นมากมาย แต่คงไม่เข้าใจใบหม่อน) สำหรับเด็กเล็ก โลกที่พวกเขาเห็นคง เป็นโลกอีกใบ โลกที่สนุกสนาน โลกที่ปราศจากความกังวล

โลกที่ไม่ต้องกลัวหล่น

แม่เจ๊ียบ กัญญารัตน์ แก้วแล้ว วัย 33 ปีนั่งมองลูกสาวตัวน้อยอยู่ไม่ไกล



“ดีอ” เธอปล่อยให้เราฟังอย่างไม่จริงจังนัก “ดีอสุดๆ เลย ไม่ค่อยฟังแม่ อยู่บ้านก็ไม่ฟัง”

แดดยามสายส่องเจิดจ้า ใต้อาคารสถานเลี้ยงเด็ก บ้านเด็กอ่อนเสียใหญ่ ไม่ค่อยมีลมโกรก แต่ก็ไม่ร้อนเกินกว่าจะให้คนสองคนนั่งสนทนากัน

วันนั้นแม่เจี๊ยบพาลูกสาวมารับข้าวสารอาหารแห้ง นมผง ขนมนมเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ศูนย์เด็กเล็กใกล้บ้าน หลังพิชโควิด-19 ทำให้รายได้ของครอบครัวหดหาย จากเดิมเธอและสามีประกอบอาชีพรับซื้อของเก่า ได้เงินหลักร้อยต่อวัน (“ถ้าของเยอะก็พอได้วันละพันกว่าบาท”) มาตอนนี้เธอย้ำว่าแต่จะทำมาหากินลำบาก กระทบจะออกไปไหนมาไหนก็ยังคิดหนัก

เพราะงั้นแม่เจี๊ยบจึงเข้าใจได้ ว่าทำไมโบหม่อมถึงตื่นเต้นและซุกซนนัก เมื่อมีโอกาสออกมาข้างนอก

“ช่วงนี้เราไม่ค่อยปล่อยให้เขาออกไปไหน ให้อยู่แต่ในห้อง เพราะโรคมันเยอะ แม่กลัว” เธอพยักเพยิดหน้าไปทางทิศหนึ่ง ถ้ามองทะลุกำแพง ศูนย์เลี้ยงเด็กออกไป ไม่ไกลคือสนามกอล์ฟในซอยเสียใหญ่อุทิศ “บ้านแม่อยู่ตรงนั้น ข้างหลังสนามกอล์ฟ เป็นบ้านเช่าชั้นเดียว ห้องเดียวอยู่กัน 4 คน มีพ่อ แม่ ลูกอีกสองคน”

เท่าที่เรานึกภาพได้จากคำบอกเล่า ห้องนั้นไม่ได้กว้างสักเท่าไร ลำพังวางฟูกนอนก็กินพื้นที่ไปเกือบครึ่ง เหลือพื้นว่าง ๆ บนเสื่อน้ำมันให้พอใช้สอยได้บ้างนิดหน่อย มีห้องน้ำเล็กๆ ห้องหนึ่ง และครัวแยกออกไปอยู่นอกบ้าน ทั้งหมดสนนราคาเดือนละ 3,000 กว่าบาท ไม่รวมค่าน้ำ ค่าไฟ

“เลี้ยงลูกไม่ค่อยสะดวกเท่าไรหรอกคะ ที่มันแคบ น้องไม่ค่อยมีที่อยู่” ถ้าย้อนกลับไปสมัยที่ลูก ๆ เธอยังเด็ก หน้าบ้านแม่เจี๊ยบเป็นทางผ่านยอดฮิตสู่สนามกอล์ฟเสียด้วยซ้ำ สารพัดรถราวิ่งผ่านกันแทบทั้งวัน ไม่ต้องเล่า เราก็



พอเขาได้ว่าเป็นแม่คงไม่กล้าปล่อยลูกออกมาวิ่งเล่นหน้าบ้านแน่นอน

“ยังดีที่เดี๋ยวนี้เขาปิด เปลี่ยนมาวิ่งถนนข้างหน้าสนามกอล์ฟแทน รก
เลยหน่อยลง”

จังหวะนั้น มายมีนทร์ ลูกสาวคนโตวัย 9 ขวบของแม่เจี๊ยะเดินถือ
ขวดน้ำเข้ามายืนให้แม่และพี่สาวแปลกหน้า ยอมคุยด้วยสองสามคำจนได้ความ
ว่ากำลังเรียนชั้นประถม 4 ช่วงนี้เรียนออนไลน์อยู่บ้าน พุดจบเด็กหญิงก็รีบวิ่ง
ปรี๊ดออกไปเล่นกับน้องสาวที่เริ่มตะกายลงจากแท่นปูนเพื่อหาของเล่นใหม่

แม่เจี๊ยะมองจนแน่ใจว่าไม่มีใครหล่นลงมาให้น้ำตา ก่อนกล่าวต่อ
ด้วยเสียงเบา

“เอาเข้าจริง ตอนนี้ค่าห้องก็ยังไม่จ่ายเขาเลย” ดูเหมือนว่าการที่ลูกๆ
ต้องอยู่บ้านในช่วงโควิดจะยิ่งทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงสวนทางกับรายได้ ทั้ง
ค่าอาหาร ค่าอินเทอร์เน็ตเรียนออนไลน์ ของที่ใช้ป้องกันโรคอย่างหน้ากาก
อนามัยและเจลแอลกอฮอล์ และอื่นๆ อีกมาก

“ค่ากับข้าววันหนึ่ง 300 ก็เอาไม่อยู่ ปกติไปโรงเรียนน้องยังมีข้าวฟรีให้
เข้าเที่ยง กลับมากินข้าวเย็นที่บ้านมือเดียว ตอนนี้จ่ายกันเองหมด ไหนจะมี
ค่านม ค่าขนม เราทำได้แค่เอาเงินเก่ามากิน เงินเก็บนะ เอามากินหมดแล้ว”
เธอเสริมว่าช่วงนี้ต้องอาศัยเงินค่ากินอยู่จากบัตรสวัสดิการแห่งรัฐเป็นหลัก ใช้
โครงการคนละครึ่งช่วยลดค่าใช้จ่าย รวมถึงรับของแจกจากศูนย์เด็กเล็กเพื่อ
ให้ผ่านไปได้ในแต่ละวัน

ว่ากันตามตรง แม่เจี๊ยะควรได้รับมากกว่านั้น เพราะไบหม่อนคือกลุ่ม
เด็กเล็กที่เข้าเกณฑ์ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐจำนวน 600 บาททุกเดือนตาม
โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด 0-6 ปี และแม่เจี๊ยะเองก็เคย
ลงทะเบียนรับเงินดังกล่าวที่สำนักงานเขตแล้ว

แต่หลังจากยื่นเอกสารเมื่อแรกเกิด รอจนลูกสาวอายุ 9 เดือนถึงได้เงินก้อนแรกย้อนหลังราว 8,000-9,000 บาท ยังไม่ทันดีใจที่มีเงินมาช่วยค่านม ค่าแพมเพิร์ส เมื่อใบหม่อนอายุ 1 ขวบสองเดือน แม่เจ็บบกก็ไม่ได้รับเงินอุดหนุนอีกเลย

“เราไม่ได้บอกอะไรเลยว่าจะทำอะไรหยุดส่ง แม่ไปติดต่อเขตใหม่อีกรอบ เจ้าหน้าที่บอกให้กรอกข้อมูลใหม่ แม่ก็ส่งข้อมูลใหม่ไปให้เขา เป็นเอกสารชุดเดิมเลย แต่ก็เจ็บบเหมือนเดิม” เธอเล่าหนึ่ง ๆ

“เราตามนะ ตามสองรอบก็แล้ว โทรก็แล้ว ถามเจ้าหน้าที่ เขาบอกให้รอ ก็รอจนถึงตอนนี้แหละ จนลูกจะห้าหกขวบแล้ว”

จริงอยู่ที่การเลี้ยงลูกคนหนึ่งย่อมใช้เงินมากกว่า 600 บาท แต่สำหรับครอบครัวที่มีรายได้น้อยมาก เงินจำนวนนี้ทำให้เด็ก ๆ ได้กินอิ่ม อยู่อุ่น มีโอกาสเข้าเรียนมากขึ้น กระทั่งได้รับการรักษาที่ดีขึ้น – อย่างครั้งหนึ่งใบหม่อนป่วยเป็นลำไส้อักเสบตอนอายุ 9 เดือน ต้องนอนโรงพยาบาลอยู่หลายคืน แม่เจ็บบก็ใช้เงินอุดหนุนย้อนหลังก้อนนั้นมาช่วยแบ่งเบาค่าใช้จ่าย

ใบหม่อนจึงแข็งแรง มีโอกาสได้ปีนป่าย รวมถึงย้ายมานั่งเล่นขายของกับพี่สาวอยู่ตรงหน้าเราตอนนี้

ดูเพิ่มเติม: ภาวรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, “ยังไม่ทันตั้งไข่ เด็กไทยก็ถูกทอดทิ้งจากรัฐ: เมื่อ ‘เงินอุดหนุนเด็กเล็ก’ ไปไม่ถึงทุกคน,” *The101.world*, 15 สิงหาคม 2021, <https://www.the101.world/child-welfare-documentary/>.



ที่มา: 101

3

เด็กและเยาวชนถูกผลัก เข้าสู่โลกออนไลน์ โดยขาดฐานที่จำเป็น

เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022



การปิดสถานที่เพื่อชะลอการแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างต่อเนื่องมาถึงช่วงปี 2021-2022 ส่งผลให้กิจกรรมหลายอย่างในชีวิตเด็กและเยาวชนต้องย้ายจากโลกกายภาพไปสู่โลกออนไลน์ อย่างไรก็ตาม การปิดสถานที่โดยขาดมาตรการรองรับผลกระทบที่เหมาะสมและเพียงพอ ประกอบกับปัญหาความเหลื่อมล้ำที่รุนแรงและเรื้อรังมาตั้งแต่ก่อนเกิดโรคระบาด ทำให้เด็กและเยาวชนจำนวนมากถูกผลักเข้าสู่โลกออนไลน์โดยขาดทักษะและอุปกรณ์ที่จำเป็นและเท่าเทียม



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

มาตรการโควิดพลักเด็กและ เยาวชนเข้าสู่โลกออนไลน์

การปิดสถานที่ในช่วงสองปีที่ผ่านมาเร่งให้เด็กต้องเข้าสู่โลกออนไลน์เร็วขึ้น โดยผู้ปกครองส่วนใหญ่เริ่มให้เด็กใช้สื่อดิจิทัลตั้งแต่อายุเพียง 2-3 ปี ตามผลสำรวจของ สสส. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และสถาบันสื่อเด็กและเยาวชน ในเดือนมกราคม 2021³⁰



2-3 ปี

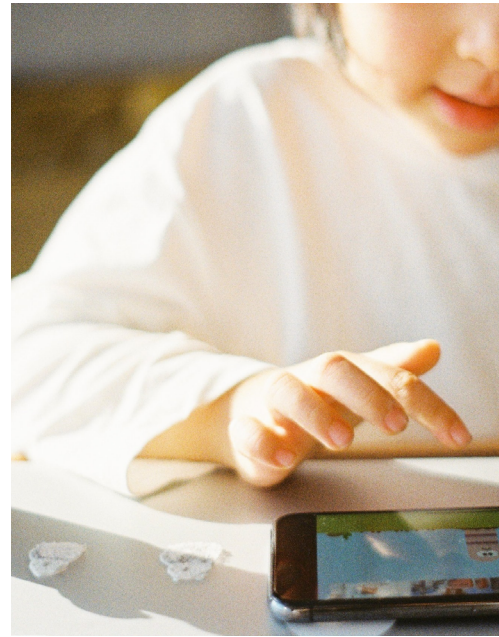
คือ อายุที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่เริ่มให้เด็กใช้สื่อดิจิทัล

ยิ่งไปกว่านั้น เด็กและเยาวชนยังต้องใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในโลกออนไลน์ จากผลสำรวจของ คิด for คิดส์ ในเดือนพฤษภาคม 2022 เยาวชนอายุ 15-25 ปี ใช้เวลารับสื่อออนไลน์เฉลี่ยมากกว่า 12 ชั่วโมงต่อวัน โดยกลุ่มที่เรียนเต็มเวลาย้อยละ 97.0 ใช้อินเทอร์เน็ตในการเรียน ส่วนกลุ่มที่ทำงานเต็มเวลาย้อยละ 70.5 ใช้อินเทอร์เน็ตในการทำงาน เยาวชนเกือบทั้งหมดยังใช้อินเทอร์เน็ตโทรและส่งข้อความ (ร้อยละ 97.6) ค้นคว้าข้อมูล (ร้อยละ 97.1) ใช้โซเชียลมีเดีย (ร้อยละ 94.7) ซื้อสินค้า (ร้อยละ 86.8) และเล่นเกม (ร้อยละ 81.8)

เด็กและเยาวชนต้องเข้าสู่โลกออนไลน์ โดยขาดทักษะที่จำเป็นและเท่าเทียม

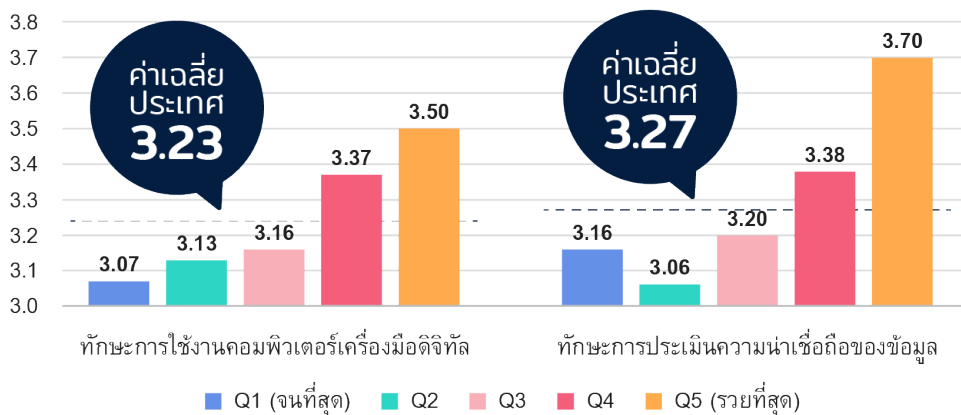
แม้เด็กและเยาวชนจะต้องใช้ชีวิตในโลกออนไลน์มาก แต่ยังขาดทักษะรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (media, information, and digital literacy หรือ MIDL) ซึ่งจำเป็นยิ่งต่อการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัย มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพ จากผลสำรวจของ คิด for คิดส์ เยาวชนอายุ 15-25 ปีประเมินตนเองว่ามีทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และเครื่องมือดิจิทัลอยู่ที่ระดับคะแนนเฉลี่ยเพียง 3.23 เต็ม 5 และมีทักษะการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลอยู่ที่ 3.27 เต็ม 5 เท่านั้น

ปัญหาการขาดทักษะนี้มีแนวโน้มรุนแรงกว่าในเด็กและเยาวชนจากครัวเรือนรายได้ต่ำ โดยเยาวชนจากครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 60 (ควินไทล์ที่ 1-3) มีระดับคะแนนเฉลี่ยในทั้งสองทักษะต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ หากเปรียบเทียบระหว่างเยาวชนจากครัวเรือนในควินไทล์ที่ 1 (รายได้ต่ำสุด) กับควินไทล์ที่ 5 (รายได้สูงสุด) จะเห็นได้ว่าควินไทล์ที่ 1 มีระดับคะแนนเฉลี่ยในทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ฯ (3.07) และทักษะการประเมินข้อมูลฯ (3.16) น้อยกว่าควินไทล์ที่ 5 (3.50 และ 3.70 ตามลำดับ) กว่าร้อยละ 10



แผนภูมิที่ 3.1

คะแนนประเมินทักษะ MIDL ด้วยตนเองโดยเฉลี่ยของเยาวชนอายุ 15-25 ปี แยกตามควินไทล์รายได้ครัวเรือน



ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)



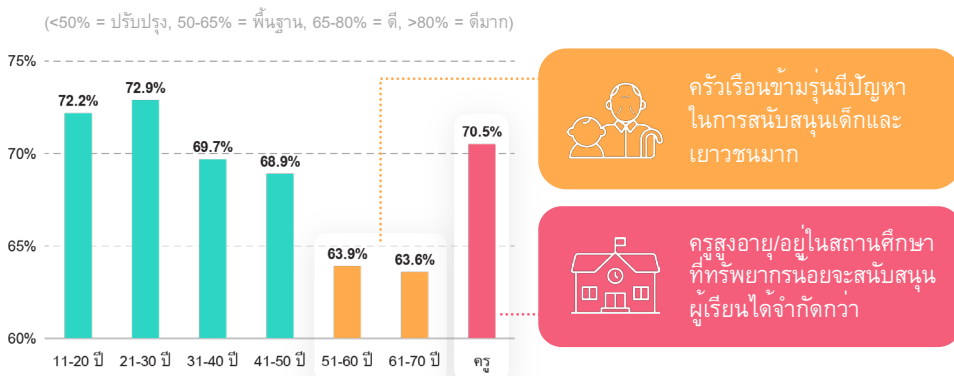
ผู้ปกครองและครูมีทักษะ MIDL ต่ำ จึงสนับสนุนเด็กและเยาวชนได้จำกัด

ปัญหาการขาดทักษะ MIDL ดังกล่าวนี้ว่าน่ากังวลยิ่ง เมื่อพิจารณาว่าผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดเด็กและเยาวชนอย่างผู้ปกครองและครู สามารถแนะนำ ช่วยเหลือ และสนับสนุนเด็กและเยาวชนได้จำกัด เพราะมีทักษะ MIDL ต่ำยิ่งกว่า จากการประเมินของมหาวิทยาลัยมหิดลและกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ในเดือนพฤศจิกายน 2020 ผู้ใหญ่อายุ 31 ปีขึ้นไปมีทักษะ MIDL น้อยกว่าเด็กและเยาวชนอายุ 11-30 ปี และระดับทักษะของผู้ใหญ่มีแนวโน้มลดลงตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น โดยกลุ่มอายุ 51-70 ปีมีทักษะระดับพื้นฐานเท่านั้น³¹ ในแง่นี้ ครูเรือนข้ามรุ่นจึงประสบปัญหาในการสนับสนุนเด็กและเยาวชนมาก

ในกรณีของครู แม้ว่าจะมีทักษะ MIDL สูงกว่าค่าเฉลี่ยของผู้ใหญ่ทั่วไป แต่ก็ยังต่ำกว่าเด็กและเยาวชนที่เป็นผู้เรียน³² โดยกลุ่มครูสูงอายุหรืออยู่ในสถานศึกษาที่มีทรัพยากรน้อยมีแนวโน้มจะสนับสนุนผู้เรียนได้จำกัดกว่า

แผนภูมิที่ 3.2

คะแนนทักษะ MIDL แยกตามช่วงอายุและกลุ่มอาชีพ



ที่มา: มหาวิทยาลัยมหิดล (2021)

เด็กและเยาวชนจำนวนมาก ประสบปัญหาในการเข้าถึง อินเทอร์เน็ต

นอกจากขาดทักษะแล้ว เด็กและเยาวชนจำนวนมากยังประสบปัญหาในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติในไตรมาส 4/2021 เด็กและเยาวชนอายุ 6-24 ปีราว 3.4 แสนคน หรือคิดเป็นร้อยละ 2.1 ไม่ได้ใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างสิ้นเชิง โดย 2.4 แสนคน หรือร้อยละ 1.5 อาศัยอยู่ในพื้นที่นอกเขตเทศบาล³³

ในกลุ่มที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ ส่วนใหญ่ก็ขาดแคลนอุปกรณ์สำหรับใช้งานอินเทอร์เน็ต จากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี 2021 ครัวเรือนที่สมาชิกอย่างน้อยหนึ่งคนเป็นเยาวชนกว่าร้อยละ 77.8 ไม่มีคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต และร้อยละ 86.9 มีคอมพิวเตอร์น้อยกว่าจำนวนเยาวชนในครัวเรือน ขณะที่ร้อยละ 1.9 ไม่มีสมาร์ทโฟน และร้อยละ 8.8 มีสมาร์ทโฟนน้อยกว่าจำนวนเยาวชน³⁴



340,000
คน

คือ จำนวนเด็กและเยาวชนอายุ 6-24 ปีที่เข้าไม่ถึงอินเทอร์เน็ตอย่างสิ้นเชิง



77.8%

ของครัวเรือนที่มีเยาวชนไม่มีคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต



1.9%

ของครัวเรือนที่มีเยาวชนไม่มีสมาร์ทโฟน





คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว



ผมไม่มีตังค์ซื้อโน้ตบุ๊ก ผมไม่ได้สิ้นใจไม่ตอกขนาดนั้นหรอก ผมมีไอแพดอยู่เครื่องหนึ่ง [...] ผมใช้เครื่องนี้แทนคอม และมันยังผ่องไม่เสีจจนถึงวันนี้

อาจารย์บอกตั้งแต่แรกก่อนเข้าแล้วล่ะ ว่ามันต้องใช้เงิน มันต้องมีอุปกรณ์แต่ผมจะต้องเสียโอกาสในการเรียนเพราะตัวเอง 'มีไม่มากพอ' หรือครับ ผมก็ต้องก้มหน้าก้มตารับชะตากรรมอีกแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปทำงานส่งในร้านเน็ตหรือจ้างเพื่อนให้ช่วยทำงานให้ในราคาไม่กี่บาท

พูดตรงๆ เทอมนั้นผมเรียนไม่รู้เรื่องเลย และก็ยังไม่มีเงินมากพอจะไปซื้อ ผมไม่อยากเป็นตัวสร้างหนี้ให้คนในบ้านอีกแล้ว



ณัฐรี
อายุ 17 ปี

ยิ่งไปกว่านั้น คริวเรือนร้อยละ 42.8 ยังไม่มีอินเทอร์เน็ตประจำที่ความเร็วสูง (อินเทอร์เน็ตบ้าน)³⁵ และต้องใช้งานอินเทอร์เน็ตมือถือเป็นหลัก ซึ่งอาจมีปริมาณและคุณภาพสัญญาณอินเทอร์เน็ตให้ใช้งานไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตเมืองและทางหลวงสายหลัก³⁶ อัตราค่าบริการสัญญาณมือถือยังแพงมากสำหรับประชากรในคริวเรือนรายได้ต่ำ โดยในไตรมาส 1/2022 อัตราค่าบริการเฉลี่ยอยู่ที่ 453 บาทต่อเลขหมายต่อเดือน³⁷ คิดเป็นร้อยละ 13.8 ของรายได้ต่อหัวต่อเดือนโดยเฉลี่ยของคริวเรือนในควินไทล์ที่ 1



453 บาท
ต่อเลขหมายต่อเดือน

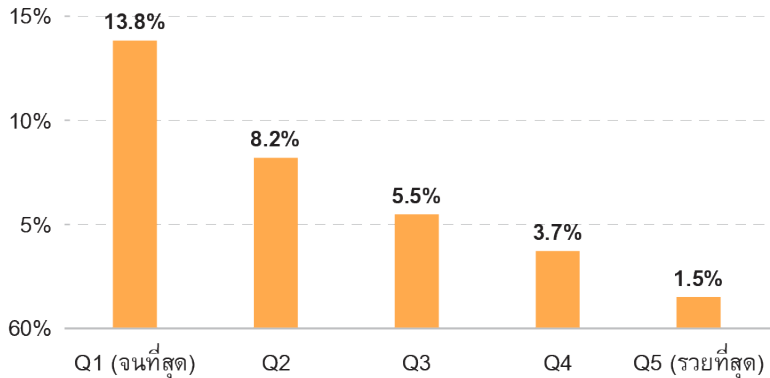
คือ อัตราค่าบริการมือถือ
โดยเฉลี่ยของคริวเรือนไทย

ที่มา: 101



แผนภูมิที่ 3.3

สัดส่วนของค่าบริการสัญญาณมือถือโดยเฉลี่ยต่อรายได้ต่อหัวประชากรโดยเฉลี่ย แยกตามควินไทล์รายได้ครัวเรือน



ที่มา: คัด for คัดส์ จำนวนจากข้อมูลของ National Broadcasting and Telecommunications Commission (2022)

การถูกพลักเข้าสู่โลกออนไลน์ส่งผลกระทบระยะยาวต่อพัฒนาการ สวัสดิภาพ และจิตใจ

การถูกพลักเข้าสู่โลกออนไลน์ตั้งแต่ปฐมวัยและใช้เวลาในโลกออนไลน์นาน อาจส่งผลเสียต่อพัฒนาการทางกล้ามเนื้อ สายตา สติปัญญา อารมณ์ และบุคลิกภาพของเด็กในระยะยาว อีกทั้งยังทำให้เด็กขาดปฏิสัมพันธ์และทักษะทางสังคมในโลกจริง

ขณะเดียวกัน ปัญหาการขาดทักษะและอุปกรณ์สำหรับใช้งานอินเทอร์เน็ตก็ซ้ำเติมผลกระทบข้างต้นและก่อให้เกิดปัญหาอื่นเพิ่มตามมา โดยทำให้เด็กและเยาวชนวัยเรียนไม่สามารถเรียนออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ การเรียนรู้และทักษะถดถอย และโอกาสในการได้งานที่ดีลดลง ปัญหาการไม่รู้เท่าทันยังเพิ่มความเสี่ยงที่เด็กและเยาวชนจะถูกหลอก ระบาย (bully) และคุกคาม รวมถึงกลายเป็นผู้กระทำการดังกล่าวเองและผลิตซ้ำข้อมูลเท็จในสังคม ปัญหาข้างต้นทั้งหมดยังส่งผลเสียต่อสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชนอีกด้วย



ฟื้นฟูผลจากวิกฤตเก่า สร้างฐานที่จำเป็น-เท่าเทียม เตรียมรับวิกฤตใหม่



ฟื้นฟูผลกระทบ ด้วยกิจกรรมที่เน้นปฏิสัมพันธ์ แหล่งเรียนรู้และนันทนาการที่มีคุณภาพ

ผลกระทบจากการที่เด็กและเยาวชนถูกผลักเข้าสู่โลกออนไลน์ โดยขาดฐานที่จำเป็นนี้ต้องได้รับการฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน ในเบื้องต้น รัฐบาลควรให้สถานศึกษาเน้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบที่ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กันในห้องเรียน และกับสังคมภายนอก เพื่อส่งเสริมทักษะทางสังคมและชุดเซชการเรียนรู้ที่หายาก พร้อมทั้งร่วมมือกับภาคเอกชนและประชาสังคมพัฒนาแหล่งเรียนรู้และนันทนาการที่มีคุณภาพ ใกล้บ้านหรือสถานศึกษา และมีค่าธรรมเนียมใช้งานถูก เพื่อดึงดูดให้เด็กและเยาวชนผละออกจากโลกออนไลน์ไปใช้งานเพิ่มขึ้น



สร้างฐานที่จำเป็น-เท่าเทียม ทั้งด้านทักษะและอุปกรณ์

ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลควรวางฐานที่จำเป็นให้เด็กและเยาวชนอย่างเท่าเทียมมากขึ้น ในด้านทักษะ ควรส่งเสริมทักษะ MIDL ให้แก่นักเรียนผ่านหลักสูตรและกิจกรรมในสถานศึกษาภาคบังคับ โดยฝึกอบรมครูให้มีทักษะเพียงพอที่จะสนับสนุนนักเรียนได้ ตลอดจนเปิดให้เยาวชนรวมกลุ่มเสนอโครงการเสริมสร้างทักษะเพื่อขอรับงบประมาณไปดำเนินการกับผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในชุมชนของตน ในด้านการเข้าถึงอุปกรณ์ ควรจัดให้มีคอมพิวเตอร์สำหรับให้ยืมในสถานศึกษาและห้องสมุดสาธารณะอย่างเพียงพอ ควบคู่กับขยายโครงข่ายอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุมและเข้าถึงได้จริง

อาชีพเรียนออนไลน์อย่างไร เมื่อการเรียน ทางไกลไม่ได้เหมาะกับทุกคน

แม้จะขลุกขลักอยู่บ้าง แต่การเรียนวิชาอย่างคณิตศาสตร์หรือภาษาไทย อาจไม่ใช่เรื่องยากเกินไปสำหรับการเรียนออนไลน์ ขณะที่ยังมีอีกหลายวิชาที่เราอาจนึกไม่ออกว่าจะสอนทางไกลกันอย่างไร เช่น การนวดกดจุด ดูแลเครื่องจักร หรือเชื่อมเหล็ก ฯลฯ ซึ่งวิชาเหล่านี้ล้วนสอนอยู่ในสถาบันวิชาสายอาชีพ

ตลอดหลายช่วงในปีที่ผ่านมา นักเรียน-นักศึกษาทั่วประเทศต้องเรียนออนไลน์เพราะมาตรการป้องกันการระบาดของโควิด-19 ไม่มียกเว้นตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงวัยหนุ่มสาว แน่แน่นอนว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนออนไลน์ ถูกพูดถึงมากในช่วงที่ผ่านมา ทั้งเรื่องสมาธิในการเรียนของเด็ก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู-นักเรียน ความเหลื่อมล้ำด้านอุปกรณ์การเรียน พัฒนาการของเด็กเล็ก ไปจนถึงโลกกว้างที่ถูกหดแคบของคนหนุ่มสาว ฯลฯ

แต่ละกลุ่มมีปัญหาของตัวเอง และนักเรียนสายอาชีพก็ไม่ใช่ข้อยกเว้น ยิ่งเมื่อการเรียนของพวกเขาเน้นปฏิบัติ การเรียนรู้ทางไกลจึงเป็นเรื่องยากขึ้นอีกเท่าตัว ยังไม่นับว่ามีนักเรียนที่อยู่ห่างไกลตัวเมือง ซึ่งหมายถึงการห่างไกลสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการเรียนออนไลน์ด้วย 101 คู่กับนักเรียนสายอาชีพที่ต้องเผชิญกับภาวะยากลำบากเหล่านี้ เพื่อให้เห็นมิติปัญหาที่หลากหลายของการเรียนออนไลน์

“พวกเราต้องเน้นปฏิบัติ แต่เรียนทางไกลปฏิบัติไม่ได้”

“ทางวิทยาลัยที่เราเรียน เน้นการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ แต่พอมีสถานการณ์โควิดแล้วต้องเรียนออนไลน์ ก็เลยใช้การจำลองแทนการปฏิบัติจริง” สาระเกศ แก้วแสง หรือ ซี้้อ้ว นักเรียนชั้น ปวช.3 แผนกเมคคาทรอนิกส์และหุ่นยนต์ วิทยาลัยเทคนิคสิงห์บุรี เล่าถึงการเรียนออนไลน์ในช่วงโควิด-19



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

โปรแกรมหลักที่ใช้ในการเรียนออนไลน์คือ Google Meet และ Discord ซึ่งในแผนกที่ซีอีวีเรียน เน้นวิชาเขียนโปรแกรมเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ต้องใช้อุปกรณ์มากกว่าหนึ่งเครื่องในการเรียน เพราะเครื่องหนึ่งต้องใช้ดูหน้าจอที่อาจารย์สอน อีกเครื่องหนึ่งใช้เขียนโปรแกรมตามไปด้วย

“นั่งเรียนแต่ละครั้ง มีอุปกรณ์เต็มโต๊ะเลยคะ” ซีอีวีเล่า

เมื่อวิชาหลักคือการเขียนโปรแกรมที่ต้องใช้กับเครื่องจักรในโรงงาน การใช้อุปกรณ์จริงจึงจำเป็น แต่เมื่อปรับรูปแบบการเรียนการสอนเป็นออนไลน์ อาจารย์จึงต้องหาโปรแกรมจำลองให้คล้ายกับที่ใช้จริง เพราะไม่สามารถให้นักเรียนเข้าไปใช้อุปกรณ์ที่วิทยาลัยได้

โรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักร มีสายพานลำเลียง เขาใช้อุปกรณ์ควบคุมการทำงานของเครื่องจักร (PLC) ในการสั่งงาน มีฟังก์ชันให้ใช้มากมาย ซึ่งถ้าเรียนตามปกติ ทางวิทยาลัยจะมี PLC ชุดทดลองมาให้ใช้ แต่พอเรียนออนไลน์ อาจารย์เลยต้องหาโปรแกรมที่ใกล้เคียงของจริงมาให้ดูตามเพื่อให้เห็นภาพ



“แล้วพอต้องเรียนวิชาเขียนโปรแกรม ปกติถ้าเรียนที่วิทยาลัย อาจารย์จะมีชุดอุปกรณ์ให้ใช้ เป็นคอนโทรลเลอร์ตัวเล็กๆ ที่สั่งงานได้ เขียนโปรแกรมได้ แต่พอเรียนออนไลน์เลยต้องซื้อเองเป็นของใครของมันไว้เรียนที่บ้าน” ซีอีวเล่าถึงภาระที่เพิ่มขึ้นในการเรียนออนไลน์ หากใครเป็นนักเรียนทุนก็อาจมีเงินช่วยสนับสนุนส่วนนี้ แต่นักเรียนที่ไม่ได้ทุนก็ต้องรับภาระนี้เองเต็มสัดส่วน

จริงอยู่ที่การเรียนปกติ นักเรียนก็ต้องซื้ออุปกรณ์เอง แต่ไม่ต้องซื้อเยอะขนาดนี้ เพราะหากจำเป็นจริงๆ ทางวิทยาลัยก็มีอุปกรณ์จัดเตรียมไว้ให้นักเรียนผลัดกันใช้

“ในหนึ่งเทอม เราเสียเงินไปกับอุปกรณ์พวกนี้เยอะพอสมควร เพราะของบอบบางมากเลย เห็นตัวเล็กๆ บางคนก็คิดว่าไม่แพง แต่ส่วนตัวเราว่าแพงนะ ตัวละ 200 กว่าบาท แต่ละคนก็ใช้ในปริมาณไม่เท่ากัน เรื่องพวกนี้เหมือนใช้ดวง บางคนก็ใช้ไม่พังเลยทั้งเทอม แต่บางคนก็ใช้พังเยอะมากเลย เราอยู่ในจังหวัดเล็กๆ ไม่มีร้านขายก็ต้องสั่งออนไลน์มาด้วย” ซีอีวเล่า

ระยะเวลากว่า 3 เดือนที่ซีอีวและเพื่อนต้องเรียนออนไลน์ นับแต่การระบาดระลอกสามเป็นต้นมา ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต พวกเขาต้องอดทนกับข้อจำกัด ไม่ว่าจะเรื่องอุปกรณ์ การเรียนการสอนที่ไม่เต็มประสิทธิภาพ และภาระทางบ้านของแต่ละคน หลายครั้งที่พวกเขาต้องรวมตัวกันที่บ้านใครสักคนเพราะไม่มีอุปกรณ์หรือเรียนไม่ทันเพื่อน

ซีอีวเองอยู่บ้านกับแม่สองคน ที่บ้านเปิดร้านขายข้าวและของชำเล็กๆ ซึ่งเมื่อเรียนออนไลน์ที่บ้าน ในบางวันที่ขายดี ซีอีวก็ต้องช่วยแม่ขายข้าวไปด้วย ทำให้กลับมาเรียนไม่ทันเพื่อน

“บางทีลูกค้าสั่งข้าวกล่องเยอะๆ เป็นร้อยกล่อง เราก็ฝากเพื่อนบอกอาจารย์ให้อัดคลิปสอนของสัปดาห์นั้นลงคลาสรูมให้หน่อย อาจารย์ก็อัดคลิปให้ แต่อาจารย์บางท่านก็ไม่เข้าใจ ถามเราว่าแล้วถ้าเธอมาโรงเรียน เธอจะอย่างไร



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

เราก็เอาคำถามนี้ไปถามแม่ แม่ก็บอกว่าถ้าไม่มีคนช่วยจริงๆ ก็ต้องทำคนเดียว ต้องให้ลูกทำเอง แต่ถ้ามีคนอยู่ด้วย ก็ต้องช่วยกัน คือก็เห็นกันอยู่ เราก็ต้องปรับใจ ให้ปล่อยวาง

“ถึงเราหายไปจากการเรียนบ้าง แต่เราส่งงานครบ อาจจะมีส่งช้าบ้าง แต่ส่งตลอด เข้าใจว่าอาจารย์อยากให้เราเรียนครบ เราก็พยายามอยู่” ซี้วี้เล่าถึงปัญหาหลายทางที่รุมเร้าระหว่างเรียนออนไลน์

เมื่อถูกถามถึงความยากในการเรียนสายอาชีพออนไลน์ ซี้วี้บอกว่า “พวกเราต้องเน้นปฏิบัติ แต่เรียนทางไกลปฏิบัติไม่ได้” ซึ่งนั่นหมายความว่าเรียนไม่ได้ แม้จะไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตาม

“เราคาดหวังแค่ให้รัฐบาลช่วยทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ให้พวกเรากลับไปเรียนตามปกติ เราไม่ต้องการอย่างอื่นเลย ขอแค่ให้เร่งแก้ไขปัญหา เพราะเรียนแบบนี้เราเหนื่อยจริงๆ ทั้งเรื่องที่บ้าน อาจารย์รุม ไหนจะการบ้านที่ล้นมือ บางทีส่งไม่ทัน แค่นั้นก็โดนว่าเยอะแล้ว ยังต้องโดนอาจารย์ว่าเรื่องไม่เข้าเรียนอีก มันกดดันค่ะ” ซี้วี้กล่าวทิ้งท้าย

ขึ้นเขาเพื่อหาสัญญาณ และรวมตัวเพื่อเรียนแพทย์แผนไทย

ญาณี แซ่กือ หรือ ณี นักศึกษาสาขาการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยชุมชนตาก เป็นหนึ่งในคนที่เผชิญปัญหาการเรียนออนไลน์ตั้งแต่การระบาดรอบแรกของโควิด-19 เนื่องจากบ้านอยู่บนดอยจึงมีปัญหาเรื่องสัญญาณอินเทอร์เน็ต ทำให้ณีและเพื่อนต้องขับรถขึ้นเขาไปแต่เช้าตรู่เพื่อหาสัญญาณอินเทอร์เน็ต

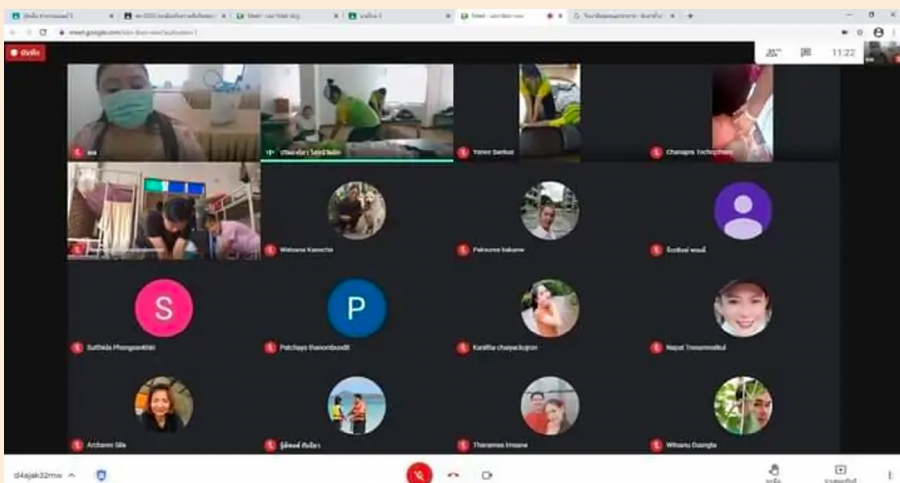
“เราต้องขึ้นไปเขาที่สูงที่สุดเพื่อหาสัญญาณ ซึ่งมีปัญหาเรื่องถนนเนื่องจากเราอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างไกลจากเมือง อยู่แต่บนภูเขา ทางเลยไม่สะดวกที่ดี เป็นแค่ทางลูกรัง ถ้าฝนตกก็กลายเป็นโคลน เราต้องตื่นตั้งแต่ตี 5 เพราะ

เริ่มเรียน 8 โมง ใช้เวลาเดินทางเป็นชั่วโมง” ณีเล่าให้ฟังถึงสภาพที่ต้องเจอจากการเรียนออนไลน์รอบแรก โชคดีที่บ้านของณียังมีสัญญาณอยู่บ้าง แต่เพื่อนหลายคนไม่มีทางเลือก ต้องเดินทางขึ้นเขาทุกวันที่มีเรียนเป็นระยะทางกว่า 10 กิโลเมตร

“ระยะทางแค่ 10 กิโลเมตร ก็จริง แต่เป็นทางขึ้นเขาลงเขา ยิ่งพอเป็นหน้าฝน ก็มีแต่โคลน เลยต้องใช้เวลามากกว่าจะไปถึงที่ที่มีสัญญาณเรียนได้” ณีเล่า

อุปกรณ์ส่วนมากที่นักเรียน-นักศึกษาเอาขึ้นไปเรียนบนเขาด้วยคือ โทรศัพท์มือถือ เพราะมีขนาดเล็กพกพาง่าย ยิ่งเมื่อดูจากความยากของทางการพกโน้ตบุ๊กขึ้นมอเตอร์ไซด์ไปด้วยยิ่งเป็นเรื่องลำบาก ยังไม่นับว่าไม่มีสัญญาณไวไฟเพื่อเชื่อมต่อกับคอมพิวเตอร์ด้วย

ในช่วงที่เรียนออนไลน์แรกๆ ณีอยู่ในช่วงเรียนภาคทฤษฎี ซึ่งยังไม่ต้องใช้อุปกรณ์ในการเรียนมากนัก แต่พอต้องเรียนออนไลน์รอบนี้ต้องเรียนปฏิบัติมากขึ้น ยิ่งเมื่อเรียนรู้จากการเรียนออนไลน์ในรอบแรกแล้วว่าต้องลำบากในการเดินทางหาสัญญาณ จึงตัดสินใจกับเพื่อนที่ได้ทุน รวมตัวกันที่หอพักวิทยาลัยในเมืองเพื่อเรียนด้วยกัน โดยได้รับความเห็นชอบจากทางวิทยาลัยเพื่อตัดปัญหาทั้งเรื่องสัญญาณอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์การเรียน





เนื่องจากณิเรียนสาขาการแพทย์แผนไทย จึงต้องมีการเรียนนวดกดจุด ซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึกทำกับคนจริง การเรียนออนไลน์นี้ไม่อาจตอบโจทย์นี้ได้ ทางวิทยาลัยจึงแก้ปัญหาด้วยการให้ตัวแทนนักศึกษา มาเรียนในห้อง

“ในการเรียนปฏิบัติ อาจารย์จะให้ส่งตัวแทนไปเรียนในห้อง 5-6 คน แล้วเปิดกล้องถ่ายทอดให้เพื่อนที่อยู่บ้านหรืออยู่หอ ดู ถ้าเพื่อนไม่เข้าใจ เราก็กลับมาสอนเพื่อนได้ อาจารย์คัดจากว่าใครสะดวกเดินทางไป เช่น มีเพื่อนที่อยู่ในเมืองหรือพวกเรที่อยู่หอ ก็เป็นตัวแทนไปเรียน เราต้องเรียนเพื่อกลับมาสอนเพื่อน เพราะต้องนวดให้ถูกจุด ไม่อย่างนั้นคนไข้อาจเป็นอะไรก็ได้” ณิเล่าให้เห็นสถานการณ์ โชคดีที่ช่วงโควิดฯ พวกเขาได้เรียนพื้นฐานของจุดทั้งหมดแล้ว ทำให้การเรียนรอบนี้เป็น การเพิ่มเติมจากพื้นฐานนั้น

ตอนนี้ณิเรียนภาคปฏิบัติจบหมดแล้ว แต่ปัญหาที่ต้องเผชิญต่อคือเรื่องการหาที่ฝึกงาน “พวกเราต้องเรียน 2 ปีครึ่ง ทำให้จบช้ากว่าเพื่อนต่างสถาบัน พอรวมกับฝึกงานอีก 5 เดือน ก็รวมเป็นเรียน 3 ปี แต่ตอนนี้มาติดช่วงโควิด โรงพยาบาลก็ไม่เปิดรับฝึกงาน ตอนนี้ทางอาจารย์ก็พยายามหาช่องทางในการฝึกงานให้อยู่ แต่อาจารย์บอกว่าอาจจะจบช้าหน่อย เราก็ต้องรอ”

ในภาวะแบบนี้ณิกับเพื่อนต้องคอยปลุกปลอบใจกัน เพื่อให้ผ่านสถานการณ์ยากลำบากนี้ไปได้ ณิเล่าว่าต้องคอยคุยกับเพื่อนอยู่ตลอดเวลา

“เราปลอบใจกันว่าถือเสียว่าเป็นการเรียนรู้อีกด้านหนึ่ง เราเรียนไปอยู่ไป ก็ได้เรียนรู้ไปด้วย เพราะสาขาที่เราเรียนเป็นวิชาที่ค้นหาได้ไม่มีที่สิ้นสุด ก็ปลอบใจกับเพื่อนว่า ดีนะ อย่างน้อยเราก็ยังอยู่ด้วยกัน ดีกว่ารีบจบไปแล้วอาจจะไม่ได้เจอกันอีก เพราะบางคนก็อยู่ไกล ต่างคนอยู่กันคนละพื้นที่”

นักศึกษาส่วนมากที่วิทยาลัย มีบ้านอยู่บนภูเขาสูง ส่วนมากครอบครัวทำการเกษตร ณิเล่าว่าบ้านของณิห่างจากวิทยาลัยประมาณ 100 กว่ากิโลฯ เมื่อนับตั้งแต่การระบาดของโควิด ณิไม่ได้กลับบ้านกว่า 7 เดือนแล้ว

“ตอนนี้คุยกับพ่อแม่เกือบทุกวันเพราะคิดถึง บ้านเราไม่ค่อยมีปัญหา เรื่องสัญญาณก็เลยยังพอคุยได้ แต่อย่างเพื่อนคนอื่นไม่มีโอกาสคุยเลย นอกจากว่าพ่อแม่เขาจะขึ้นไปไต่บนเขา จะมีสัญญาณขึ้นมาสองขีด เขาก็จะโทรมาหาลูก แต่คุยได้แป๊บเดียวก็ต้องวางเพราะพ่อแม่ต้องรีบไปกลับบ้านหรือไปทำไร่”

จากการเผชิญความยากลำบากทั้งหมด เมื่อถามถึงความคาดหวังในการแก้ปัญหาของรัฐบาล ฅบอกว่า อยากให้ช่วยรุ่นน้องหรือเพื่อนที่ไม่สามารถมารวมตัวที่หอพักในเมืองได้ “น้องบางคนอาจจะไม่มีโทรศัพท์ เพราะพ่อแม่ไม่มีงบพอที่จะซื้อโทรศัพท์หรืออุปกรณ์สื่อสารได้ บางคนโทรศัพท์เป็นแบบปุ่มกด ไม่สามารถเล่นอินเทอร์เน็ตได้ บางคนไม่มีโน้ตบุ๊ก ไม่มีคอมพิวเตอร์เรียน อยากให้เขาได้มาเรียนในเมือง”

นอกจากนี้ฅบยังอยากให้ช่วยแก้เรื่องสัญญาณอินเทอร์เน็ตให้เข้าถึงทุกพื้นที่ “ขอไปหลายครั้งเขาก็ไม่ทำให้ อยากให้มีสัญญาณ อยากให้มีไฟฟ้า แล้วบางครั้งก็อยากให้มีคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ เพื่อไว้ใช้ค้นหาสิ่งที่เราไม่รู้ เพราะบางครั้งพอเราไม่รู้แล้วไม่มีช่องทางให้ค้นหา ทำให้เราเรียนได้ไม่เต็มที่ ก็ขาดหายความรู้ตรงนั้นไป ทั้งที่ตามจริงแล้วเราควรต้องได้ความรู้ที่เต็มทีกว่านี้” ฅบว่า

ท้ายที่สุดแล้ว สำหรับตัวฅบเอง สิ่งที่ทำให้ยังสู้ต่อเพราะเชื่อว่าอนาคตอาจช่วยเหลือคนอื่นได้ บางครั้งเรียนไปก็ท้อ แต่ก็บอกตัวเองว่าต้องสู้สิ แค่นี้เองเดี๋ยวโรคระบาดก็หายไป เราตั้งใจเรียนเผื่ออนาคตเราอาจเป็นคนที่จะช่วยเหลือคนอื่นก็ได้ ก็พยายามปลอบตัวเอง ตั้งใจเรียนให้เต็มที่ที่สุด เพื่อจะได้กลับมาแก้ไขปัญหาดังนี้

“ความฝันของเราคืออยากเป็นข้าราชการด้านการแพทย์แผนไทยโดยตรง อยากเป็นคนดูแลคนอื่น ตอนนี้ก็พยายามอ่านหนังสือเพื่อสอบให้ได้ไปประกอบวิชาชีพ” ฅบทิ้งท้าย

ที่มา: ปาณิส โปศรีศรีวังชัย, “อาชีพะเรียนออนไลน์อย่างไร เมื่อการเรียนทางไกลไม่ได้เหมาะกับทุกคน,” *The101.world*, 8 ตุลาคม 2021, <https://www.the101.world/online-learning-in-vocational-education/>.



ที่มา: 101

4

เด็กและเยาวชนเครียด และมีปัญหาสุขภาพจิต มากขึ้น



เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022

การใช้ชีวิตท่ามกลางสามวิกฤตมีส่วนทำให้เด็กและเยาวชนเครียด กังวล ตกอยู่ในภาวะซึมเศร้า และมีความเสี่ยงทางสุขภาพจิตอื่น ๆ รุนแรงมากขึ้น ที่สำคัญ เด็กและเยาวชนที่เผชิญปัญหาจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงบริการดูแลรักษาได้ ปัญหาสุขภาพจิตเหล่านี้ส่งผลเสียต่อสุขภาพร่างกาย จิตใจ การเรียนรู้ และอาจบั่นทอนความฝันและเป้าหมายของพวกเขาในระยะยาว



คิด for คิดส์

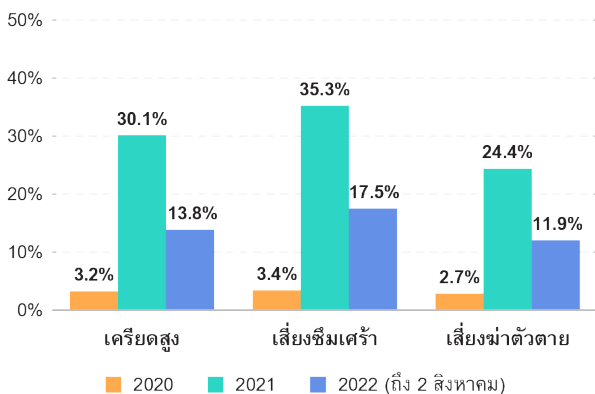
ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

เด็กไทยเครียดมากขึ้นและ มีความเสี่ยงทางสุขภาพจิต เพิ่มขึ้นทุกด้าน

เด็กและเยาวชนที่เผชิญกับความเครียด
และปัญหาสุขภาพจิตเพิ่มจำนวนมากขึ้นในช่วงปี
ที่ผ่านมา จากข้อมูลการประเมินสุขภาพจิตตนเอง
ของกรมสุขภาพจิตในปี 2021 ผู้ตอบแบบประเมิน
ร้อยละ 30.1 ระบุว่าเครียดสูง ร้อยละ 35.3 เสี่ยงตก
อยู่ในภาวะซึมเศร้า ร้อยละ 24.4 เสี่ยงที่จะฆ่าตัวตาย
และร้อยละ 35 มีความเสี่ยงทางสุขภาพจิตอย่างน้อย
หนึ่งด้าน ส่วนผลการประเมินจนถึงเดือนกรกฎาคม
ปี 2022 ก็มีแนวโน้มที่น่ากังวล โดยเฉพาะเด็กและ
เยาวชนร้อยละ 11.9 ที่เสี่ยงฆ่าตัวตาย และอีกร้อยละ
17.5 ที่กำลังเสี่ยงอยู่ในภาวะซึมเศร้า³⁸

แผนภูมิที่ 4.1

ผลการประเมินสุขภาพจิตตนเองของเด็กและเยาวชนอายุ
ไม่เกิน 20 ปี ปี 2020-2022



เยาวชนไทยอายุไม่เกิน
20 ปีที่กำแบบประเมิน
สุขภาพจิต

30.1%

ระบุว่าเครียดสูง

35.3%

เสี่ยงตกอยู่ในภาวะซึมเศร้า

24.4%

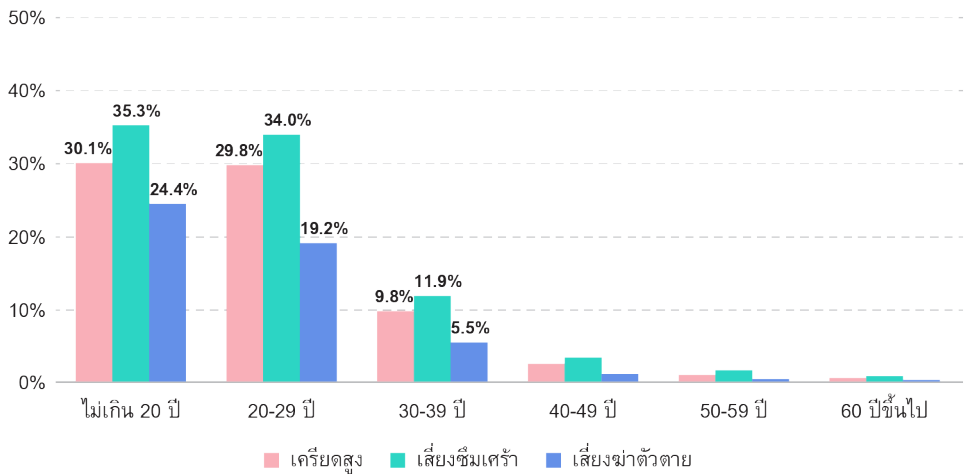
เสี่ยงที่จะฆ่าตัวตาย

หมายเหตุ: จำนวนผู้ตอบแบบประเมิน
ปี 2020 29,028 คน
ปี 2021 181,629 คน
ปี 2022 37,063 คน

เด็กและเยาวชน เป็นกลุ่มที่เผชิญความเสี่ยงทางสุขภาพจิตทุกด้านมากกว่าผู้ใหญ่อย่างชัดเจน (ดูแผนภูมิที่ 4.2) โดยเฉพาะกลุ่มอายุไม่เกิน 20 ปี ซึ่งมีสัดส่วนผู้มีความเครียดสูง เสี่ยงซึมเศร้า และเสี่ยงฆ่าตัวตาย มากกว่าผู้ใหญ่อายุ 40-49 ปี ถึง 10-20 เท่า

แผนภูมิที่ 4.2

ข้อมูลการประเมินสุขภาพจิตคนไทย ปี 2021 จำแนกตามกลุ่มอายุ



ที่มา: กรมสุขภาพจิต (2021)

การศึกษาและการทำงานเป็นสาเหตุหลัก ของความเครียดในเยาวชนทุกช่วงวัย

สาเหตุของความเครียดในเยาวชนส่วนใหญ่ได้แก่ การเรียน การทำงานในอนาคต และสถานะทางการเงินของครอบครัว ทั้งนี้ผลจากมาตรการรับมือกับวิกฤตโควิด วิกฤตเศรษฐกิจและการสูญเสียรายได้ของครัวเรือนมีส่วนสำคัญที่ทำให้ความเครียดในประเด็นข้างต้นเพิ่มขึ้นในช่วงปีที่ผ่านมา



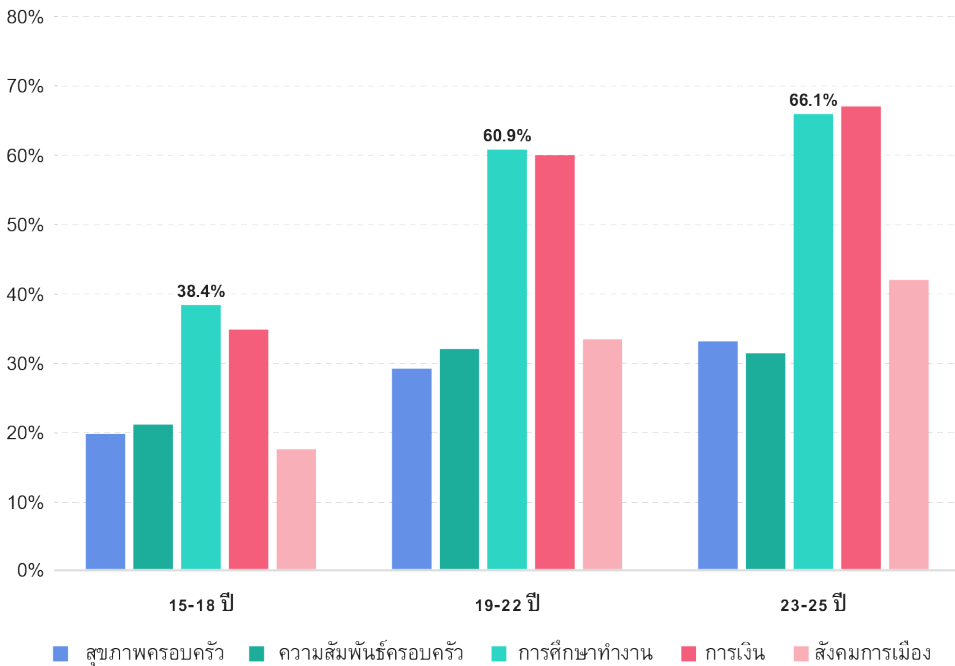
คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

จากผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ การศึกษาและการทำงาน และการเงิน เป็นสองปัจจัยที่ทำให้เยาวชนอายุ 15-25 ปีเกิดความเครียดมากที่สุด สำหรับกลุ่มอายุ 15-18 ปี และ 19-22 ปี การศึกษาและการทำงานเป็นสาเหตุอันดับแรกที่ทำให้พวกเขาเกิดความเครียด (ร้อยละ 38.4 และร้อยละ 60.9 ตามลำดับ) ส่วนสาเหตุรองลงมา ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกับอันดับแรกในทั้งสองกลุ่มอายุคือ การเงิน (ร้อยละ 34.9 และร้อยละ 60.2 ตามลำดับ) ขณะที่กลุ่มอายุ 23-25 ปี เห็นว่าการเงินเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเครียดมากที่สุด (ร้อยละ 67.1) ตามมาด้วยการศึกษาและการทำงาน (ร้อยละ 66.1) และเรื่องสังคมการเมือง (ร้อยละ 42.1)

แผนภูมิที่ 4.3

ปัญหาที่เยาวชนรายงานว่าทำให้เกิดความเครียดมากที่สุด แยกตามกลุ่มอายุ



ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)



ไม่เข้าใจว่าเราจะเรียนหนักขนาดนี้ไปเพื่ออะไร ทำไมเราต้องเรียนพิเศษหรืออ่านหนังสือเพิ่ม จนมันสะสมเป็นความเครียด ฉันเคยพูดถึงเรื่องนี้ให้ผู้ใหญ่ฟัง เขาตอบฉันมาว่า “แค่นี้จะไปเหนื่อยอะไร โตไปเดี๋ยวจะเหนื่อยกว่านี้อีก” มันทำให้ฉันยังรู้สึกบั่นทอน ความจริง ฉันแค่อยากได้กำลังใจดีๆ จากพวกเขาเท่านั้น [...]

ฉันอยากให้ผู้ใหญ่เข้าใจว่าการที่เราพูดคำเหล่านั้นออกไป ไม่ได้ช่วยทำให้ดีขึ้น กลับกันมันอาจแย่ง เด็กได้รับความกดดันเพิ่มขึ้น และสิ่งที่เลวร้ายที่สุดคือการที่เด็กเหล่านั้นหมดความหวังที่จะอยู่ต่อบนโลกใบนี้



กุลจิรา
อายุ 17 ปี



ฉันถูกก่นด่าและถูกใช้ถ้อยคำต่างๆ นานา ที่ทำร้ายจิตใจฉันมากกว่าเดิม นั่นคือ “พ่อกับแม่ผิดหวังในตัวลูกมาก” พวกเขายังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลงสักนิด พวกเขาไม่ถามไถ่สักคำว่าฉันต้องประสบพบเจอกับเรื่องเลวร้ายและความรู้สึกทรมานอะไรมาบ้าง พวกเขาสนใจเพียงแค่ผลลัพธ์ของมันเท่านั้น ซึ่งผลลัพธ์ที่ว่าก็คือ “ฉันเรียนไม่จบปริญญาโทและกำลังเป็นโรคทางจิตเวชชนิดหนึ่ง”

นั่นทำให้พ่อของฉันหัวเสียมากในตอนแรกจนเอาแต่พูดซ้ำๆ ว่ารู้สึกผิดหวังและไม่ภาคภูมิใจในตัวฉันอีกแล้ว แถมยังบอกอีกว่าฉันเป็นบ้า...ฉันรู้สึกเจ็บปวดจนพูดไม่ออกและถามกับตัวเองว่า นี่คือพ่อของฉันคนที่ฉันทำทุกอย่างเพื่อเขามาตลอดคนที่ฉันรักมาก ๆ จริง ๆ ไช้ไหม?



ปณณรัญชุนี
อายุ 24 ปี



ปัญหาสุขภาพจิต สามารถส่งผลกระทบต่อตลอดชีวิต

ปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไม่เพียงส่งผลกระทบต่อในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่อาจส่งผลกระทบต่อทั้งชีวิตของพวกเขา โดยในด้านสุขภาพทางกาย อาจมีอาการอ่อนเพลีย ประสบปัญหาในการพักผ่อน เบื่ออาหาร และน้ำหนักลดหรือเพิ่มอย่างรวดเร็ว ในด้านพฤติกรรม อาจมีอาการเหม่อลอย กระสับกระส่าย ก้าวร้าว และนำไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตาย ปัญหาสุขภาพจิตยังอาจทำให้เด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในวัยเรียนรู้ มีประสิทธิภาพการเรียนรู้ลดลง และเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษามากขึ้นด้วย³⁹

ที่สำคัญ ปัญหาสุขภาพจิตส่งผลกระทบต่อตัวตนและการให้คุณค่าตนเองของเด็กและเยาวชน ทั้งยังอาจเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุความฝันและเป้าหมายในชีวิตของพวกเขา จากผลสำรวจของ คิด for คิดส์ เป้าหมายที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเยาวชนอายุ 15-25 ปีส่วนใหญ่คือการประสบความสำเร็จในด้านการศึกษาและการทำงาน (ร้อยละ 85) อย่างไรก็ดี เยาวชนร้อยละ 8.1 มองว่าปัญหาสุขภาพจิตจะเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวของพวกเขา รองจากภาระทางการเงิน (ร้อยละ 52.2) และการมีความสามารถไม่เพียงพอ (ร้อยละ 19.7)



ไม่ใช่เด็กทุกคนที่สามารถ เข้าถึงบริการสุขภาพจิตได้

เด็กและเยาวชนไทยจำนวนมากที่กำลังเผชิญกับความเครียดและความเสี่ยงทางสุขภาพจิตเหล่านี้ควรได้รับการรักษาดูแลอย่างเร่งด่วน เพื่อป้องกันผลกระทบทั้งด้านสุขภาพ การเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตในระยะยาว ซึ่งในปี 2022 ก็พบ

ว่า มีเด็กและเยาวชนที่ขอเข้ารับบริการโดยไม่มีผู้ปกครองเพิ่มขึ้นจากเดิม 1.5 เท่า ในจำนวนนี้ได้รับบริการวินิจฉัยว่าเป็นโรคซึมเศร้ามากถึงร้อยละ 70 รวมถึงมีความคิดอยากฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น 2.7 เท่า⁴⁰ อย่างไรก็ตาม กำลังบุคลากรและทรัพยากรด้านจิตเวชของประเทศไทยยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เด็กและเยาวชนที่เผชิญปัญหาเหล่านี้สามารถเข้าถึงบริการการรักษาได้อย่างครอบคลุม



1.5
เท่า

คือ การเพิ่มขึ้นของจำนวนเด็กและเยาวชนที่ขอเข้ารับบริการโดยไม่มีผู้ปกครองในปี 2022

ในปี 2021 กรมสุขภาพจิตรายงานว่าประเทศไทยมีจิตแพทย์เฉพาะทางด้านเด็กและวัยรุ่นกระจายตัวอยู่ใน 55 จังหวัด มีศักยภาพดูแลเด็กและเยาวชนครอบคลุม 3,444 โรงเรียน⁴¹ คิดเป็นร้อยละ 10.9 ของจำนวนโรงเรียนทั้งหมดในประเทศเท่านั้น ทั้งนี้ กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีโรงพยาบาลซึ่งมีจิตแพทย์เด็กและวัยรุ่นประจำอยู่มากที่สุดคือ 53 แห่ง อีก 54 จังหวัดมีเพียงจังหวัดละ 1 แห่งโดยเฉลี่ย ในขณะที่เด็กและเยาวชนในอีก 22 จังหวัดยังไม่สามารถเข้ารับบริการจากจิตแพทย์เด็กในจังหวัดของตนได้⁴² แม้กระทรวงสาธารณสุขมีแผนจะเพิ่มกำลังจิตแพทย์เด็กเป็น 63 จังหวัด ภายในปี 2025 แต่เป้าหมายนี้ก็อาจไม่เพียงพอและล่าช้าจนไม่ทันต่อความต้องการเข้ารับบริการสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชนไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก



10.9%

คือ อัตราส่วนของโรงเรียนไทยที่มีจิตแพทย์เฉพาะทางด้านเด็กและวัยรุ่นดูแล





ต้องกำบริการสุขภาพจิตให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น เพิ่มบุคลากรให้เพียงพอ



ทำให้เด็กเข้าถึงบริการสุขภาพจิตได้ง่ายที่สุด

สถานการณ์สุขภาพจิตของเด็กและเยาวชนไทยที่ย่ำแย่ลงท่ามกลางวิกฤตต่างๆ ในช่วงปีที่ผ่านมาเป็นประเด็นที่รัฐบาลควรให้ความสำคัญและเร่งแก้ไขในขั้นแรก ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนที่เผชิญปัญหาสุขภาพจิตสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพจิตที่จำเป็นได้รวดเร็วและง่ายที่สุด ทั้งการเพิ่มบริการสุขภาพจิตอย่างน้อยให้กระจายตัวครบทุกจังหวัด และควรตั้งเป้าให้เข้าถึงได้มากยิ่งขึ้น เช่น ระดับอำเภอ หรือระดับตำบล รวมถึงเร่งผลักดันให้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าครอบคลุมการรักษาโรคทางจิตเวช ลดภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาให้น้อยที่สุด ตลอดจนเพิ่มทางเลือกการรักษาให้หลากหลายขึ้น เช่น บริการให้คำปรึกษาทางออนไลน์ ผ่านการร่วมมือกับหน่วยงานภาคประชาสังคมหรือเอกชน



เพิ่มบุคลากรด้านสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นให้เพียงพอ

นอกจากนั้น รัฐบาลควรเร่งแก้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านสุขภาพจิตให้เพียงพอต่อความต้องการเข้ารับบริการของเด็กและเยาวชนที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งเพิ่มกำลังจิตแพทย์เด็กและวัยรุ่น พยาบาลจิตเวช รวมถึงวิชาชีพอื่นๆ ที่สามารถทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและบำบัดเบื้องต้นได้ เช่น นักจิตวิทยา ที่ปรึกษาด้านสุขภาพจิต และนักบำบัด เป็นต้น



รณรงค์สร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพจิต

ท้ายที่สุด การเข้ารับบริการสุขภาพจิตยังคงมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดีและทำให้เกิดการตีตรา ทำให้ผู้มีอาการไม่กล้าไปปรึกษาหรือรักษา รัฐบาลควรรณรงค์สร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพจิตอย่างต่อเนื่อง ในแง่การเสริมสร้างเยาวชนให้รู้วิธีการจัดการอารมณ์และความเครียด ตระหนักในคุณค่าของตนเอง และพร้อมขอความช่วยเหลือเมื่อไม่สามารถรับมือกับสภาวะทางจิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ที่สำคัญกว่านั้น รัฐบาลต้องส่งเสริมความเข้าใจเรื่องวิธีการสื่อสารและการรับมือกับผู้ป่วยที่เหมาะสม ให้แก่สถาบันที่ใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะครอบครัว ชุมชน และครู เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชน



ความฝันที่ไม่มีคำตอบ

ไม่ใช่ทุกคนหรอก ที่จะได้ทำในสิ่งที่ตัวเองอยากทำ และยิ่งหนักไปกว่านั้น หากเราไม่รู้ด้วยซ้ำว่าตัวเองอยากทำอะไรกันแน่

ในหมู่บ้านเล็กๆ ริมน้ำโขง ผู้คนส่วนใหญ่ที่อยู่ที่นี่เป็นคนแก่ และเด็ก คนวัยทำงานบางส่วนเข้ามาทำงานที่กรุงเทพฯ เหลือวัยรุ่นอยู่ประปราย ในวันหยุด พวกเขาจะรวมกลุ่มกันขับมอเตอร์ไซด์ บ้างรวมกลุ่มกันเล่นเกม บ้างรวมกลุ่มกันเตะตะกร้อ

แอน (นามสมมติ) คือหนึ่งในวัยรุ่นที่ยังอยู่ที่หมู่บ้านนั้น เธอเกิดที่นี่ อยู่มาจนถึงวันนี้ที่อายุ 19 ปี แอนเรียนชั้นประถมในโรงเรียนเล็กๆ ของหมู่บ้าน แล้วเข้าไปเรียนชั้นมัธยมต้นในตัวอำเภอที่ห่างออกไปหลายสิบกิโลฯ พอจบชั้น ม.ต้น แอนก็ตัดสินใจไม่เรียนต่อโรงเรียนเดิม แต่เลือกเรียน กศน. จนจบ ชั้นมัธยมแทน ตอนนี้เธออยู่บ้านคอยดูแลพ่อแม่ ไม่ได้ทำอาชีพอะไรจริงจัง

ครอบครัวเธอและญาติพี่น้องปลูกมันสำปะหลังเป็นอาชีพหลัก ส่วนพ่อของเธอลงไปจับปลาที่แม่น้ำโขงบ้าง แต่ในช่วงหลัง กระแสน้ำผันผวนจากการสร้างเขื่อนตลอดสายแม่น้ำโขง ทำให้การจับปลาไม่แน่นอนนัก รายได้จากการขายปลาจึงไม่แน่นอนตามไปด้วย

แอนเป็นคนพูดน้อย และมักจะขลุกตัวอยู่กับเด็กๆ แถวบ้าน เพราะไม่ค่อยสนิทกับเพื่อนวัยเดียวกันในหมู่บ้าน มีเพื่อนสนิทที่เคยเรียนด้วยกันตอน ม.ต้น ที่อยู่คนละหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้ไปมาหาสู่กันบ่อยนัก

“หนูสนิทกับคนหนึ่ง เป็นรุ่นพี่ แต่เขาไปทำงานแล้วที่กรุงเทพฯ เลยไม่เหลือใคร” แอนบอก

แอนตั้งใจว่าอยากทำอะไรทำนาช่วยพ่อแม่ และเคยพยายามอยากเรียน
จับปลา แต่พ่อแม่ไม่ยอมสอน

“หนูจับปลาไม่เป็น เคยขอให้พ่อแม่สอน แต่พ่อแม่ไม่สอน เขาคงกลัวจะโดน
ทางเรือฟาด เพราะแรงหนูไม่มาก มันต้องใช้แรงเยอะ” แอนพูดพลางมอง
ออกไปที่แม่น้ำโขง ชีวิตประจำวันของเธอคือตื่นมาช่วยงานบ้านพ่อแม่ เดินและ
อยู่แถวบ้านข้างๆ เล่นกับน้องๆ หากมีเวลาว่างก็ดูคลิป์วิดีโอและเล่นเกม

ก่อนหน้านั้นในวัยเด็ก แอนมีความฝันว่าอยากเข้ากรุงเทพฯ แต่พอ
ไปเจอจริงๆ ตอนไปอยู่กับพี่สาวที่ทำงานที่กรุงเทพฯ แอนอยากกลับบ้านทันที

“กรุงเทพฯ รถเยอะ แล้วไปอยู่กับพี่สาวกว่าจะได้นอน พี่พานอนตึก
รถก็เยอะ เสียงก็ดัง เลยไม่ชอบ” แอนเล่า

“พี่เขาก็คงไม่ชอบแหละ แต่ว่าต้องหาเงิน ส่วนหนูอยู่บ้านดูแลพ่อแม่
ตอนแรกหนูบอกว่าจะไป แต่พี่บอกว่าไม่ต้องไปหรอก ให้อยู่ดูแลพ่อแม่ที่นั่นแหละ
แม่ก็เที่ยวไปหาหมอ เป็นหลายโรค พ่อก็ขับรถมอไซค์ไม่เป็น หนูขับรถมอไซค์
เป็นคนเดียวในบ้าน เลยต้องคอยขับรถพาแม่ไปหาหมอในเมือง”

รายได้หลักของที่บ้านมาจากเงินที่พี่สาวไปทำงานที่กรุงเทพฯ ส่งกลับ
มาให้ รวมถึงค่ารักษาพยาบาลด้วย ส่วนแอนที่เป็นน้องสาวต้องคอยดูแลพ่อแม่
ที่บ้านเกิด แวดตาและวิธีพูดของแอนเรียบเรียง ไม่เปิดเผยความเจ็บปวด และไม่
แม้กระทั่งฉายแววตาของความสุขความหวัง ราบเรียบนิ่งลึกเหมือนแม่น้ำโขง
ไหลเอื่อยในวันที่ฝนไม่ตก

เรื่องกังวลเดียวของแอนตอนนี้คือกลัวแม่ป่วย “ไม่อยากให้แม่ยก
ของหนักๆ กลัวทรุดลงอีก” แอนบอก เพราะเคยผ่านช่วงเวลาที่แม่ป่วยหนัก
นอนโรงพยาบาลกว่าหนึ่งเดือน โชคดีที่ตอนนี้แม่อาการดีขึ้นมากแล้ว



ในวันที่เราคุยกัน พ่อของแอนไปไร่ ส่วนแม่ล้างหน่อไม้อยู่ที่บ้าน ถ้าหาได้เยอะก็มีเอาไปขายบ้าง แต่ส่วนมากก็เก็บไว้กินเอง ส่วนแอนนั่งเล่นกับหลานวัยเตาะแตะ ชีวิตคืนวันผันผ่านไปแบบนี้วันแล้ววันเล่า เมื่อถูกถามถึงความต้องการในชีวิต แอนเงยบไปนาน ก่อนจะยิ้มแล้วบอกว่า “ตอบไม่ได้”

เบื้องหลังรอยยิ้มและแวตาทันเจยนั้นยากจะเดาได้ว่าจริงๆ เธอคิดอะไรอยู่ อาจสุขมาก ทุกข์น้อย หรืออาจไม่รู้สึกระไรเลย

ความเงยบเข้าครอบครองพื้นที่สนทนาเป็นส่วนใหญ่ ก่อนที่รถขายเสียงจะขับผ่านมา เสียงพิณแคนของเพลงลูกทุ่งอีสานดังไปทั่วบริเวณ ท่อนร้องที่ว่า “อ้ายฮักเขาตอนใต้ เจ้าแหมหน้าอ้ายแล้วถามคำนี้” จากเพลง อ้ายฮักเขาตอนเจ้าบ่ฮัก ของมนต์แคน แก่นคูณ ทำให้บรรยากาศคึกคักขึ้นมา แอนบอกว่า นักร้องอีสานที่ชื่นชอบคือ ลำเพลิน วงศกร เจ้าของเพลงดังอย่าง ห่อหมกฮวกไปฝากป่า และ รำคาญกะบอกกันเต๋อ

“ส่วนมากฟังเพลงลูกทุ่ง ฟังบอดี้สแลมบ้าง แต่ฟังน้อย” แอนบอก

แอนยังคงมีชีวิตรุ่นในโลกอินเทอร์เน็ต เธอดูซีรีส์ ดูคลิปยูทูบ ท่องโซเชียล และเล่นเกมออนไลน์ ขณะที่ในชีวิตจริงก็ยังมีหน้าที่ช่วยดูแลพ่อแม่ และคอยช่วยงานเท่าที่ทำได้ แม้เพื่อนวัยเดียวกันจะมีน้อย แต่แอนก็จัดการกับภาวะแบบนั้นได้ดี

ที่มา: ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย, “กวดวิชา กวดชั้น กอดความฝัน เปลี่ยนความจริง: ทำความรู้จักความเจ็บปวดของวัยรุ่นที่หลากหลาย,” *The101.world*, 29 ตุลาคม 2020, [ไป](#).



ที่มา: 101

5

**เด็กและเยาวชนมี
ส่วนร่วมทางการเมือง
แต่ภาครัฐสกัดกั้นด้วย
ความรุนแรงมากขึ้น**



ในช่วงที่ผ่านมา เด็กและเยาวชนสนใจและวิพากษ์ปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพและความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้น ทั้งประเด็นใกล้ตัวอย่างการปิดกั้นทางความคิดและการละเมิดสิทธิในสถานศึกษา และประเด็นทางสังคมและการเมืองระดับมหภาค เช่น โครงสร้างและวัฒนธรรมทางสังคมแบบมีลำดับชั้น ความเหลื่อมล้ำ และระบอบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ เด็กและเยาวชนมหาศาลจึงออกมามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง แต่รัฐบาลกลับพยายามสกัดกั้นโดยกดปราบพวกเขาด้วยความรุนแรงและเครื่องมือทางกฎหมายมากยิ่งขึ้น

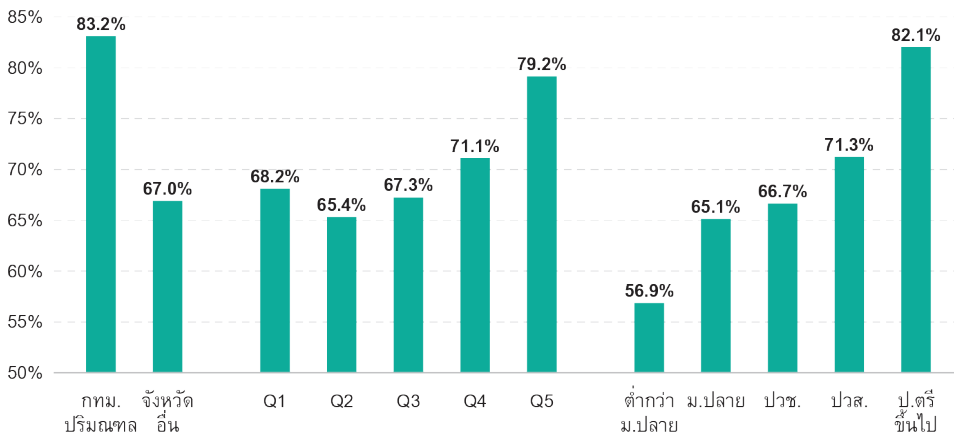


เด็กและเยาวชนต้นตัวทางการเมือง

ในช่วงราว 2 ปีที่ผ่านมา เด็กและเยาวชนต้นตัวทางการเมืองมากที่สุดเท่าที่เคยปรากฏในรอบหลายทศวรรษ จากผลสำรวจของ คิด for คิดส์ ในเดือนพฤษภาคม 2022 เยาวชนอายุ 15-25 ปีถึงร้อยละ 68.8 รายงานว่าสนใจติดตามการเมืองค่อนข้างมากถึงมากที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น เกือบทั้งหมดยังเห็นว่าสิทธิเสรีภาพทางการเมืองอันได้แก่ เสรีภาพในการแสดงออก (ร้อยละ 82.9) เสรีภาพทางความคิด (ร้อยละ 82.7) เสรีภาพในการรวมตัวและการชุมนุม (ร้อยละ 79.2) และสิทธิที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง (ร้อยละ 75.8) สำคัญสำหรับตนเองค่อนข้างมากถึงมากที่สุด โดยเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลต้นตัวทางการเมืองมากกว่าในจังหวัดอื่น ความตื่นตัวนี้ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามระดับรายได้ครัวเรือนและระดับการศึกษาที่สูงขึ้นด้วย

แผนภูมิที่ 5.1

สัดส่วนของเยาวชนอายุ 15-25 ปีที่สนใจติดตามการเมืองค่อนข้างมากถึงมากที่สุด แยกตามที่อยู่ปัจจุบัน ควินไทล์รายได้ครัวเรือน และระดับการศึกษา



ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)



ผมเชื่อมั่นในความเปลี่ยนแปลง [...] แต่ประชาชนจะต้องเรียกร้องและต่อสู้
กับผู้ที่มีอำนาจถึงได้ความเปลี่ยนแปลงครับ

กษิรรัฐ
อายุ 18 ปี



เยาวชนเน้นมีส่วนร่วมทางการเมือง แบบเป็นปัจเจก ไม่ผ่านองค์กรจัดตั้ง และตอบสนองสถานการณ์เฉพาะเรื่อง

กระแสดความตื่นตัวทางการเมืองข้างต้นถูกแสดงออกผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนอย่างกว้างขวาง กระตุือรือร้น และทรงพลังทั้งในโลกจริงและโลกออนไลน์ จากผลสำรวจของ คิต for คิตส์ เยาวชนอายุ 15-25 ปีถึงร้อยละ 71.7 รายงานว่าเคยมีส่วนร่วมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยมักเคยมีส่วนร่วมในรูปแบบที่เป็นปัจเจก ไม่ผ่านองค์กรจัดตั้ง และตอบสนองสถานการณ์เฉพาะเรื่องในยามที่ต้องการ เช่น การแสดงสัญลักษณ์ทางการเมือง (ร้อยละ 44.8) การลงชื่อในข้อเรียกร้องออนไลน์ (ร้อยละ 43.1) การซื้อหรือดซื้อสินค้าด้วยเหตุผลทางการเมือง (ร้อยละ 42.7) และการเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมาย (ร้อยละ 28.6) มากกว่ามีส่วนร่วมในรูปแบบรวมกลุ่มและผ่านองค์กรจัดตั้ง เช่น การชุมนุมประท้วง (ร้อยละ 19.9) การซื้อสินค้าหรือบริจาคเงินให้พรรคการเมืองหรือองค์กรประชาสังคม (ร้อยละ 18.2) การร่วมกิจกรรมของพรรคการเมือง (ร้อยละ 11.6) และการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง (ร้อยละ 8.2)



71.7%

ของเยาวชนที่ตอบแบบสำรวจรายงานว่าเคยเข้าร่วม
กิจกรรมทางการเมือง



คิด for คิดส์ ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

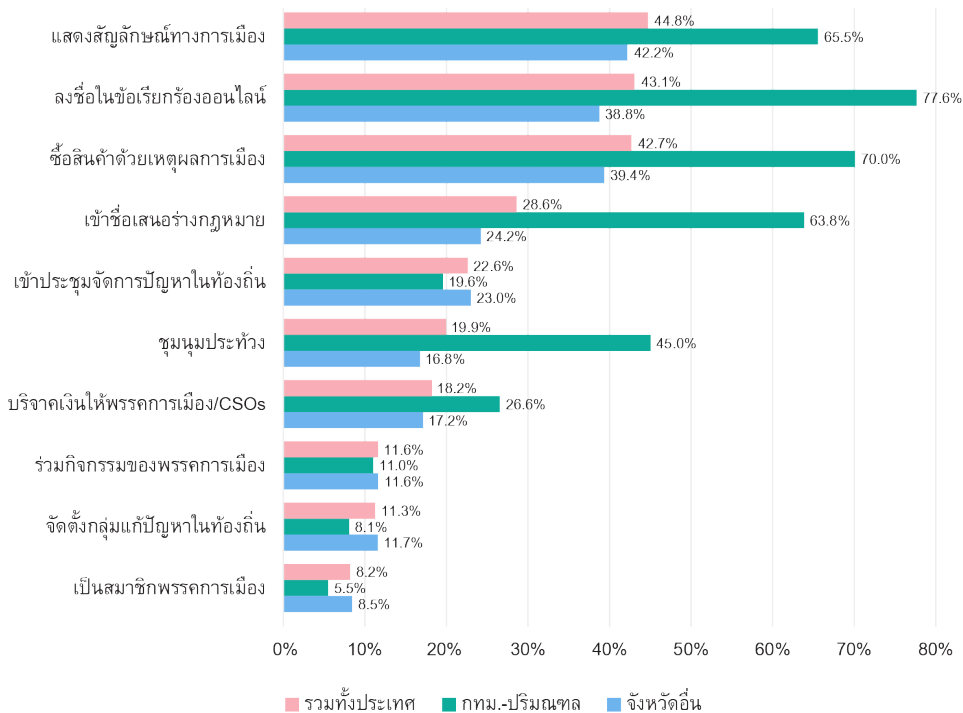
ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบดังกล่าวปรากฏชัดในกลุ่มเยาวชนเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมากกว่า ขณะที่เยาวชนจังหวัดอื่นจะเคยร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ตลอดจนร่วมกิจกรรมระดับท้องถิ่น เช่น การเข้าประชุมเพื่อจัดการปัญหาและการจัดตั้งกลุ่มเพื่อลงมือแก้ปัญหาในท้องถิ่น เป็นสัดส่วนที่สูงกว่าเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล



ที่มา: 101

แผนภูมิที่ 5.2

สัดส่วนของเยาวชนที่เคยมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละรูปแบบ แยกตามที่อยู่ปัจจุบัน



ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)

เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022



นอกจากนี้ เยาวชนจำนวนมากยังมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยร้อยละ 67.5 เคยแสดงความรู้สึก แสดงความเห็น หรือแชร์โพสต์เกี่ยวกับการเมือง และร้อยละ 35.5 เคยเขียนโพสต์เกี่ยวกับการเมืองด้วยตนเอง ในแพลตฟอร์มทวิตเตอร์ (Twitter) 4 ใน 10 แฮชแท็ก (hashtag) ที่ถูกทวิต (tweet) มากที่สุดในช่วงหนึ่งปีที่ผ่านมา ก็เป็นหัวข้อเกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมืองในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2021 โดยถูกทวิตรวมกันราว 28.2 ล้านครั้ง⁴³

เยาวชนที่เคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้ยังมักมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่นในโลกจริงด้วย โดยเยาวชนที่เคยเขียนโพสต์เกี่ยวกับการเมืองด้วยตนเองร้อยละ 95.8 เคยมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่น เทียบกับกลุ่มที่ไม่เคยเขียนโพสต์ซึ่งมีประสบการณ์ทางการเมืองแบบอื่นเพียงร้อยละ 58.4 โดยนัยนี้ พลังการมีส่วนร่วมของเยาวชนในโลกออนไลน์จึงมีศักยภาพที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในโลกจริง

เยาวชนประท้วงเรียกร้องถึง ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มและ ผลประโยชน์ร่วมของสังคม



1,838
ครั้ง

คือ จำนวนการประท้วงและ
ชุมนุมทางการเมืองที่เกิดขึ้น
ระหว่างเดือนมกราคม 2021
-พฤษภาคม 2022

หนึ่งในรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเด็กและเยาวชนที่สำคัญคือการชุมนุมประท้วง จากข้อมูลของม็อบดาต้าไทยแลนด์ (Mob Data Thailand) เกิดการชุมนุมประท้วงในประเทศอย่างน้อย 1,838 ครั้งในช่วงเดือนมกราคม 2021-พฤษภาคม 2022 ซึ่งจำนวนมากมีเด็กและเยาวชนเป็นผู้จัดหรือมีส่วนร่วม⁴⁴



คิด for คัดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

การประชุมประท้วงของเด็กและเยาวชนเรียกร้องประเด็นหลากหลายทั้งที่เป็นผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของผู้ชุมนุมเองและผลประโยชน์ร่วมของสังคม ตัวอย่างกลุ่มการชุมนุม เช่น

กลุ่มนักเรียนเลว: เรียกร้องประเด็นปัญหาในระบบการศึกษา และสิทธิเด็กและเยาวชน ผู้ชุมนุมกลุ่มหลักเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา⁴⁵

กลุ่มทะลุแก๊ส: เรียกร้องประเด็นปัญหาปากท้อง การใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่รัฐ และการขับไล่รัฐบาล ผู้ชุมนุมกลุ่มหลักเป็นเด็กและเยาวชนในครัวเรือนรายได้ต่ำที่หลุดจากระบบการศึกษาและการจ้างงาน⁴⁶

กลุ่มทะลุฟ้า: เรียกร้องประเด็นหลากหลาย ครอบคลุมทั้งประชาธิปไตย การพัฒนา สิ่งแวดล้อม และการขับไล่รัฐบาล⁴⁷

กลุ่มเยาวชนปลดแอก และกลุ่มแนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม: เรียกร้องให้ปฏิรูปรัฐธรรมนูญและสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นประชาธิปไตย และมุ่งขับไล่รัฐบาล ผู้ชุมนุมกลุ่มหลักเป็นนิสิตนักศึกษาและคนรุ่นใหม่⁴⁸

กลุ่มทะลุวัง: เน้นสอบถามความเห็นสาธารณะเกี่ยวกับปัญหาประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันพระมหากษัตริย์⁴⁹



เด็กและเยาวชนขาดช่องทางการมีส่วนร่วม ที่เป็นทางการและมีความหมาย

การประชุมประท้วงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสะท้อนว่าเด็กและเยาวชนขาดช่องทางการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและนโยบายสาธารณะที่เป็นทางการ และมีความหมาย โดยเยาวชนไม่มีสิทธิดำรงตำแหน่งเป็นผู้กำหนดนโยบายเอง⁵⁰ อีกทั้งเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ยังไม่มีสิทธิเลือกตั้ง เข้าชื่อต่อรัฐสภาและสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีส่วนร่วมทางตรงด้วยวิธีอื่น⁵¹ เมื่อประกอบกับการที่เยาวชนมีทรัพยากรทางการเมืองน้อย จึงสามารถมีอิทธิพลต่อกระบวนการนโยบายได้จำกัดมาก

ขณะเดียวกัน รัฐบาลก็แทบไม่เปิดช่องทางการมีส่วนร่วมเฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชน คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ซึ่งเป็นคณะกรรมการนโยบายของรัฐบาลเพียงชุดเดียวที่มีผู้แทนเยาวชนร่วมเป็นกรรมการ ถูกเรียกประชุมเพียง 2 ครั้งระหว่างเดือนมกราคม 2021-มิถุนายน 2022⁵²

นอกจากนี้ สภาเด็กและเยาวชน 8,781 แห่ง ซึ่งเป็นองค์กรผู้แทนเด็กและเยาวชนที่กฎหมายรับรอง ยังขาดความเป็นตัวแทนที่แท้จริง ไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ มีอำนาจหน้าที่จำกัด และไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยสภาได้รับงบอุดหนุนเฉลี่ยเพียง 18,353 บาทต่อแห่งในปีงบประมาณ 2564 และลดลงเหลือ 14,302 บาทต่อแห่งในปีงบประมาณ 2565⁵³ ส่งผลให้สภาไม่สามารถเป็นช่องทางการมีส่วนร่วมที่มีความหมายสำหรับเด็กและเยาวชนได้จริง



18,353
บาทต่อแห่ง

คือ งบประมาณที่สภาเด็ก
และเยาวชนได้รับในปี 2021



นักเรียนบนเวที #อีสานสิบ่ทน กับสังคมที่เขาบอกว่าคน 'โง่ จน เจ็บ'

การประชุม #อีสานสิบ่ทน วันที่ 22 ก.ค. ณ จังหวัดมหาสารคาม ที่จัดโดยแนวร่วมนิสิตมมส.เพื่อประชาธิปไตย นอกจากข้อเรียกร้อง 4 ข้อต่อรัฐบาล จะถูกประกาศก้อง (1.ต้องประกาศยุบสภา 2.ยุติบทบาทสมาชิกวุฒิสภา 3.จัดการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ 2540 และ 4.ร่างรัฐธรรมนูญใหม่) นักศึกษาและประชาชนหลายคนยังผลัดเปลี่ยนกันขึ้นเวทีเพื่อปราศรัยวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองไทย หนึ่งในนั้นคือ 'ข้าว' (นามสมมติ) เด็กผู้หญิงตัวผอมบางที่ใส่ชุดนักเรียนขึ้นไปบนเวที ถ้อยคำของเธอมัดใจผู้ร่วมชุมนุม พิสูจน์ได้จากเสียงปรบมือและเสียงเชียร์ที่ได้รับ วิดีโอการปราศรัยสั้นๆ ของเธอยังถูกเผยแพร่ทางโซเชียลมีเดีย จนครองใจประชาชนไปทั่วทุกภาค

เวลาผ่านไปนับเดือน น้ำเสียงที่เธอใช้ตอบคำถามวันนี้ยังมั่นคงและชัดเจนชัดถ้อยชัดคำไม่ต่างจากบนเวที ระหว่างการพูดคุยกันเธอไม่แทนตัวเองว่าผู้ปราศรัย เธอไม่ค่อยเข้าใจว่าทำไมตัวเองเป็นเด็กที่ได้รับความสนใจไปทั่ว ข้าวยืนยันว่าเรื่องราวของเธอก่อนขึ้นเวทีไม่มีอะไรพิเศษ และสิ่งที่เธอพูดก็เป็นสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนคนหนึ่งเท่านั้น

“ก่อนหน้าจะมีปราศรัย เราก็เป็นคนธรรมดาที่สนใจการเมือง มีจุดเริ่มต้นคล้ายกับเด็กหลายๆ คนคือเห็นการเมืองในโรงเรียน เราคิดว่าอยากแสดงความคิดเห็นของเราตามสิทธิพลเมือง เราเลยขอพี่ๆ เขาขึ้นไปพูด ขึ้นไปบนเวทีในฐานะคนธรรมดา และอยากลงจากเวทีในฐานะคนธรรมดา เพราะการแสดงความคิดเห็นไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรเลยในสังคมประชาธิปไตย”

“การปราศรัยวันนี้เป็นครั้งแรกที่เราพูดในเวทีสาธารณะ ตื่นเต้นมากๆ แต่ก็ต้องขอบคุณสังคมไทยด้วยมั้ง ที่ทำให้เราอัดอั้นขนาดนั้นจนพร้อมที่จะคิดและพูดเดี๋ยวนั้น ถึงแม้ว่ามันจะทำร้ายเราแค่ไหน มันก็ยังทำให้เราได้มีความคิดวิพากษ์”

สำหรับเธอแล้วการแสดงความคิดเห็นเป็นการลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทั้งในสังคมใหญ่และในโรงเรียน การเรียนการสอนที่ปิดกั้นการตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ และแสดงความคิดเห็นก็เป็นภาพสะท้อนสังคมใหญ่สำหรับเธอ

“เราเป็นคนอินวิชาสังคมมาก แต่เรารู้สึกว่าสังคมศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐที่พยายามจะหล่อหลอมให้เราเป็น ให้เราเชื่อตามสิ่งที่เขาต้องการ วิชาสังคมที่ควรจะให้เปิดให้มีการวิพากษ์ แสดงความคิดเห็น ใช้คำถามแบบปลายเปิด แต่ในระบบการศึกษาไทย กลับเป็นวิชาที่ชี้แนะ ท่องจำ ทำตาม ไม่ได้เปิดโอกาสให้นักเรียนหรือผู้รับสารได้ลองตั้งคำถามต่อหลายๆ เรื่อง”

“โรงเรียนก็เหมือนกระจกที่จะสะท้อนความเป็นอยู่ของรัฐ ครูก็เหมือนคนที่ใช้อำนาจ นักเรียนก็เหมือนประชาชนที่กำลังถูกกดทับโดยอำนาจ ในหลายๆ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นที่โรงเรียน พอเด็กได้มีพื้นที่ในการพูดคุยกัน จะทำให้เด็กตระหนักว่านี่มันไม่แฟร์ เช่น กฎของโรงเรียน บางอย่างครูไม่ต้องทำตาม แต่นักเรียนต้องทำตาม การแสดงความคิดเห็นจะทำให้เราเห็นว่า กฎไม่ได้ตกลงมาจากฟ้าผ่า กฎเป็นสิ่งที่เราสามารถพูดคุยถกเถียงและเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสถานการณ์ได้”

นอกจากการขึ้นเวทีปราศรัยเพื่อแสดงความคิดเห็นแล้ว เธอยังจัดตั้งชมรมในโรงเรียนเพื่อสร้างพื้นที่ในการถกเถียงประเด็นสังคม จัดกิจกรรมชุมนุมกลางลานโรงเรียน เพื่อให้เพื่อนๆ รุ่นพี่รุ่นน้อง ศิษย์เก่า คุณครู ไปจนถึงผู้บริหาร ได้มาแลกเปลี่ยนประเด็นสังคมต่างๆ ร่วมกัน ชาวที่มีความตั้งใจจะทำให้การส่งเสียงแสดงความคิดเห็นกลายเป็นวัฒนธรรมที่ทุกคนเคยชิน สนุก และเป็นพื้นฐานปฏิบัติของสังคม

“เราเองรู้สึกว่าจะวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นไม่ใช่วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้ง่ายๆ ในประเทศไทย แต่เราเป็นคนที่มีสนุกกับการแชร์ความคิดเห็น สนุกกับเรื่องการเมือง และเรารู้สึกว่าอยากจะแบ่งปันความสนุกนี้ให้กับคนอื่นบ้าง อยากจะเอื้อให้การแสดงความคิดเห็นเป็นประสบการณ์ใหม่ๆ สำหรับ



ทุกคน ไม่ใช่แค่ระหว่างนักเรียนกันเอง คนทุกเพศทุกวัยสามารถมาเข้าร่วมได้”

ในช่วงที่ผ่านมาหลายโรงเรียนปิดกั้นการแสดงออกของนักเรียน เพื่อนในจังหวัดใกล้เคียงของข้าวยังเล่าให้ฟังว่ามีการสั่งปิดโรงเรียนเพราะนักเรียนจัดกิจกรรมชุกระตาชขาว ในฐานะที่เธอเชื่อในการแสดงความคิดเห็น และเชื่อว่าโรงเรียนเป็นพื้นที่สำคัญที่เด็กอย่างเธอจะได้แสดงตัวตนอย่างภาคภูมิใจ เธอกล่าวหาว่าโรงเรียนควรจะทำหน้าที่ ‘บ้านหลังที่สอง’ ให้ได้ เริ่มจากการรับฟังความเห็นที่แตกต่างของนักเรียน

“บ้านหลังที่สองก็เหมือนการมอบความอบอุ่น มอบความปลอดภัยให้กับนักเรียน แต่สิ่งที่คุณครูในโรงเรียนบางแห่งทำมันตรงกันข้าม นักเรียนแค่แสดงออกทางความคิดเห็นเท่านั้น และสิ่งที่เขาแสดงออกก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความรุนแรงเลย เราค่อนข้างแปลกใจว่าทำไมผู้ใหญ่ของประเทศเราไม่เปิดรับสิ่งๆ ที่สถานศึกษาสำหรับเราควรเป็นสถานที่ที่ไม่มีรูปแบบตายตัว เป็นภาชนะที่พร้อมจะรองรับความแตกต่างหลากหลายในตัวนักเรียนเอง”

“ถึงแม้ว่าเราจะพยายามดึงการเมืองออกจากตัวเรามากแค่ไหน มันก็ดึงไม่ออก เราเลยอยากที่จะบอกว่า มันจะเหนียวน้อยกว่าไหม ถ้าเราเปลี่ยนจากการดึงการเมืองออกจากตัวเด็ก มาเป็นการทำให้ทุกคนหันมาสนใจการเมืองสนใจในสิทธิของตัวเอง ทุกคนพร้อมที่จะสนใจและส่งเสียงออกมาในแบบฉบับของตัวเอง ทำให้เกิดบรรยากาศในการถกเถียงและแสดงความคิดเห็น และบรรยากาศแบบนั้นก็นำมาสู่การหาคำตอบร่วมกันในที่สุด”

แม้ในสังคมที่เผด็จการปิดปากผู้คน คุณคามคนที่ออกมาแสดงความคิดเห็นเธอกลับไม่เคยกลัว เพราะเชื่อในความจริง ในถ้อยคำของตัวเองและผู้ปราศรัยคนอื่น ๆ ผู้ที่คุกคามความจริงต่างหากคือผู้ที่ต้องรู้สึกรู้สา

“เราพูดความจริงเราไม่ควรกลัวหรือระแวงความเสียหายอะไรทั้งนั้น สิ่งที่เราอยากให้ทุกคนและเจ้าหน้าที่รัฐตระหนักคือ ประชาชนอย่างเราๆ เป็นเจ้าของ

อำนาจอธิปไตย ทำไมคุณถึงไม่ยอมรับฟังเรา ทำไมคุณถึงยังคุกคามเราอยู่ตลอด นี่เป็นสิ่งที่เขาควรตระหนัก ข้อเรียกร้องที่บอกว่าหยุดคุกคามประชาชน ไม่ควรเป็นข้อเรียกร้องด้วยซ้ำ มันควรเป็นสิ่งที่เขาควรรู้และปฏิบัติมานานแล้ว”

บนเวทีปราศรัย ประเด็นหนึ่งที่ข่าวกล่าวถึงคือรัฐสวัสดิการ เธอชวนทุกคนให้ฝันถึงรัฐที่รองรับชีวิตของผู้คน ไปพร้อมๆ กับสะท้อนภาพความเป็นจริงที่ขัดแย้ง ความสนใจเรื่องรัฐสวัสดิการของข่าวมาจากการเติบโตในพื้นที่อีสาน เพราะเธอ ‘เห็น’ และ ‘เป็น’ คนอีสาน ที่มักถูกผลักให้อยู่ในชายขอบ ซ้ำและย้ำด้วยวาทกรรม ‘โง่ จน เจ็บ’

ข่าวเล่าว่าหลังจากปราศรัยเสร็จเรียบร้อย เธอมีโอกาสดำพูดคุยกับนักการภารโรงคนหนึ่ง เขาเข้ามาชื่นชม บอกว่าเห็นด้วยกับสิ่งที่เธอพูด เธอจึงถามเขาว่า “คุณน่าจะลองพูดบ้างรีเปล่า” เพราะอยากจะรับฟังความคิดเห็นของเขาบ้าง สิ่งที่คุณนำท่านนี้ตอบกลับมาสะท้อนภาพสังคมที่ข่าวเติบโตได้อย่างอยู่หมัด

“เขาตอบว่า ก็อยากพูดนะ แต่ถ้ามีหนังสือให้อ่านเป็นความรู้ก่อนก็จะดี พอเราได้ยินแบบนี้เรารู้สึกว่า รัฐทำกับเราขนาดนี้เลยเหรอ เขาไม่มีเวลาแม้กระทั่งการไต่หาความรู้ รัฐไม่เปิดโอกาสให้เขาฉลาดขึ้น ไม่เปิดโอกาสให้เขามีเวลาพัฒนาตัวเอง นี่คือนสิ่งที่เรามองเห็น”

“พอเราเป็นคนชายขอบ รัฐก็จะมองไม่เห็นเรา การที่เขาบอกว่าคนอีสาน โง่ จน เจ็บ สำหรับเราไม่ใช่คำด่า แต่มันคล้ายความจริง โง่ คือพอคนจน ก็เป็นคนชายขอบที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษา สิทธิในการเข้าถึงการศึกษาที่ดีเกิดขึ้น แต่กับเฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้น

“เจ็บ ก็เพราะเราต้องทำงานอย่างหนัก เป็นโอกาสที่ทำให้เราล้มป่วย และเขาไม่ได้เปิดโอกาสให้เราแพ้ เรียบจบมา เราอาจจะเสี่ยงไปทำธุรกิจบ้าง แต่สังคมไม่ได้เปิดโอกาสให้เราเสี่ยงได้ เพราะถ้าเราล้มลงไป ไม่มีอะไรมา



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้โยบายเด็กและครอบครัว

รองรับเราเลย สวัสดิการของรัฐไม่มี เราแพ้ไม่ได้ ต้องฮึดสู้ตลอดเวลา”

ไม่นานมานี้แฮชแท็ก #ถ้าการเมืองดี เป็นที่นิยมไปทั่วโลกทวิตทภาพ ผู้คนแลกเปลี่ยนกันถึงชีวิตที่ดีกว่าหากสังคมการเมืองเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยเอื้อเพื่อให้ผู้คนได้ใช้ชีวิตบนความเท่าเทียม

หลายคนบอกว่าถ้าการเมืองดี จะมีฟุตบอลดีๆ ให้เดิน

ถ้าการเมืองดี แม่จะมีเครื่องล้างจานใช้

ถ้าการเมืองดี ประเทศไทยจะมีรถขนส่งสาธารณะที่สะดวกสบาย

ตัวเองก็มี #ถ้าการเมืองดี ในแบบของตัวเอง เธอแทนทุกภาพฝันไว้ด้วยคำง่ายๆ ว่า “ถ้าการเมืองดี เราก็จะเป็นคนธรรมดา แต่เป็นคนธรรมดาในรัฐที่ดี อาจจะเป็นรัฐที่มีรัฐสวัสดิการรองรับเรา ถ้าการเมืองดีเราอยากเป็นแค่นี้ก็พอแล้ว”



ในวันนี้ที่การเมืองยังไม่ดีอย่างแฮชแท็ก สังคมที่เป็นอยู่เป็นผลึกใคร่ๆ ออกจากความฝันในทุกเมื่อเชื่อกัน แต่ข่าวก็ยังไม่เคยหยุดตั้งความหวังและความฝันต่อสังคมนี้ เธอยังยืนยันหนักแน่นตลอดจนจบการสัมภาษณ์ว่าความเห็นของเธอ นั้นไม่ได้พิเศษ และความฝันของเธอก็ไม่ได้หรรษา ฝันที่มีต่อประเทศไทยของเธอเรียบง่ายอย่างถึงที่สุด

“ตอนนี้สภาพสังคมเรามันทั้งพังทลายความฝันและความหวังของเราไปแทบจะหมด รัฐบาลเผด็จการเป็นรัฐที่สร้างอารมณ์แห่งความสิ้นหวังให้กับเรา ทำให้ความฝันเป็นเพียงเรื่องของคนกลุ่มหนึ่ง แต่กับบางกลุ่มไม่มีสิทธิได้ฝัน ทั้งๆ ที่การเมืองควรมอบความหวังให้กับชีวิตของคนทุกกลุ่ม

“แต่เราเองก็ต้องดำเนินชีวิตไปด้วยความหวังและความฝันที่เรามีต่อสังคมไทย ไม่ใช่ความฝันที่หรรษาอะไร (หัวเราะ) เราแค่ต้องการประเทศที่เห็นประชาชนเป็นมนุษย์มากขึ้น มีพื้นที่สาธารณะเพื่อที่จะได้เสพได้ชื่นชมความงาม ความรู้โดยไม่ต้องเสียสตางค์ ประเทศที่เอื้อให้คนรักกันได้มากขึ้น และเป็นประเทศที่สามารถแสดงความคิดเห็น มีสิทธิเสรีภาพในการกำหนดทั้งตัวตน และร่างกายของตัวเองได้ แค่นี้ เรามั่นไม่ใช่ความฝันที่ยิ่งใหญ่อะไรมากมาย เป็นความฝันที่เราพร้อมกันสร้างได้จริง”

ดูเพิ่มเติม: ศุภวารณ คงสุวรรณ, “สังคมไทยในมือมือบร่นเล็ก: การต่อสู้ของเด็กมัธยมที่มีอนาคตเป็นเดิมพัน,” *The101.world*, 3 กันยายน 2020, <https://www.the101.world/students-movement/>.



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

รัฐบาลลดปราบการมีส่วนร่วม ของเด็กและเยาวชนอย่าง ละเมิดสิทธิมนุษยชน

แม้จะมีสาเหตุพื้นฐานดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่รัฐบาลกลับจัดการกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนโดยใช้อาวุธและเครื่องมือทางกฎหมายกดปราบอย่างละเมิดสิทธิมนุษยชน ในปี 2021 รัฐบาลใช้กำลังสลายการชุมนุมประท้วงมากถึง 60 ครั้ง เป็นเหตุให้มีเยาวชนเสียชีวิต 1 คน คือ วาฤทธิ์ สมน้อย อายุ 15 ปี และบาดเจ็บอีกอย่างน้อย 88 คน⁵⁴

รัฐบาลยังดำเนินคดีเกี่ยวกับการแสดงออก และการชุมนุมทางการเมืองกับเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปีแล้วอย่างน้อย 279 คนระหว่างเดือนมกราคม 2021-พฤษภาคม 2022 โดย 210 คนถูกดำเนินคดีจากการชุมนุมของกลุ่มทะลุแก๊สบริเวณทางแยก ดินแดง กรุงเทพมหานคร ในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม 2021 และ 16 คนถูกดำเนินคดีด้วยข้อกล่าวหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112⁵⁵



1
คน

คือ จำนวนเยาวชนที่เสียชีวิต
จากการชุมนุมทางการเมือง
ในปี 2021



279
คน

คือ จำนวนเยาวชนอายุต่ำกว่า
18 ปีที่ถูกรัฐดำเนินคดี
ทางการเมือง

การกดปราบไม่ช่วยแก้ปัญหา แต่เพิ่มความขัดแย้ง

การกดปราบและไม่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีความหมาย ส่งผลให้ปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชนไม่ถูกตอบสนอง อันเป็นเหตุให้พวกเขาไม่สามารถพัฒนาตนเองและสังคมตามความฝัน

ได้อย่างเต็มที่ จำนวนไม่น้อยยังต้องบาดเจ็บ ถูกจำคุก หรือสิ้นหวังกับประเทศ โดยจากผลสำรวจของ คิต for คิตส์ เยาวชนอายุ 15-25 ปีถึงร้อยละ 65.0 เห็นว่าการย้ายไปอยู่ต่างประเทศเป็นเป้าหมายชีวิตที่สำคัญค่อนข้างมากถึงมากที่สุด ในแง่ี้อาจส่งผลให้ประเทศสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ

ยิ่งไปกว่านั้น การตอบโต้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนเช่นนี้ยังจะซ้ำเติมความไม่ลงรอยระหว่างรุ่น เร่งความขัดแย้ง และทำลายความกลมเกลียวในสังคม ขณะเดียวกันก็กระตุ้นการแบ่งขั้วทางการเมืองให้รุนแรงยิ่งขึ้น ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและความชอบธรรมของระบอบการเมืองในระยะยาว



เพื่อบรรลุถึงจุดประสงค์นั้น มันก็ต้องแลกมาด้วยชีวิตของเพื่อนเรานับร้อยที่ต้องบาดเจ็บล้มตายเป็นผักปลา พวกเราต้องถูกกล่าวหาว่าซังชาติ เพียงเพราะเราอยากเห็นประเทศนี้ดีขึ้น เพื่อนร่วมอุดมการณ์หลายคนที่รอดชีวิตมาได้ก็เริ่มถอดใจและเริ่มหาช่องทางในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ยังต่างแดนเนื่องจากคิดว่าขึ้นอยู่กับที่ต่อไปก็คงต้องทนใช้ชีวิตจมอยู่กับปัญหาเรื้อรังที่ไม่อาจแก้ไขอะไรได้ [...] สู้อัปตายเอาดาบหน้า เสี่ยงชะตาชีวิตกับประเทศอื่นยังจะดีเสียกว่า และฉันคิดว่าอีกไม่นานตัวฉันก็คงจะตามพวกเขาไปเหมือนกัน

ณัฐกร
อายุ 21 ปี



รัฐบาลต้องหยุดกดปราบ และขยายช่องทางการมีส่วนร่วมที่มีความหมาย

การกดปราบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเด็กและเยาวชนอย่างรุนแรงดังที่ปรากฏตลอดปี 2021-2022 ไม่ใช่ทางออกจากวิกฤตทั้งสาม และอาจนำไปสู่วิกฤตสังคมและการเมืองที่ใหญ่ขึ้นในอนาคต รัฐบาลควรหยุดใช้อาวุธและเครื่องมือทางกฎหมายคุกคามเด็กและเยาวชนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองในทันที พร้อมทั้งขยายช่องทางการมีส่วนร่วมที่มีความหมายสำหรับเด็กและเยาวชนในทุกระดับ



ขยายช่องทางในระบอบการเมืองระดับชาติ-ท้องถิ่น

ในการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น รัฐควรลดอายุผู้มีสิทธิดำรงตำแหน่งทางการเมือง ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และผู้มีสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางตรงวิธีอื่น⁵⁶ พร้อมทั้งขยายช่องทางการมีส่วนร่วมใหม่ให้สอดคล้องกับความสนใจและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่ม เช่น การเข้าชื่อต่อรัฐสภา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐบาลแบบออนไลน์ การจัดกิจกรรมปรึกษาหารือแบบสร้างสรรค์ การจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม และการให้เสนอโครงการเพื่อขอรับงบประมาณไปดำเนินการเอง



ปรับปรุงกลไกสภาเด็กและเยาวชน

ในระดับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ ควรกำหนดให้สภาเด็กและเยาวชนมาจากการเลือกตั้ง ได้รับงบประมาณอย่างเพียงพอ และสามารถทำงานได้อย่างเป็นอิสระ ให้มีผู้แทนของสภาและผู้แทนเยาวชนอื่นในคณะกรรมการนโยบายที่เกี่ยวข้อง และให้รัฐบาลต้องส่งร่างนโยบายสำคัญให้สภาพิจารณาให้ความเห็น



ขยายช่องทางในระดับชุมชนและสถานศึกษา

นอกจากนี้ ยังควรให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมตัดสินใจนโยบายในชุมชนและสถานศึกษา โดยให้คณะกรรมการนักเรียนในสถานศึกษามาจากการเลือกตั้ง ให้มีผู้แทนนักเรียนในคณะกรรมการหรือสภาสถานศึกษา และจัดสรรงบประมาณให้กลุ่มกิจกรรมนักเรียนอย่างเพียงพอ

ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก 18 เหลือ 15 ปี?: ขยายสิทธิให้เสียงเยาวชนมีความหมาย

การลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก 18 ปี เหลือ 15 ปี เป็นหนึ่งในวิธีขยายช่องทางมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนอย่างมีความหมาย ซึ่งพื้นฐานและตรงไปตรงมาที่สุด

ที่ผ่านมา เสียงของเยาวชนโดยเฉพาะกลุ่มอายุต่ำกว่า 18 ปีมักมีอิทธิพลต่อผู้กำหนดนโยบายจำกัดมากเนื่องจากไม่มีสิทธิเลือกตั้ง อย่างไรก็ตามคะแนนเสียงแทบจะเป็นทรัพยากรทางการเมืองเพียงอย่างเดียวที่เยาวชนสามารถมีเท่าเทียมกับผู้ใหญ่ได้ (ทรัพยากรอื่น เช่น เงิน อำนาจหน้าที่การทำงาน และเครือข่ายอุปถัมภ์) เมื่อปราศจากสิทธินี้ เยาวชนจึงไร้ทรัพยากรที่ฝ่ายการเมืองผู้กำหนดนโยบายปรารถนา ปัญหาและความต้องการของเยาวชนจึงมักไม่ถูกรัฐบาลหยิบยกขึ้นมาพูดคุยและพัฒนานโยบายตอบสนองอย่างจริงจัง

การลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งเหลือ 15 ปีจึงจะส่งผลให้ฝ่ายการเมืองรับฟังเยาวชนอายุ 15-17 ปีเพิ่มขึ้น โดยถือเป็นมาตรการที่ได้สัดส่วนกับหน้าที่และความรับผิดชอบตามช่วงวัย เพราะเยาวชนวัยนี้ถูกศาลสั่งลงโทษอาญาได้แล้ว รับจ้างงานได้แล้ว และต้องรับผิดชอบผลของการตัดสินใจประเด็นนโยบายระยะยาวสูงมาก ขณะเดียวกัน การลดอายุยังจะเสริมสร้างการพัฒนาประชาธิปไตย เนื่องจากยิ่งเยาวชนได้เลือกตั้งเร็ว ก็จะได้ปลุกฝังทักษะและจิตสำนึกพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งขึ้น

การลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งถือเป็น “เทรนด์” แห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างอนาคต – ทั้งอนาคตของเยาวชน อนาคตของประชาธิปไตย และอนาคตของสังคม ประเทศส่วนใหญ่ที่ดำเนินการแล้วเป็นประเทศในแถบลาตินอเมริกาและยุโรป โดยลดอายุลงไปที่ 16 ปี เช่นในออสเตรีย บราซิล และอาร์เจนตินา เป็นต้น

ดูเพิ่มเติม: วรธร เลิศรัตน์, “ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก 18 เหลือ 15 ปี?: ขยายสิทธิให้เสียงเยาวชนมีความหมาย,” *The101.world*, 13 มิถุนายน 2022, <https://www.the101.world/lowering-voting-age-to-15>.



ที่มา: 101

6

โครงสร้างประชากรเข้าสู่
สังคมสูงวัยสมบูรณ์
ครอบครัวมีขนาดเล็ก
และเปราะบางยิ่งขึ้น

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยสมบูรณ์ (aged society) เร็วที่สุดในหมู่ประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก ในขณะเดียวกัน ครอบครัวไทยก็มีขนาดเล็กลงและมีรูปแบบหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของครอบครัวไทยส่งผลให้ครอบครัวไทยมีความสามารถในการสนับสนุนสุขภาวะและพัฒนาการของเด็กและเยาวชนไทยได้น้อยลง และส่งผลให้เด็กไทยมีความเปราะบางมากขึ้น

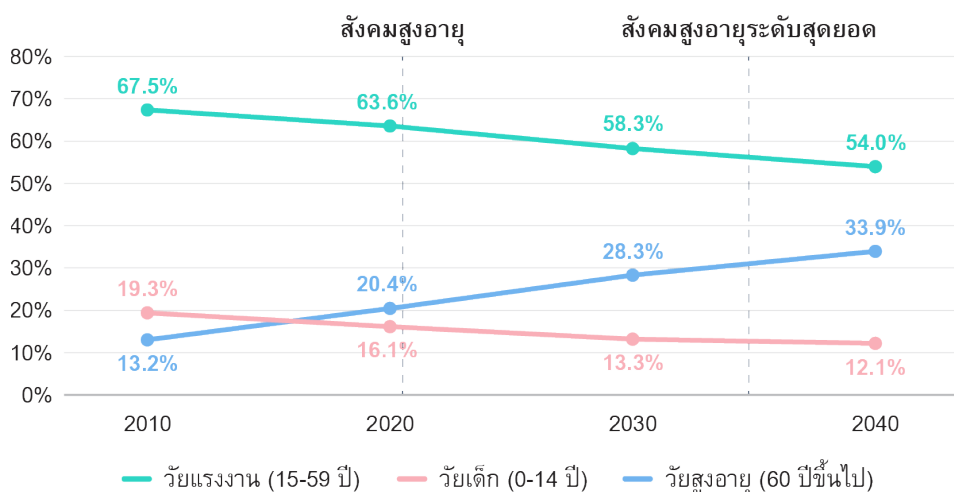


‘เกิดน้อย อายุยืน’ ความท้าทายของโครงสร้างประชากรไทย

ปี 2021 เป็นปีแห่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรครั้งสำคัญของไทย โดยไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยสมบูรณ์ คือมีสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นมากกว่าร้อยละ 20 (15.2 ล้านคน) ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ⁵⁷ ถือเป็นประเทศกำลังพัฒนาแห่งแรกในโลกที่เข้าสู่ภาวะดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น สหประชาชาติยังคาดการณ์ว่าสัดส่วนประชากรสูงอายุมิแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นต่อเนื่องเป็นร้อยละ 30 (20 ล้านคน) จนกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super aged society) ภายในปี 2033 หรือราว 10 ปีข้างหน้าเท่านั้น⁵⁸

แผนภูมิที่ 6.1

สัดส่วนประชากรตามช่วงอายุต่อประชากรไทยทั้งหมด ปี 2010 และ 2020 และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในปี 2030 และ 2040



ที่มา: UN World Population Prospects (2022)

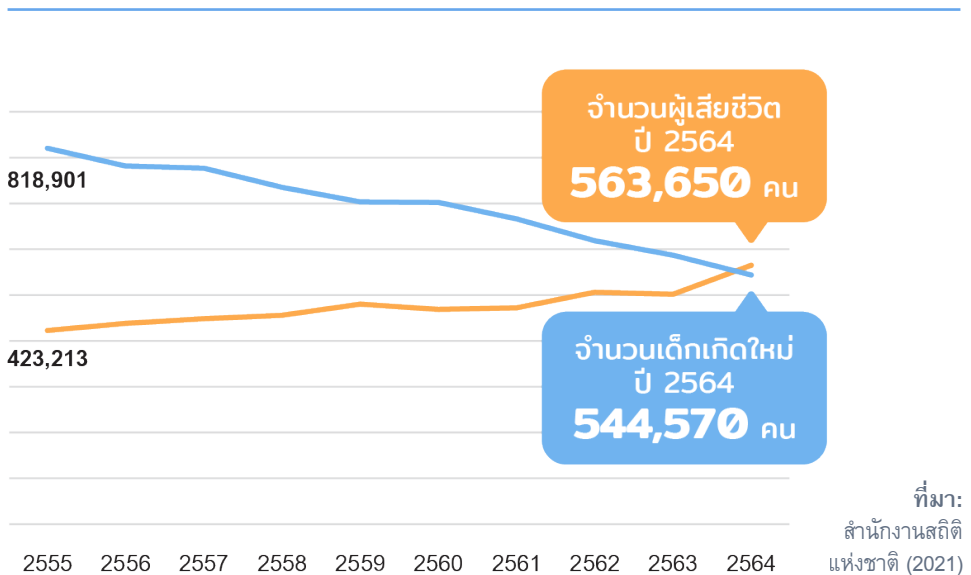
เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022

ขณะเดียวกัน สัดส่วนของเด็กและอัตราการเกิดใหม่ก็ลดลงอย่างรวดเร็ว ในปี 2021 ไทยมีประชากรเด็กอายุไม่เกิน 14 ปีประมาณ 11.3 ล้านคน หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ 15.8 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และมีเด็กเกิดใหม่เพียง 544,570 คน ถือเป็นจำนวนต่ำสุดในรอบ 50 ปี โดยลดลงจากปี 2011 ที่เคยมีเด็กเกิดใหม่ 818,901 คน ไปมากกว่าหนึ่งในสาม

ควรกล่าวด้วยว่า ปี 2021 ยังเป็นครั้งแรกที่จำนวนเด็กเกิดใหม่น้อยกว่าจำนวนผู้เสียชีวิต⁵⁹ ทั้งนี้ มีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลให้คนรุ่นปัจจุบันตัดสินใจมีลูกน้อยลง ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมในการสร้างครอบครัวที่ไม่ผูกติดกับการมีลูกอีกต่อไป ต้นทุนการดูแลและสนับสนุนลูกให้เติบโตอย่างมีคุณภาพที่สูงขึ้น ตลอดจนการต้องทุ่มเวลาเพื่อสร้างความมั่นคงด้านงานและฐานะของคนรุ่นปัจจุบัน จนทำให้การมีลูกกลายเป็นเป้าหมายในชีวิตที่สำคัญน้อยลง⁶⁰

แผนภูมิที่ 6.2

จำนวนประชากรเด็กเกิดใหม่และจำนวนผู้เสียชีวิต ปี 2012-2021 (คน)





ขนาดครอบครัวไทย เล็กลงต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนประชากรสูงวัยมากขึ้นและอัตราการเกิดลดลง ทำให้โครงสร้างครอบครัวไทยและรูปแบบการอยู่อาศัยของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยครัวเรือนมีขนาดเล็กลงอย่างต่อเนื่อง จากราว 5-6 คนในช่วง 3 ทศวรรษก่อน เหลือเพียง 2.4 คนในปี 2020^๑ และยังมีแนวโน้มเล็กลงต่อไปในอนาคต ซึ่งส่วนใหญ่จะมีสมาชิกไม่เกิน 3 คน ในขณะที่ครัวเรือนอยู่คนเดียวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในประชากรวัยแรงงานและผู้สูงอายุ



2.4
คน

คือ จำนวนสมาชิกเฉลี่ยของ
ครัวเรือนไทยในปี 2020

แผนภูมิที่ 6.3

สัดส่วนครัวเรือนวัยแรงงาน จำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย ปี 2000 และ 2020 และแนวโน้มสัดส่วนปี 2030

ประเภทครัวเรือน	ปี 2000	ปี 2020	ปี 2030
ครัวเรือนคนเดียว	3.1%	8.1%	13.6%
ครัวเรือนพ่อแม่ลูก	50%	31%	21%
ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว	9.1%	10.2%	10.3%
ครัวเรือนข้ามรุ่น	2.4%	4.9%	8%

ที่มา: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2020)

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล คาดการณ์ว่า ประชากรวัยแรงงานที่อาศัยอยู่คนเดียวจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.1 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมดในปี 2020 เป็นร้อยละ 13.6 หรือราว 4.9 ล้านคน ภายในปี 2030 เช่นเดียวกับสัดส่วนผู้สูงอายุอยู่คนเดียวที่อาจเพิ่มจากร้อยละ 12 ในปี 2020 เป็นร้อยละ 15 ในระยะเวลาไม่ถึงสิบปี รวมถึงครัวเรือนข้ามรุ่นที่มีประชากรวัยพึ่งพิงอย่างเด็กและผู้สูงอายุอยู่อาศัยร่วมกัน ก็มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 4.9 ในปี 2020 ในขณะที่สัดส่วนครัวเรือนพ่อแม่ลูกมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 31 ในปี 2020 เหลือเพียงร้อยละ 21 ในปี 2030 จากการตัดสินใจมีลูกน้อยลงของวัยแรงงานในปัจจุบัน⁶² (ดูแผนภูมิที่ 6.3)

ความสูญเสียช่วงโควิด ซ้ำเติมปัญหาเด็กกำพร้า

เดิมที่สังคมไทยมีเด็กกำพร้า เด็กถูกทอดทิ้ง และต้องอยู่คนเดียวตามลำพังมากถึง 5,594 คน⁶³ และมีเด็กที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลของพ่อแม่อีก 4,978 คน⁶⁴ วิกฤตโรคระบาดซึ่งพรากชีวิตผู้คนจำนวนมากไปนั้น ยังส่งผลให้จำนวนเด็กกำพร้าเพิ่มขึ้นอย่างฉับพลัน กรมกิจการเด็กและเยาวชนพบว่าตั้งแต่เดือนกรกฎาคมปี 2021 ถึงเดือนมีนาคมปี 2022 มีเด็ก 448 คนที่ต้องกลายเป็นเด็กกำพร้าเนื่องจากผู้ปกครองเสียชีวิตจากการติดเชื้อโควิด โดยร้อยละ 71.5 เป็นเด็กอายุ 6-18 ปี และอีกร้อยละ 28.1 เป็นเด็กเล็กอายุต่ำกว่า 6 ปี⁶⁵ ในจำนวนนี้เด็ก 157 คน หรือกว่า 1 ใน 3 ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งประสบปัญหาความยากจนมากกว่าพื้นที่อื่นอีกด้วย



448
คน

คือ จำนวนเด็กและเยาวชน
ที่ผู้ปกครองเสียชีวิตจาก
โควิด-19 ในช่วงกรกฎาคม
2021 - มีนาคม 2022



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้รับโยบายเด็กและครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ตัวเลขเด็กกำพร้าจากสถานการณ์โควิดในช่วงที่ผ่านมาอาจสูงกว่าที่หน่วยงานรัฐบันทึกไว้ เนื่องจากตัวเลขผู้เสียชีวิตจากโควิดน่าจะสูงกว่าที่ทางการบันทึกไว้ นอกจากนี้ ยังมีเด็กที่ต้องกำพร้าจากกรณีอื่นที่เป็นผลกระทบทางอ้อมจากวิกฤตโรคระบาดและไม่ได้ถูกบันทึกไว้ เช่น กรณีที่สูญเสียพ่อแม่ผู้ปกครองจากการฆ่าตัวตายเพราะวิกฤตเศรษฐกิจ เป็นต้น



ที่มา: 101

เด็กคือผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนไป

ท่ามกลางโฉมหน้าครอบครัวไทยที่เปลี่ยนไป เด็กและเยาวชนคือผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคตที่พวกเขาจะต้องเผชิญต่อไปเมื่อเข้าสู่วัยแรงงาน

เด็กกำพร้าจากสถานการณ์โควิดหรือเด็กที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังมีความเสี่ยงอย่างมากที่จะไม่ได้รับการดูแลทั้งด้านร่างกายและพัฒนาการอย่างเหมาะสม มีความเสี่ยงที่จะไม่ได้รับสารอาหารที่จำเป็นและหลุดออกจากระบบการศึกษา มากไปกว่านั้น การเผชิญกับการสูญเสียบุคคลสำคัญในครอบครัวย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของเด็ก อาจเครียด วิตกกังวล จนนำไปสู่ภาวะซึมเศร้าได้⁶⁶

ในมิติความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัว เด็กในครัวเรือนข้ามรุ่นมีความเปราะบางมากกว่าเด็กในครัวเรือนรูปแบบอื่น เนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนประกอบด้วยเด็กและผู้สูงอายุซึ่งอยู่ในวัยพึ่งพิงทั้งคู่ และรายได้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนมาจากเงินโอนจากภายนอกครัวเรือน⁶⁷ ทำให้เด็กในครัวเรือนประเภทนี้เสี่ยงเผชิญปัญหาด้านพัฒนาการและการเรียนรู้มากกว่าด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและการเลี้ยงดู อีกทั้งมีแนวโน้มขัดแย้งทางความคิดกับคนในครอบครัวมากกว่าอีกด้วย⁶⁸



ท้ายที่สุด เด็กในวันนี้คือผู้ต้องรับมือกับความท้าทายจากภาวะสังคมสูงวัยและอัตราการเกิดต่ำในระยะยาวและจำเป็นที่จะต้องเก่งขึ้นมากยิ่งขึ้นกว่าคนรุ่นปัจจุบันเพราะต้องเป็นผู้รับภาระในการขับเคลื่อนประเทศท่ามกลางโครงสร้างเศรษฐกิจที่เปราะบางอย่างยิ่ง รวมถึงมีภาระต้องดูแลเด็กและผู้สูงอายุมากกว่าเดิม ในปี 2021 อัตราการพึ่งพิงของสังคมไทยอยู่ที่ 43.5 คน ต่อวัยแรงงาน 100 คน และคาดการณ์ว่าภายในปี 2033 ที่ประเทศไทยจะเข้าสู่ภาวะสังคมสูงวัยระดับสุดยอด อัตราการพึ่งพิงจะเพิ่มขึ้นเป็น 56.7 คน ต่อวัยแรงงาน 100 คน⁶⁹

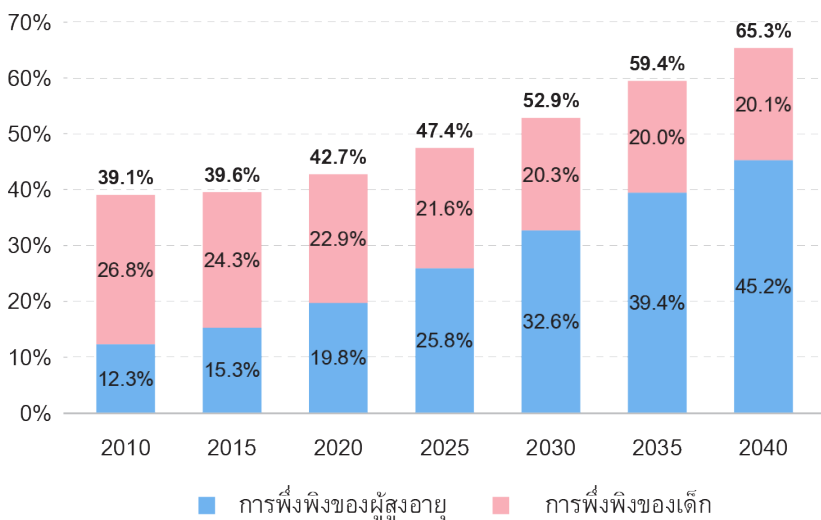


56.7
คน ต่อวัยแรงงาน
100 คน

คือ อัตราการพึ่งพิง
คาดการณ์ของประเทศไทย
ในปี 2033

แผนภูมิที่ 6.4

อัตราการพึ่งพิงของผู้สูงอายุ (65 ปีขึ้นไป) และเด็ก (0-14 ปี) ปี 2010 - 2020 และแนวโน้มในปี 2030 2035 และ 2040



ที่มา: UN World Population Prospects (2022)



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

คุ้มครอง เยียวยา ดูแลเด็กเปราะบาง ที่รับผลกระทบก่อนเป็นอันดับแรก



วางแผนดูแลเด็กกำพร้าจากโควิด คำนึงถึงสภาวะจิตใจ

เด็กกลุ่มเปราะบางควรได้รับการช่วยเหลือเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะเด็กกำพร้าจากสถานการณ์โควิด-19 ทั้งการเยียวยาสภาพร่างกายและจิตใจของเด็ก เพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียสร้างผลเป็นไปตลอดชีวิตของพวกเขา รัฐบาลสามารถจัดการเพื่หายครอบครัวทดแทน จากเครือข่ายของเด็กหรือครอบครัวอุปถัมภ์ที่แสดงความจำนงเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้เด็กกำพร้าเหล่านี้ได้รับการดูแลอย่างปลอดภัย และไม่ต้องใช้ชีวิตโดยลำพัง รวมถึงปรับปรุงระบบสวัสดิการในสถานสงเคราะห์ เพื่อให้เด็กสามารถเข้าถึงสวัสดิการจำเป็นอย่างอาหาร การรักษาพยาบาล และการศึกษาอย่างเหมาะสมและเพียงพอ



เยียวยา ช่วยเหลือเด็กเปราะบาง ในครัวเรือนข้ามรุ่น

สำหรับเด็กในครัวเรือนข้ามรุ่น รัฐบาลควรอุดหนุนค่าใช้จ่ายที่จำเป็นแก่เด็กในครัวเรือนเหล่านี้เป็นการเฉพาะ เช่น ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา การเรียนรู้ และการรักษาพยาบาล เพื่อบรรเทาข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ลงทุนปรับปรุงคุณภาพศูนย์เด็กเล็กในทุกพื้นที่ให้สามารถดูแลและเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กในครัวเรือนเหล่านี้ได้อย่างมีคุณภาพ



แก้ความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ ลดครัวเรือนข้ามรุ่น

นอกจากนี้ ควรมีมาตรการระยะยาวที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ในประเทศไทย เช่น การกระจายแหล่งงาน และการสนับสนุนการจ้างงานนอกภาคการเกษตรในพื้นที่ชนบท ซึ่งจะลดปัญหาครัวเรือนข้ามรุ่นได้โดยตรง

ตรงกลางของครอบครัวแหวกกลาง

ลูกคนที่ 2 ของเบส เพิ่งอายุได้ 4 เดือน ยังไม่ทันจะเรียกแม่ได้เต็มคำ เด็กชายก็ถูกส่งกลับไปอยู่บ้านกับยายที่หนองบัวลำภู

“เลี้ยงตรงนี้ไม่ไหวหรอก ให้ยายเลี้ยงดีกว่า เราต้องทำงาน ไม่มีเวลาดูแล” เธอขยาดความให้เห็นภาพด้วยภาษาอีสานว่า “เฮ็ดงานแล่นหน้าแล่นหลัง มันบ่ได้”

หลังจากจบ ม.6 เบสมีลูกคนแรกกับแฟนหนุ่ม กำเงิน 3,000 บาท เข้ามาทำงานที่โรงงานทำถุงเท้าในกรุงเทพฯ อยู่กันไม่นานก็แยกทางกัน

“เข้ามากรุงเทพฯ ตอนแรก ลำบากมาก คิดดูว่าเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานคนเดียว ต้องส่งเงินกลับบ้านให้ลูกกับแม่ ตอนมีแฟนคนแรก เรายังเด็ก แต่งงานแล้วก็มีลูกเลย คลอดลูกได้ประมาณ 2-3 ปี ก็เลิกรักกัน ต่างคนต่างอยู่ แล้วเราก็ตายมาทำงานเป็นแม่บ้าน เลยมารเจอแฟนคนปัจจุบันเป็นยามที่นี้ อยู่ด้วยกันมา 4-5 ปีแล้ว เพิ่งจะมีลูก”

ณ ตอนนี้ เบสต้องทำงานหาเลี้ยงทั้งแม่ ลูกชาย 2 คน วัย 9 ขวบ กับวัย 1 ขวบ รวมถึงน้องชายที่ยังอยู่ในวัยเรียน เงินเดือนแทบจะหมดไปกับค่านมลูก “ลูกกินนมแม่แค่ 15 วัน ไม่มีน้ำนมให้ลูกกิน น้ำนมไม่ค่อยมี” เธอว่า

“ตอนนี้ค่านมลูก ตกเดือนละ 6,000 บาท แม่เราก็แก่แล้ว ไปซื้อเองไม่ไหว สิ้นเดือนมาเราก็ต้องส่งนมกับผ้าอ้อมเด็กไปให้ทุกเดือน แล้วก็โอนเงินไปต่างหาก น้องชายเราก็ช่วยดูแล โชคดีเขาเป็นคนไม่ดื้อ ไม่ได้ไปเที่ยวที่ไหน กลับบ้านมาช่วยแม่ซักผ้าล้างถ้วย ดูหลาน”

“เวลาทำงานกลับมาเหนื่อยๆ ก็อยากจะกอดลูก แต่ก็อยู่ไกล วิดีโอคอลหาทุกวัน วันละ 4-5 รอบ คิดฮอดกอดเอา”



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

ในช่วงเดือนที่ผ่านมา ลูกของเธอป่วยจนต้องเข้าโรงพยาบาล แต่ด้วยสถานการณ์โควิด ทำให้เธอไม่สามารถขยับตัวไปหาลูกได้อย่างใจคิด

“อยากไปหา แต่ก็ติดมาตรการควบคุมโรค ทำอะไรไม่ได้” เธอว่า

ในช่วงที่ติดอยู่กรุงเทพฯ เบสก็ยังคงมาทำงานทุกวัน เพราะออฟฟิศในตึกที่ทำงานอยู่เริ่มงดไม่ให้คนมาทำงานแล้ว เบสจึงเข้ามาดูแลความสะอาดภายในตึกเป็นกิจวัตร หลายครั้งที่เงินเดือนไม่พอใช้ เพราะต้องเลี้ยงทั้งแม่ น้องชาย และลูก ทั้งหนี้สินจำนวนหนึ่ง ทำให้เบสต้องหางานเสริม ทั้งรับทำความสะอาดที่บ้านคน เอาจปลาส์จากหนองบัวลำภูมาขาย ขายของออนไลน์ ฯลฯ แล้วแต่จะมีโอกาส

เบสบอกว่า ถ้าจะคาดหวังนโยบายสักอย่างจากรัฐ เธอก็อยากให้มีเงินกู้เพื่อเลี้ยงลูก โดยเฉพาะคนมีลูกเล็ก เช่น ช่วยค่านม ค่าผ้าอ้อม



“ที่ผ่านมามาถ้าเรายังทำตัวทุกข์ ก็ยิ่งทุกข์ เลยไม่ได้ทำตัวซีเรียอะไร ถ้าวินไหนเหนื่อยก็พักผ่อน เงินเดือนออก ก็มีชวนแฟนไปเที่ยว ผ่อนคลายตัวเองบ้าง แม่ก็บอกว่า ‘สู้สบายเนาะ เอาลูกมาถ่มไว้’ (สบายนะพวกแก เอาลูกมาถ่มไว้) แต่เขาไม่รู้หรือกว่า เราก็อทุกข์ นานๆ ไปเที่ยวที เพื่อคลายเครียดเราเอง ไม่ได้เที่ยวสำมะเลเทเมาขนาดนั้น”

ถึงแม่ของเบสจะพูดแบบนั้น แต่ก็เชื่อว่าจะไม่อยากเลี้ยงหลาน เบสเล่าให้ฟังว่า แม่เคยเปรยว่าอยากมีหลานสาวอีกคนหนึ่ง

“พอเราถามว่า ไม่เหนื่อยเลี้ยงหรือ แกบอกว่ ไม่เหนื่อย มีความสุข”

แต่เดิมบ้านของเบสเคยทำไร่อ้อย แต่ไม่ประสบความสำเร็จจึงเลิกทำไป ตอนนี่จึงมีรายได้บางส่วนจากการให้คนมาเช่าที่ทำอะไรทำนา แม้จะไม่มากมายอะไร แต่ก็ช่วยหนุนเสริมกันได้

“ให้เรากลับไปทำอะไรทำนาก็คงจะไม่ไหวหรอก เพราะเราไม่เคยทำ จบ ม.6 แล้วก็เข้ามาทำงานโรงงานในเมืองเลย” เบสเล่าถึงชีวิตให้ฟัง เธอคาดหวังว่าจะทำงานหาเงินให้ได้มากที่สุด เพื่อเลี้ยงดูลูกให้เติบโตไปได้

“เวลาสอนลูก ก็บอกว่ เป็นยังไงก็ได้ แต่ต้องช่วยพ่อแม่ทุกอย่าง มีอะไรก็ต้องช่วยเหลือกัน พ่อแม่ไม่มีอะไรจะให้มากมาย ให้ได้เท่านี้ ต้องไปโรงเรียน ทำการบ้านส่ง ขอให้ดูแลตัวเองได้ ไม่ต้องเดือดร้อนพ่อแม่ แค่นั้นก็พอแล้ว”

ครอบครัวของเบสเชื่อมกันด้วยโทรศัพท์ วิดีโอคอล และผ้าอ้อมที่ส่งไปรษณีย์ไปให้ทุกเดือน ในวันที่ลูกโตขึ้นทุกวัน และแม่โรยราลงทุกวัน เบสเองก็พยายามอย่างถึงที่สุดเพื่อจะประคับประคองชีวิตเหล่านี้ไว้

ดูเพิ่มเติม: ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย, “ถ้าไม่ได้อยู่พร้อมหน้าแบบพ่อแม่ลูกสะ เราวยังเรียกว่าครอบครัวอยู่ไหม,” *The101.world*, 21 พฤษภาคม 2020, <https://www.the101.world/family-scoop/>.



ที่มา: 101

7

ความไม่ลงรอย
ระหว่างรุ่นรุนแรงขึ้น
บั่นทอนความสัมพันธ์
ภายในครอบครัว

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่รวดเร็วส่งผลให้คนต่างรุ่นมีคุณค่า ทักษะ และความคิดขัดแย้งกันมากขึ้น ไม่เว้นแม้กระทั่ง คนต่างรุ่นในครอบครัวเดียวกัน ความขัดแย้งดังกล่าวเป็น อุปสรรคสำคัญต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัวจำนวนมาก และเป็นเหตุให้ครอบครัวไม่ใช่พื้นที่สบายใจที่สามารถสนับสนุน พัฒนาการและสุขภาวะของเด็กและเยาวชนได้เท่าที่ควร



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

เด็กและเยาวชนจำนวนมาก มีแนวคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่

เด็กและเยาวชนจำนวนมากมีความคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่ในครอบครัวของตนเอง จากผลสำรวจของคิด for คิดส์ ในเดือนพฤษภาคม 2022 เยาวชนอายุ 15-25 ปีร้อยละ 30.8 รายงานว่ามีความคิดขัดแย้งกับครอบครัวค่อนข้างมากถึงมากที่สุดในเรื่องการศึกษาและการทำงาน ร้อยละ 29.6 ในเรื่องชีวิตประจำวัน ร้อยละ 25.5 ในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ร้อยละ 24.1 ในเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ร้อยละ 17.5 ในเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนและคนรัก และร้อยละ 16.2 ในเรื่องศาสนาและจริยธรรม



30.8%

ของเยาวชนอายุ 15-25 ปี
รายงานว่าคิดขัดแย้งกับ
ครอบครัวค่อนข้างมากถึง
มากที่สุดในเรื่องการศึกษา
และการทำงาน

ในเรื่องการศึกษาและการทำงานซึ่งขัดแย้งมากที่สุด เยาวชนมักต้องการเรียนและทำงานในสาขาที่ตรงตามความชอบ หรือใช้เวลาค้นหาความฝันของตนเองอย่างอิสระ แต่ผู้ปกครองกลับบีบบังคับให้เรียนและทำงานในสาขาที่เชื่อว่าค่าตอบแทนสูง ตำแหน่งงานมั่นคง และสังคมให้คุณค่า ยิ่งไปกว่านั้น เยาวชนยังมักให้ความสำคัญกับงานอดิเรก การพักผ่อน และการรักษาสุขภาพจิต ไม่ทุ่มเทชีวิตทั้งหมดกับการศึกษาและการทำงาน อีกทั้งใช้วิธีการที่ประหยัดเวลา สะดวก และไม่ยึดติดกับแบบแผนที่ผู้ปกครองคาดหวัง⁷⁰

ความขัดแย้งทางความคิดในเรื่องนี้ รวมถึงเรื่องสังคม เศรษฐกิจและการเมือง และเรื่องศาสนาและจริยธรรม มีแนวโน้มรุนแรงขึ้นตามช่วงอายุของเยาวชนที่เพิ่มขึ้น โดยในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานว่ามีความคิดขัดแย้งกับครอบครัวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 20.3 ในกลุ่มอายุ 15-18 ปี เป็นร้อยละ 44.9 ในกลุ่มอายุ 23-25 ปี หรือกว่าหนึ่งเท่าตัว ขณะที่ในเรื่องชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ตลอดจนจนความสัมพันธ์กับเพื่อนและคนรัก มีแนวโน้มขัดแย้งรุนแรงที่สุดในช่วงอายุ 19-22 ปี ก่อนจะลดลงในช่วงอายุ 23-25 ปี



“

ผมอยากจะเป็นจิตรกร ทำงานสายนี้ แต่ครอบครัวผมไม่สนับสนุนและไม่
อยากให้ผมเป็น เพราะในความคิดของพวกท่านเขาคิดว่าอาชีพนี้ไม่มีเกียรติ
รายได้น้อย น่าอาย ไม่มีอันจะกิน ทำให้เสียเวลาเปล่า

พวกท่านอยากให้ผมเป็นหมอ ข้าราชการ อาชีพที่มีรายได้สูง ซึ่งความคิด
ของพวกท่านค่อนข้างจะหัวโบราณ

”

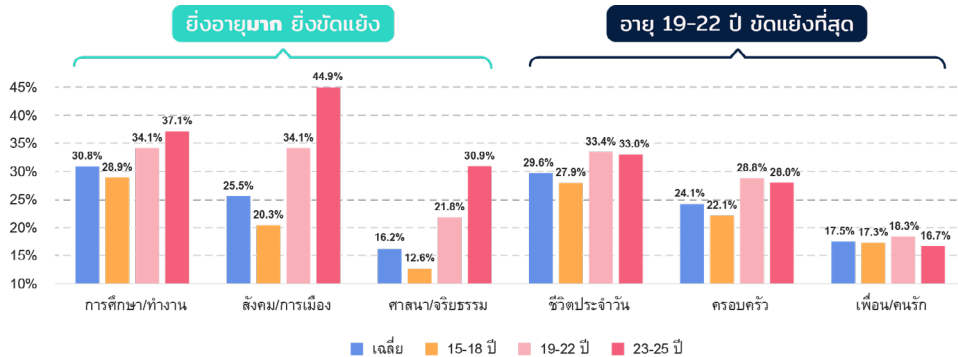
รัชดาภรณ์
อายุ 13 ปี

เยาวชนในครัวเรือนข้ามรุ่นมีแนวโน้มขัดแย้งกับผู้ใหญ่ในครอบครัว
มากกว่าในครัวเรือนพ่อแม่ลูก ทั้งในเรื่องชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว
ความสัมพันธ์กับเพื่อนและคนรัก และการศึกษาและการทำงาน



แผนภูมิที่ 7.1

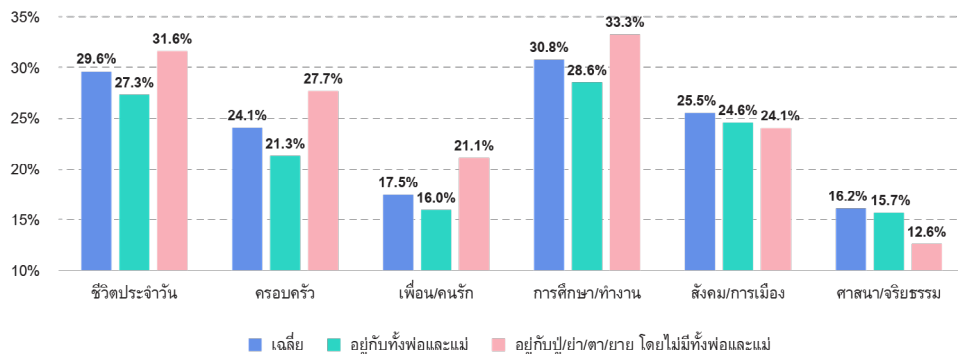
สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานว่าคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่ในครอบครัวค่อนข้างมากถึงมากที่สุด แยกตามประเด็นและกลุ่มอายุ



ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)

แผนภูมิที่ 7.2

สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานว่าคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่ในครอบครัวค่อนข้างมากถึงมากที่สุด แยกตามประเด็นและโครงสร้างครอบครัว



ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)

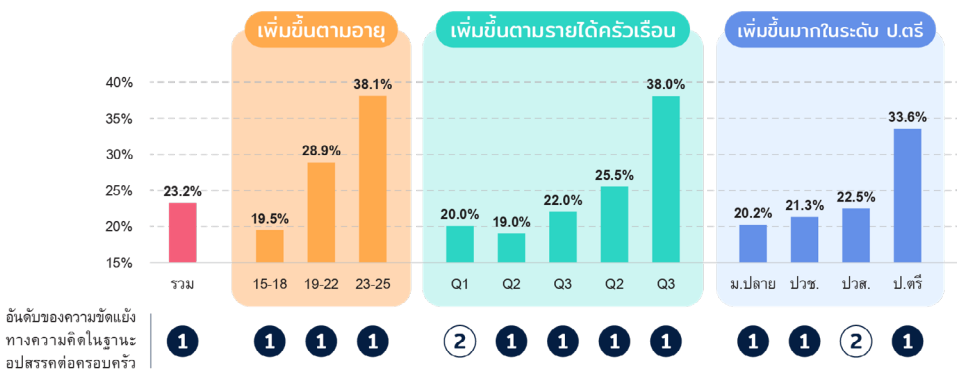
ความขัดแย้งทางความคิดเป็นฐานของ ความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นในครอบครัว

เยาวชนอายุ 15-25 ปีร้อยละ 23.2 รายงานว่าความขัดแย้งทางความคิดเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว มากกว่าความยากจน (ร้อยละ 15.2) การไม่มีเวลาให้กัน (ร้อยละ 11.8) ความสนใจที่แตกต่างกัน (ร้อยละ 11.3) การไม่ได้อยู่ร่วมกัน (ร้อยละ 7.4) และความรุนแรงในครอบครัว (ร้อยละ 2.1) ตามผลสำรวจของ คิด for คิดส์

สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานความขัดแย้งทางความคิดเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามอายุที่มากขึ้น จากร้อยละ 19.5 ในกลุ่มอายุ 15-18 ปี เป็นร้อยละ 38.1 ในกลุ่มอายุ 23-25 ปี เพิ่มขึ้นตามระดับรายได้ครัวเรือนที่สูงขึ้น จากร้อยละ 20.0 ในครัวเรือนควินไทล์ที่ 1 เป็นร้อยละ 38.0 ในควินไทล์ที่ 5 อีกทั้งยังเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้น จากร้อยละ 20.2 ในกลุ่มที่กำลังหรือสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นร้อยละ 33.6 ในกลุ่มปริญญาตรีขึ้นไป

แผนภูมิที่ 7.3

สัดส่วนของเยาวชนที่รายงานความขัดแย้งทางความคิดเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว แยกตามช่วงอายุ ระดับรายได้ครัวเรือนที่แบ่งเป็นควินไทล์ และระดับการศึกษา



ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

ในเกือบทุกกลุ่มอายุ กลุ่มควินไทล์รายได้
ครัวเรือน และกลุ่มระดับการศึกษา ความขัดแย้ง
ทางความคิดเป็นประเด็นที่มีเยาวชนรายงานว่า
เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายใน
ครอบครัวมากเป็นอันดับหนึ่ง มีเพียงในกลุ่ม
ควินไทล์ที่ 1 และกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ
ชั้นสูง (ปวส.) เท่านั้นที่ประเด็นดังกล่าวมีเยาวชน
รายงานมากเป็นอันดับสอง รองจากความยากจน



‘เดี๋ยวนี้หัดเถียงแล้วเนอะ กูแอบน้ำร้อนมาก่อนมึง เชื่อกูนี่!!! กูแม่มึงนะแล้ว
กูก็ได้ตลอดมึงมาให้มึงมายืนเถียงกูฉอดๆ ด้วย ทำตามที่กูบอกมันถึง
จะเจริญ เถียงกูแบบนี้แหละมันถึงไม่เจริญกับเขาสักที’

‘แม่หวังดีกับวาพหรือแม่อยากให้ตัวเองสบายกันแน่’ เด็กน้อยถามออกไป
ทั้งน้ำตา

‘กูตลอดมึงมากูก็ต้องหวังให้มึงดูแลกูมัย [...] ลูกเนรคุณ กูไม่น่าพลาดมิมึง
เลย จะไปตายไหนก็ไป!!!’ [...]

สิ่งที่ทุกคนเรียกกันว่าครอบครัว แต่สำหรับวาพ พวกเขาไม่ใช่ครอบครัว
เพราะครอบครัวเค้าไม่ทำร้ายกันแบบนี้หรอกใช่มั๊ยล่ะ [...] ความรู้สึกของเขา
มันและจนไม่รู้จะเสวยังไงแล้ว จะเล่าให้ใครฟังก็ไม่ได้

เราไม่มีสิทธิมีเสียงเพราะเราแหม่งเป็นลูกโง่ละ เป็นเด็กที่เกิดขึ้นมาเพียง
เพราะต้องการให้เราเป็นไม้ประดับบ้านหรือไม่ก็ปลุกเราเพื่อหวังพึ่งร่มเงา
จากเราในอนาคต พร้อมกับยึดเยียดความคาดหวังเข้ามาทั้งๆ ที่เราไม่เต็มใจ
เขาไม่เคยที่จะฟังเราฟังความรู้สึกความต้องการของเราหรอก



อกิตยา

อายุ 17 ปี



ความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นทำให้ครอบครัวไม่ใช่พื้นที่สบายใจของเด็กและเยาวชน

ความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นในครอบครัวส่งผลให้เด็กและเยาวชนรู้สึกว่าการครอบครัวไม่ใช่พื้นที่สบายใจสำหรับตน จากผลสำรวจของ คิด for คิดส์ กลุ่มเยาวชนที่รายงานว่าความขัดแย้งทางความคิดเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จำนวนมากถึงร้อยละ 21.2 รู้สึกสนิทกับครอบครัวของตนน้อย และร้อยละ 73.1 ไม่ปรึกษาครอบครัวเป็นคนแรกเมื่อประสบปัญหาในชีวิต สัดส่วนดังกล่าวสูงกว่ากลุ่มเยาวชนที่รายงานว่าไม่มีอุปสรรคใดในครอบครัวถึงร้อยละ 19.1 และร้อยละ 38.8 ตามลำดับ ในแง่นี้ ครอบครัวที่มีความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นจึงมีแนวโน้มสนับสนุนเด็กและเยาวชนได้จำกัดกว่า

ยิ่งไปกว่านั้น เยาวชนที่มีความขัดแย้งทางความคิดเป็นอุปสรรคสำคัญในครอบครัวยังต้องเผชิญความรุนแรงในครัวเรือนมากกว่า โดยร้อยละ 10.1 รู้สึกว่าบ้านไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัย และร้อยละ 33.0 เคยถูกทำร้ายหรือลงโทษให้ร่างกายเจ็บปวด ซึ่งเป็นสัดส่วนมากกว่าเยาวชนที่ไม่มีอุปสรรคกว่าสองเท่าตัวและสี่เท่าตัวตามลำดับ เยาวชนเหล่านี้ยังเสี่ยงมีปัญหาสภาพจิตสูงกว่า โดยร้อยละ 77.0 รู้สึกเครียดบ่อย ซึ่งเป็นสัดส่วนมากกว่าเยาวชนที่ไม่มีอุปสรรคถึงร้อยละ 36.9 ในกรณีเลวร้ายที่สุดความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นยังอาจส่งผลให้เด็กและเยาวชนออกจากครอบครัวเพิ่มมากขึ้น



33.0%

ของเยาวชนที่มีความขัดแย้งทางความคิดกับครอบครัวเคยถูกทำร้ายหรือลงโทษให้ร่างกายเจ็บปวด



ที่มา: 101



แผนภูมิที่ 7.4

เปรียบเทียบเยาวชนที่รายงานว่าความขัดแย้งทางความคิดเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว กับเยาวชนที่รายงานว่าไม่มีอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ประเภทครัวเรือน	เยาวชนที่รายงานว่าอุปสรรคสำคัญที่สุดในครอบครัวคือ...	
	มีความคิดขัดแย้ง	ไม่มีอุปสรรค
รู้สึกสนิทกับครอบครัวน้อย (%)	21.2	2.1
ไม่ปรึกษาครอบครัวเมื่อมีปัญหา (%)	73.1	34.3
รู้สึกว่าบ้านไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัย (%)	10.1	2.9
เคยถูกทำร้าย/ลงโทษทางร่างกาย (%)	33.0	6.8
รู้สึกเครียดบ่อย (%)	77.0	41.1

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ (2022)



สร้างทักษะในการอยู่ร่วมกัน ลดความเหลื่อมล้ำ พร้อมรับสถานการณ์เลวร้าย

ความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นที่ทวีความรุนแรงขึ้นภายใต้สามวิกฤตกำลังบั่นทอนความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ส่งผลกระทบต่อความสามารถของครอบครัวในการสนับสนุนเด็กและเยาวชนรวมถึงสวัสดิภาพและสุขภาวะทางจิตของพวกเขาอย่างมีนัยสำคัญ



ที่มา: 101



เสริมสร้างความเข้าใจ และทักษะในการอยู่ร่วมกัน

ฉะนั้น การเร่งเสริมสร้างความเข้าใจและทักษะการอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างรุ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยให้เด็กและผู้ใหญ่มีโอกาสใช้เวลาด้วยกันมากขึ้น เช่น ส่งเสริมให้เยาวชนต้องเข้าร่วมกิจกรรมบริการสังคมและให้แรงงานมีสิทธิลาเกี่ยวกับบุตร ควบคู่กับปลูกฝังความอดทนและวิธีการสื่อสารข้ามรุ่นที่เหมาะสมแก่เด็กและเยาวชนผ่านระบบการศึกษา ให้ความรู้และฝึกอบรมทักษะการดูแลลูกหลานผ่านกลไกบริการสุขภาพแม่และเด็กและชมรมผู้สูงอายุ ตลอดจนเปิดให้เยาวชนรวมกลุ่มเสนอโครงการเสริมสร้างความเข้าใจและทักษะดังกล่าว เพื่อขอรับงบประมาณไปดำเนินการกับเด็กและผู้ใหญ่ในชุมชนของตนได้



ลดความเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจ เพื่อลดความขัดแย้ง

ขณะเดียวกัน รัฐบาลสามารถใช้บริการพื้นฐานเป็นเครื่องมือลดความเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจภายในครอบครัว เพื่อลดโอกาสที่ผู้ใหญ่จะใช้อำนาจบังคับกดขี่ลูกหลานและเพิ่มความเท่าเทียมในการพูดคุยจัดการความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งจะช่วยป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งบานปลายจนแตกหักกัน เช่น จัดบริการสุขภาพและการศึกษาโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายและให้เยาวชนอายุ 15 ปีขึ้นไปเข้าใช้บริการได้เอง โอนเงินอุดหนุนและทรัพยากรอื่นให้เยาวชนโดยตรง ตลอดจนส่งเสริมให้เยาวชนทำงานเสริม เพื่อลดการพึ่งพิงทรัพยากรทางบ้าน



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว



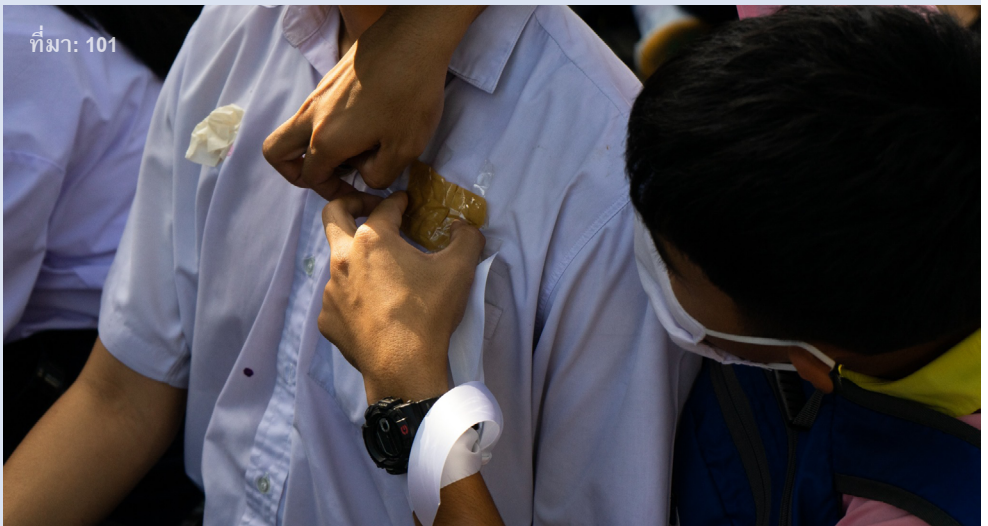
จัดการป้องกัน/เยียวยาผลจากความรุนแรง

นอกจากจัดการสาเหตุแห่งความขัดแย้งแล้ว รัฐบาลยังควรพัฒนา กลไกป้องกันและเยียวยาผลกระทบจากความรุนแรงในครัวเรือน โดยยกระดับระบบ คู้มครองเด็กให้เข้าถึงได้ง่าย มีทรัพยากรเพียงพอ และคู้มครองเด็กได้อย่างทันที่วงที่ และยั่งยืน พร้อมทั้งให้ความรู้แก่เด็ก เยาวชน ครู และผู้นำชุมชนเกี่ยวกับระบบ คู้มครองเด็กและวิธีการให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้าแก่เด็กที่เผชิญความรุนแรง

‘ยาก-ลำบาก-แต่ไม่นึกเสียใจที่ออกมา’ ฟังเสียงเยาวชนที่ไร้บ้านเพราะการเมือง

‘บี’ คือนามสมมติของเด็กสาววัย 22 ปี ที่ต้องพาตัวเองออกจากบ้าน เพราะความคิดเห็นทางการเมืองที่ไม่ตรงกับพ่อ เธอเป็นอีกหนึ่งคนรุ่นใหม่ que ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองตลอด 2 ปีที่ผ่านมา บีนิยามตัวเองว่าเป็น ‘หน่วย หลังบ้าน’ คอยทำหน้าที่กระจายข้อมูลข่าวสารให้กับเพื่อนๆ พี่ๆ ที่ไปมีอบ ซึ่ง การมารับหน้าที่นี้ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจ แต่เป็นเพราะว่าพ่อของบีไม่อนุญาต ให้เธอออกไปร่วมเคลื่อนไหว ไม่แม้กระทั่งยอมให้บีมีความคิดเห็นทางการเมือง ที่ต่างไปจากเขา

บีสะท้อนความในใจให้ฟังว่า “ด้วยความที่พ่อเป็นคนที่ไม่ชอบกับการเมือง เป็นรอยัลลิสต์ตัวจริง ที่ผ่านมาเขาก็พยายามจะคุยเรื่องนี้กับเรา แต่เรามากจะ ตีมันไม่ตอบ เพราะรู้ว่าเรากับพ่อมีความคิดเห็นทางการเมืองที่ไม่เหมือนกัน และเขาเป็นคนที่ค่อนข้างใช้อารมณ์ในการพูดคุย เลยทำให้รู้สึกว่าคุณกันไปเดี๋ยวก็ ทะเลาะกันอยู่ดี ต่างคนต่างอยู่ดีกว่า เราเลยเลือกเก็บซ่อนความคิดของตัวเองไว้ สิ่งนี้ทำให้เรารู้สึกอึดอัดมาโดยตลอด”





ไม่ต่างจากภูเขาไฟที่รอวันปะทุ ความอึดอัดที่สั่งสมอยู่ในใจของบีก็เฝ้ารอวันเวลาที่จะได้รับการระบายออก และแล้ววันนั้นก็มาถึง ขณะที่บีกับพ่อกำลังนั่งดูข่าวมือปราบฏธูรจัดการประท้วงบริเวณหน้าสำนักงานใหญ่ธนาคารไทยพาณิชย์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563 ทันทีที่การนำเสนอข่าวจบ บรรยากาศหน้าโทรทัศน์ค่อยๆ ตึงเครียดขึ้น ก่อนที่พ่อของบีจะวิจารณ์การเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่อย่างหนักหน่วง บีเล่าว่าเธอพยายามแล้วที่จะอดทนรับฟัง แต่ความรู้สึก ณ เวลานั้นเอ่อล้นเกินที่ใจของเธอจะรับไหว จนบีพูดออกไปว่า “เราไม่พูดเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ไหมป๊า”

ประโยคของบีไม่ทันลั้นสุดดี พ่อของเธอก็โมโหร้ายใส่เธออย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน บีอธิบายความรู้สึก ณ วันนั้นด้วยน้ำเสียงสั่นเครือว่า นั่นเป็นครั้งแรกที่พ่อแสดงกิริยาแบบนี้กับเธอ บียอมรับว่าเธอตกใจและหวาดกลัวมาก เธอแอบบอกตัวเองว่า “บ้านไม่ปลอดภัยอีกต่อไป” หลังจากที่ทะเลาะกันเสร็จ บีวิ่งขึ้นมาบนห้องนอน หยิบกระเป๋าออกมาใบหนึ่ง ยัดเสื้อผ้าใส่กระเป๋า ก่อนจะคว้าตุ๊กตามาหนึ่งตัว และเดินออกไปอยู่บริเวณร้านสะดวกซื้อหน้าปากซอย เพราะเป็นพื้นที่ที่สว่างที่สุดแล้วในเวลาใกล้ขึ้นวันใหม่เช่นนี้ บีกล่าวถึงคืนนั้นว่า แม้จะซ็อกและเสียใจแต่เธอก็พยายามตั้งสติไว้ให้ได้ เพราะนับจากวินาทีนี้ชีวิตของเธอจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป

“เราเคยเห็นข่าวเด็กที่ต้องออกจากบ้านเพราะไปมีอบ แต่ไม่เคยคิดเลยว่าวันหนึ่งเรื่องนี้จะเกิดขึ้นกับตัวเรา เราไม่ยอมให้ไปมีอบ เราก็กไม่ไป เราก็กี่ประนีประนอมที่สุดแล้วนะ แต่มันก็ยังเกิดขึ้น”

แม้ท้องฟ้าบริเวณห้าแยกลาดพร้าว ณ คืนวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563 จะมีตสนิท แต่มวลบรรยากาศกลับเต็มไปด้วยความหวัง เมื่อเหล่าคนรุ่นใหม่ต่างพร้อมกันมาชุมนุมอย่างอุ่นหนาฝาคั่ง แต่กระนั้นกลับมีเด็กสาว 2 คนที่กำลังยืนด้วยท่าทีกระสับกระส่าย เนื่องจากความกระวนกระวายที่แล่นพล่านอยู่ในใจ บีคือหนึ่งในเด็กสาว 2 คนดังกล่าว



“หลังออกจากบ้านมา ก็ได้พี่คนหนึ่งช่วยหาที่พักชั่วคราวให้พร้อมเงินติดตัวจำนวนหนึ่ง แต่สักพักก็เริ่มกังวลว่าจะเอาอย่างไรต่อดี เพราะตอนที่ออกจากบ้านมาไม่มีเงินติดตัวเลย ในกระเป๋าตังค์มีแค่เศษเหรียญนิดหน่อยกับเงินในบัญชีอีกแค่ 60 บาท ซึ่งเงินจำนวนแค่นี้ถอนออกมาไม่ได้ ตอนนั้นก็พยายามขอความช่วยเหลือไปที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ไม่ได้รับการตอบรับ เขาบอกว่าเศษของเราไม่ตรงกับเงื่อนไขการช่วยเหลือ เราเครียดมาก เพราะไม่มีเงินแม้แต่จะกินข้าวแล้ว ก็เลยเป็นเหตุผลที่ทำให้ตัดสินใจเขียนป้ายขอรับบริจาคในมือที่ลาดพร้าว”

การรับบริจาคในวันนั้นทำให้ปีได้เงินมาก่อนหนึ่งสำหรับการตั้งต้นชีวิตใหม่ พอดีกับที่คนรักของปีทราบถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น จึงชักชวนให้มาอาศัยอยู่ด้วยกัน แม้ปีจะสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายเรื่องที่พัก แต่สำหรับค่าใช้จ่ายอื่นๆ เธอต้องเป็นคนแบกรับภาระทางการเงินเหล่านั้นด้วยตัวเอง หนึ่งในนั้นคือค่าเทอมสำหรับการเรียนมหาวิทยาลัย ปีตัดสินใจพักการเรียนไว้ชั่วคราวเพื่อตัดรายจ่ายก้อนใหญ่และเอาเวลาที่ใช้ในการเรียน มาใช้ในการทำงานแทน



“มันก็เศร้าบ้างแหละพี่ เศร้าที่ต้องออกมาหางานทำแทนที่จะได้ไปเรียน แต่ก็พยายามคิดบวกและอยู่กับปัจจุบัน เพราะยังไงก็ต้องเอาวันนี้ให้รอดก่อน”

บีอยู่อาศัยอยู่นอกบ้านเป็นเวลากว่า 3 เดือน จนในที่สุดช่วงต้นปี 2564 พ่อก็ส่งพี่ชายของบีมาเป็นกาวใจเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับที่บ้านอีกครั้ง บีเล่าด้วยน้ำเสียงติดตลกกว่าตอนแรกเธอลงเลที่จะกลับไปอยู่บ้าน แต่พี่ชายพูดกับเธอหนึ่งประโยคว่า “ให้คิดเสียว่าบ้านเป็นแค่นอน เดี๋ยวพ่อเข้าบีก้อออกไปข้างนอกได้” เพราะคำพูดนั้นบวกกับการเห็นแก่พี่ชาย ทำให้บีตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านที่เธอเคยจากมา

“ทุกวันนี้ความสัมพันธ์กับพ่อก็ดีขึ้น เราคุยกันกับเกือบทุกอย่าง ยกเว้นเรื่องการเมือง ถ้าเป็นเรื่องนี้เขาไม่คุยกับเราเลย เวลานั่งดูข่าวอยู่หน้าทีวีด้วยกันแล้วมีข่าวการเมืองขึ้นมา พ่อก็จะลุกขึ้นห้องไปเลย หรือไม่ก็นั่งดูเฉยๆ แต่ไม่พูดอะไร”

บีเผยความในใจให้ฟังว่า สำหรับคนเป็นลูกไม่ได้ต้องการอะไรไปมากกว่าการขอแค่ให้พ่อแม่รับฟังโดยไม่ตัดสินและเข้าใจในความแตกต่างของกันและกัน “แม้เราจะเชื่อกันคนละอย่าง แต่จริงๆ แล้วเราอยู่ด้วยกันได้นะ เพราะประชาธิปไตยคือการเคารพความเห็นที่แตกต่างกันอยู่แล้ว เราแค่อยากให้คุณเคารพความคิดเห็นของเราบ้างแค่นั้นเอง”

ปัจจุบันนี้ แม่บีจะกลับมาอยู่บ้าน แต่เธอยังคงต้องทำงานหาเงินเช่นเดิม เนื่องจากที่บ้านของบีได้รับผลกระทบโดยตรงจากพิษโควิด-19 การทำงานอย่างห้ามรุ่งห้ามค่ำทำให้เธอต้องพักจากการเคลื่อนไหวไปชั่วคราว แต่อย่างไรก็ตาม บียืนยันกับเราด้วยน้ำเสียงหนักแน่นว่าอุดมการณ์ทางการเมืองของเธอยังเหมือนเดิม

ก่อนจากกันเราถามบีว่า ทั้งๆ ที่เจอเรื่องราวมาหนักหนาขนาดนี้ อะไรคือเหตุผลที่ทำให้เธอยังคงยึดมั่นในอุดมการณ์นี้ต่อไป



“การที่เราต้องออกจากบ้านและกลายมาเป็นแรงงานคนหนึ่งในระบบ ยิ่งทำให้เข้าใจมากขึ้นด้วยซ้ำว่าทำไมถึงยังต้องยึดมั่นอุดมการณ์นี้อยู่ สิ่งที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นชัดแล้วว่า ทุกการกระทำของรัฐส่งผลต่อชีวิตของเรา ยิ่งปีนี้ แสดงให้เห็นชัดมากกว่ารัฐไม่สามารถจัดการอะไรให้ดีขึ้นได้เลย ไม่พอยังกระทำเราซ้ำอีก แทนที่ว่ปีนี้จะได้ลืมตาอ้าปาก กลายเป็นว่าเสียเวลาไปเปล่าๆ เลยทั้งปี เราเข้าใจเลยว่าทำไม ณ วันนั้น คุณลุงคุณป้าเขาถึงออกมาประท้วงกัน ก็เพราะว่าเขาคือผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของรัฐไง มันไม่ใช่แค่เรื่องเพื่อฝันของนักศึกษาอย่างที่ฝั่งตรงข้ามชอบโจมตี แต่มันคือการออกมาเรียกร้องเพื่อชีวิตของพวกเขาจริงๆ

“ความลำบากที่เราต้องเจอไม่ได้ทำให้อุดมการณ์หายไปเลย กลับกัน มันยิ่งตอกย้ำว่าเราเดินมาถูกทางแล้ว”

ดูเพิ่มเติม: ภาวณี คงฤทธิ์, “ยาก-ลำบาก-แต่ไม่เลิกเสียใจที่ออกมา” ฟังเสียง 3 เยาวชนที่ไร้บ้านเพราะการเมือง, *The101.world*, 21 ตุลาคม 2022, <https://www.the101.world/how-protest-affect-the-life-of-youth/>.



ที่มา: 101



บทส่งท้าย

ตั้งหลักใหม่ เติมความฝันเด็กและครอบครัวไทย

วิกฤตโรคระบาดโควิด-19 วิกฤตความเหลื่อมล้ำและการพัฒนา และวิกฤตสังคมและการเมืองเป็นสามวิกฤตใหญ่ที่สร้างบาดแผลต่อเด็ก เยาวชน และครอบครัวในประเทศไทยอย่างรุนแรง โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เปราะบางเป็นทุนเดิม จะยังได้รับผลกระทบหลายด้าน วิกฤตเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้าง ‘แผลสด’ ที่รุนแรงเฉพาะหน้า แต่สามารถสร้าง ‘แผลเป็น’ ไปตลอดชีวิตของพวกเขาหากไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ภาครัฐไทยดูจะยังไม่ตระหนักถึงความเร่งด่วนและรุนแรงของวิกฤตอย่างเพียงพอ อีกทั้งยังขาดขีดความสามารถและความยืดหยุ่นในการรับมือกับปัญหา ตั้งแต่การเตรียมพร้อม การลดผลกระทบ การตอบสนอง ตลอดจนการฟื้นฟู ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมคืองบประมาณรายจ่ายประจำปีของรัฐบาล 2 ปีที่ผ่านมา มีโครงการใช้จ่ายเงินที่แทบไม่แตกต่างกับช่วงก่อนโควิด ราวกับประเทศไทยอยู่ในโลกไร้โควิด ยิ่งไปกว่านั้น ในปีงบประมาณ 2565 รัฐบาลยังตัดงบประมาณด้านสวัสดิการของประชาชนลงให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของพระราชบัญญัติวินัยการเงินการคลังของรัฐ แม้ว่ารัฐบาลกู้เงิน 1.5 ล้านล้านบาทเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์โควิด แต่เงินจำนวนมากถูกใช้ไปกับโครงการทั่วไปที่ถูกหีบห่อไว้ด้วยคำว่าโควิด⁷¹ การไม่เปลี่ยนแปลงการจัดสรรงบประมาณสะท้อนว่าการบริหารงานโดยทั่วไปของภาครัฐไม่ได้ปรับตัวเพื่อแก้วิกฤต และไม่ได้มองสวัสดิภาพของประชาชนเป็นเรื่องหลัก

ในขณะเดียวกัน มาตรการปิดโรงเรียนเพื่อจัดการกับวิกฤตโควิด เป็นการมองปัญหาอย่างคับแคบเฉพาะตัวเลขผู้ติดเชื้อโควิด แต่ไม่ได้มองสวัสดิภาพด้านอื่นซึ่งน่าเป็นห่วงไม่แพ้กัน ผลข้างเคียงด้านสุขภาพที่เห็นได้ชัดคือเด็กเปราะบางต้องเสี่ยงโรคหุพโภชนาการมากขึ้น เพราะพวกเขาพึ่งพาอาหารกลางวันและนมจากโรงเรียน แต่เมื่อปิดโรงเรียน กลับไม่มีการแจกจ่ายอาหารและนมไปให้ตามบ้านเรือน

การศึกษาก็เกิดปัญหาในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ การบังคับให้เรียนออนไลน์ ทั้งที่เด็กไทยขาดฐานที่จำเป็น โดยเฉพาะโดยนักเรียนราวร้อยละ 70-80 ที่ไม่มีคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ที่ผ่านมา โรงเรียนไม่มีอุปกรณ์การศึกษาพอให้นักเรียนผู้ขาดแคลนได้ยืมใช้ที่บ้าน และรัฐบาลก็ไม่มีนโยบายเพื่อปิดช่องว่างดังกล่าว หรือแม้แต่การพัฒนาคู่มือการเรียนแบบออฟไลน์ที่บ้าน ที่ลดผลกระทบสำหรับกลุ่มที่ไม่มีความพร้อม

เมื่อโรงเรียนเปิด รัฐบาลก็ไม่มีแนวนโยบายรูปธรรมเพื่อแก้ปัญหาการสูญเสียการเรียนรู้ นโยบายเปิดโรงเรียนเป็นไปเพื่อให้โรงเรียน ‘เปิดได้’ เพียงอย่างเดียวตามแนวนโยบายที่ต้องการให้โควิดกลายเป็นโรคประจำถิ่น การเรียนการสอนในห้องเรียนส่วนใหญ่ยังไม่ได้คำนึงถึงทักษะและการเรียนรู้ที่ถดถอยของเด็ก ในกลุ่ม



เด็กและเยาวชนที่หลุดออกไปจากระบบการศึกษา รัฐบาลยังไม่มีฐานข้อมูลเพียงพอเพื่อติดตามได้ด้วยซ้ำว่า ใครบ้างที่ต้องหยุดเรียนไป ภายใต้ข้อจำกัดเช่นนี้ การออกแบบนโยบายเพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพย่อมไม่สามารถทำได้

ในมิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเด็กเยาวชน รัฐบาลไม่เพียงเพิกเฉยต่อปัญหา แต่ตั้งใจไม่รับฟังเสียงเรียกร้องของพวกเขา การประท้วงของเยาวชนที่เริ่มต้นด้วยเรื่องใกล้ตัว อย่างความไม่เป็นธรรมในโรงเรียน เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองจึงยกระดับสู่การชุมนุมทางการเมืองอย่างเต็มรูปแบบ รัฐบาลเลือกปราบปรามผู้ชุมนุมด้วยความรุนแรงและกดปราบด้วยกฎหมาย รวากับว่าความฝันในการสร้างสังคมให้น่าอยู่ของพวกเขาไร้ค่า ถึงมาตรการเหล่านั้นจะช่วยให้การชุมนุมผ่อนคลายลง แต่ได้สร้างความไม่พอใจฝังลึก พร้อมปะทุตลอดเวลา

แนวนโยบายกดปราบเด็กและเยาวชนที่เห็นต่างจากรัฐยังถูกตั้งคำถามอย่างมากจากภาควิชาการและภาคประชาสังคม โดยเฉพาะผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม หลักนิติธรรม สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของพลเมือง และเสถียรภาพของระบบการเมือง

3 เสาหลัก เติมความฝันเด็กและครอบครัวไทย

รัฐบาลต้อง 'ตั้งหลักใหม่' ปรับแนวคิดและวิธีการดำเนินนโยบายครั้งใหญ่ ให้ตอบโจทย์ใหญ่ของประเทศทั้งปัญหาในปัจจุบันและความท้าทายในอนาคตไปพร้อมกัน กล่าวคือ การรักษาแผลสดและแผลเป็นจากวิกฤตที่ผ่านมา และการเตรียมพร้อมสำหรับความท้าทายใหญ่ในอนาคต โดยตั้งเป้าให้เด็กและครอบครัวสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ บนพื้นฐานของการสร้างสังคมเสมอหน้า ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสได้อย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะให้เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของประเทศได้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองในโลกใหม่อย่างเต็มศักยภาพและตามเจตจำนงของตนเอง

เพื่อบรรลุเป้าหมายข้างต้น รัฐบาลจะต้องปรับเป้าหมายการทำงาน โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายบน 3 เสาหลัก⁷² ได้แก่



1. การจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอและทั่วถึงสำหรับการดูแลพัฒนาเด็ก
เยาวชน และครอบครัว



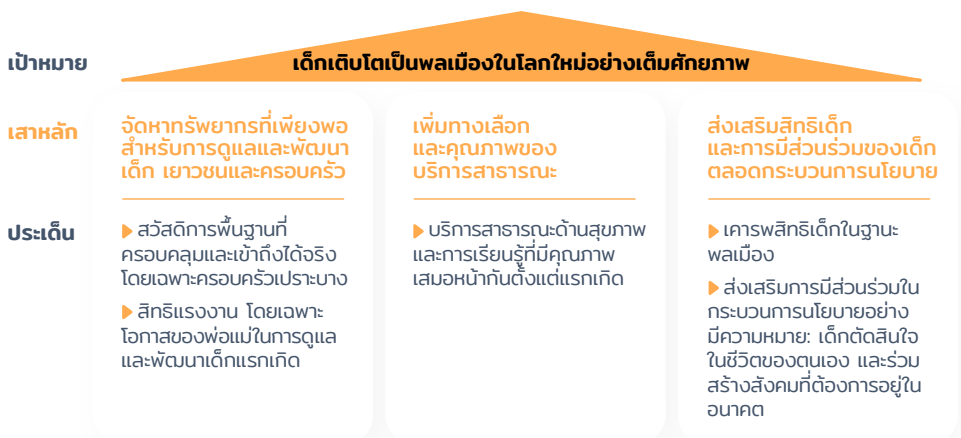
2. การเพิ่มทางเลือกและคุณภาพของบริการสาธารณะ ให้เป็นทางเลือก
คุณภาพที่เข้าถึงได้จริง



3. การส่งเสริมสิทธิเด็กและการมีส่วนร่วมของเด็กตลอดกระบวนการ
นโยบาย

แผนภูมิที่ E.1

เสาหลักของนโยบายเด็กและครอบครัวแห่งอนาคต



ที่มา: ปรับปรุงจาก Janta, Barbara et al, *Recent trends in Child and Family Policy in EU: European Platform for Investing in Children - Annual Thematic Report*, 2019.



1. การจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอและทั่วถึงสำหรับการดูแลพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว

การยกระดับและขยายตาข่ายทางสังคม (social safety net) ให้สูงและครอบคลุมคนทุกกลุ่มเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป ครอบครัวไทยส่วนมากไม่พร้อมรับมือกับเหตุการณ์เลวร้ายขนาดใหญ่ เนื่องจากโครงสร้างครัวเรือนและสังคมเปลี่ยนแปลงไปจนกระทบระบบความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงความไม่มั่นคงของอาชีพ ตลอดจนข้อจำกัดทางด้านทรัพย์สินและรายได้ที่ลดทอนความสามารถในการดูแลตนเองในครัวเรือน

การเพิ่มสวัสดิการเพื่อดูแลเด็กและผู้สูงอายุอย่างถ้วนหน้าและเพียงพอต่อคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐต้องเร่งดำเนินการ เมื่อพวกเขามีทรัพยากรในการดำรงชีวิตอย่างมั่นคงยิ่งขึ้น จะช่วยเพิ่มความสามารถในการดูแลตนเอง และยังปลดปล่อยศักยภาพให้พวกเขาสามารถสร้างสรรค์ชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัว ชีวิตการทำงาน และชีวิตทางสังคมได้อย่างเต็มที่มากยิ่งขึ้น

การศึกษาของ สมชัย จิตสุชน⁷³ พบว่าเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด 600 บาท/เดือนในปัจจุบัน มีปัญหาทั้งการตกหล่นและจำนวนเงินไม่เพียงพอ แม้ว่าจะมีการผ่อนคลายเกณฑ์การคัดกรองจากรายได้เฉลี่ยของสมาชิกครัวเรือนไม่เกิน 36,000 บาท/คน/ปี ให้เพิ่มขึ้นเป็น 100,000 บาท/คน/ปีในปี 2019 ซึ่งทำให้มีการจ่ายเงินให้แก่เด็กเล็กกว่าครึ่งประเทศแล้วก็ตาม แต่ยังคงพบว่าเด็กในครัวเรือนยากจนยังตกหล่นไม่ได้รับความช่วยเหลือสูงถึงร้อยละ 30 นอกจากนี้ เงินจำนวน 600 บาท/เดือนนั้นยังไม่สอดคล้องกับภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็กเล็กที่มีค่าเฉลี่ย 3,373 บาท/เดือน โดยอย่างน้อยรัฐควรจะเพิ่มการสนับสนุนให้อยู่ที่ 1,200-1,500 บาท/เดือน ซึ่งจะครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็กในครัวเรือนยากจนได้ราวครึ่งหนึ่ง

รัฐบาลอาจพิจารณาขยายเพิ่มความมั่นคงทางการเงินให้แก่เด็กและเยาวชนที่มีอายุมากกว่า 6 ปีได้เช่นกัน ซึ่งอาจเป็นรูปแบบของเงินโอน หรือการส่งเสริมให้หารายได้เสริมหรือฝึกงาน เพราะการเข้าสู่ระบบการศึกษานั้นมีต้นทุน ทั้งจากค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและจากค่าเสียโอกาสในการหารายได้มาช่วยเหลือจุนเจือ



ที่มา: 101

ครอบครัว ซึ่งเยาวชนไทยในเศรษฐกิจฐานล่างมีอัตราการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอุดมศึกษาน้อยกว่ากลุ่มอื่นอย่างมีนัยสำคัญอย่างมาก

นอกจากนี้ นโยบายเด็ก เยาวชน และครอบครัว ไม่อาจมองแยกขาดจากนโยบายแรงงานได้ เนื่องจากแรงงานคือผู้ดูแลครอบครัวหลัก เมื่อวิกฤตโควิดและวิกฤตเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานโดยตรง ทำให้ความสามารถในการดูแลตนเองและครอบครัวลดลง โดยเฉพาะครัวเรือนรายได้น้อย รัฐจึงจำเป็นต้องปฏิรูปสวัสดิการแรงงานครั้งใหญ่ โดยเฉพาะสวัสดิการการว่างงานและการทำงานต่ำระดับ (underemployment) ที่เป็นช่องว่างใหญ่ในสังคมไทย ให้มีขนาดการช่วยเหลือที่มากขึ้น คำนึงถึงภาระการเลี้ยงดูครอบครัว และขยายความครอบคลุมไปสู่แรงงานนอกระบบ

การเพิ่มทรัพยากรควรมองกว้างไปกว่าตัวเงินด้วย เช่น การเพิ่มเวลาให้ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้ากันมากขึ้นผ่านนโยบายขยายสิทธิลาคลอดของพ่อแม่ กลไกการช่วยเหลือด้านอาหารและโภชนาการเชิงรุกในช่วงวิกฤต ตลอดจนจุดความรู้สำหรับพ่อแม่เพื่อรับมือกับโลกใหม่ได้อย่างเข้าใจ

การเพิ่มทรัพยากรให้ครอบครัวสามารถดูแลตนเองได้อย่างเพียงพอทั้งในยามปกติและยามวิกฤต จะทำให้พวกเขาปฏิบัติตามมาตรการภาครัฐในช่วงเวลาวิกฤตได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะความสามารถในการปฏิบัติตามมาตรการขอความร่วมมือให้หยุดกิจกรรมสาธารณะ แล้วยังจัดการความท้าทายใหญ่ของสังคมในอนาคตได้ ไม่ว่าจะ เป็นโครงสร้างประชากร ความเหลื่อมล้ำ และความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

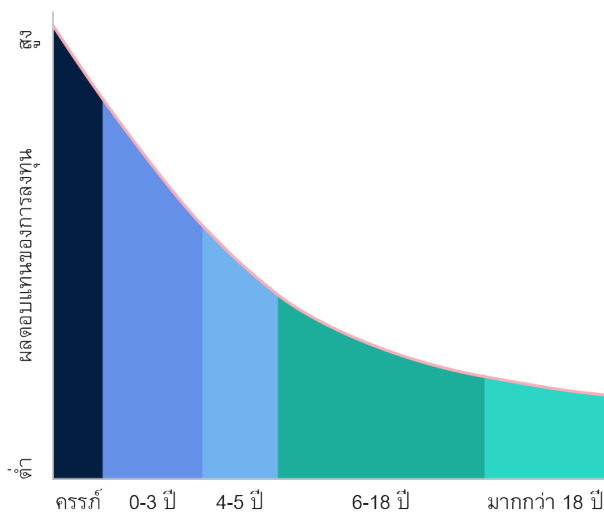


2. การเพิ่มทางเลือกและคุณภาพของบริการสาธารณะ ให้เป็นทางเลือกคุณภาพที่เข้าถึงได้จริง

รัฐบาลต้องจัดให้มีบริการสาธารณะใกล้ชุมชนที่มีคุณภาพและเข้าถึงได้จริง ลดอุปสรรคด้านค่าใช้จ่ายหรือเวลาให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะการยกระดับบริการสาธารณสุขและการศึกษาสำหรับกลุ่มเด็กเล็กเพราะการลงทุนกับคนนั้นยิ่งเร็วยิ่งให้ผลตอบแทนสูง หากเด็กมีพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ และการเรียนรู้ที่ดีสมวัย ย่อมมีโอกาสในการต่อยอดความรู้ การทำงาน และความรับผิดชอบทางสังคมเมื่อเติบโตขึ้น ผลตอบแทนของการลงทุนนี้ยิ่งเห็นชัดในกลุ่มเด็กเปราะบาง โดยอาจสูงถึงร้อยละ 7-13 ต่อปี นับเป็นการลงทุนด้านทรัพยากรมนุษย์ที่คุ้มค่ามากที่สุด⁷⁴ อีกทั้งยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำข้ามรุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างสังคมที่เสมอหน้าได้มากกว่า⁷⁵

แผนภูมิที่ E.2

ผลตอบแทนของการลงทุนในเด็กช่วงวัยต่างๆ



ที่มา: James J. Heckman, "Schools, Skills and Synapses," *Economic Inquiry*, 46(3): 289-324, 2008.

UNICEF ประเมินว่างบประมาณใช้จ่ายด้านเด็กเล็กควรมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เพื่อสร้างผลลัพธ์ในเชิงคุณภาพได้จริง แต่ที่ผ่านมา ประเทศไทยใช้งบประมาณด้านดังกล่าวเพียงร้อยละ 0.25 ของจีดีพี⁷⁶ จึงยังมีช่องว่างสำหรับการพัฒนาให้ศูนย์เด็กเล็กและโรงเรียนอนุบาลเป็นทางเลือกที่เข้าถึงได้จริง ทั้งการกระจายให้เข้าถึงแหล่งชุมชนนอกตัวเมือง และการยกระดับคุณภาพการให้บริการ

รัฐบาลจำเป็นต้องยกระดับบริการสุขภาพจิตเช่นกัน เป้าหมายการเพิ่มจำนวนจิตแพทย์ให้ครอบคลุม 63 จังหวัดเพิ่มขึ้นจาก 55 จังหวัดในปัจจุบัน เป็นเป้าหมายที่เล็กเกินไป รัฐบาลควรตั้งเป้าให้มีจิตแพทย์เด็กหรือนักจิตวิทยาเด็กให้ครอบคลุมอย่างน้อยทุกจังหวัด และควรครอบคลุมระดับอำเภอในอนาคต นอกจากนี้ รัฐบาลยังควรกำหนดเป้าหมายเป็นสัดส่วนต่อจำนวนเด็กในระดับที่เพียงพอ สหราชอาณาจักรเสนอให้มีจิตแพทย์เด็กเต็มเวลา 3.6-4.8 คนต่อเด็กอายุ 0-18 ปีจำนวน 100,000 คน และในสหรัฐเสนอให้มีจิตแพทย์ 12 คนต่อเด็ก 100,000 คน⁷⁷ หากยึดตามสัดส่วนนี้ ประเทศไทยควรมีจิตแพทย์เด็กเต็มเวลาราว 500 - 1,637 คนทั่วประเทศ

บทเรียนสำคัญอีกอย่างหนึ่งจากวิกฤตครั้งนี้ คือ การบริหารงานแบบรวมศูนย์ไม่สอดคล้องกับสภาพบริบทในแต่ละท้องถิ่น และมีส่วนเร่งให้ปัญหารุนแรงขึ้น หรืออาจสร้างผลข้างเคียงที่ไม่จำเป็น อาทิ มาตรการกักตัวที่บ้านหรือในชุมชนอาจทำได้จริงในบางพื้นที่ แต่ในหลายกรณีก็ขาดความพร้อมทางสถานที่ จนก่อให้เกิดการแพร่เชื้อระหว่างคนใกล้ชิดตัวยิ่งขึ้น มาตรการปิดโรงเรียนทุกช่วงชั้นทั่วประเทศ อาจช่วยลดการแพร่ระบาดในพื้นที่ที่มีการระบาดสูงได้ แต่ได้พรากการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ ซึ่งไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่แพร่ระบาดรุนแรง และผลักให้พวกเขาเข้าสู่โลกดิจิทัลโดยขาดฐานรองรับอย่างไม่จำเป็น



ที่มา: 101



คิด for คิดส์

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

เงื่อนไขสำคัญที่จะเพิ่มทางเลือกและยกระดับคุณภาพบริการสาธารณะได้ คือ การคืนอำนาจจัดการบริการสาธารณะสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด โดยให้รัฐบาลท้องถิ่นมีอำนาจตัดสินใจและทรัพยากรสำหรับจัดบริการสาธารณะมากขึ้น และยังสามารถดึงภาคีเครือข่ายทางสังคมเข้ามาให้บริการภายใต้การสนับสนุนทางทรัพยากรของภาครัฐ รัฐบาลส่วนกลางควรเปลี่ยนบทบาทมาทำหน้าที่ดูแลภาพรวมในเชิงระบบ เสริมขีดความสามารถให้กับผู้มีบทบาทอื่นๆ เข้ามาช่วยกันแก้ปัญหา และประสานงาน หากมีความจำเป็นต้องดำเนินการข้ามพื้นที่

เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานทั้งระบบ รัฐบาลควรพัฒนาฐานข้อมูลด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัวในเชิงลึกที่สามารถระบุตัวผู้ต้องการความช่วยเหลือได้ตรงจุด โดยเฉพาะการเชื่อมโยงข้อมูลที่กระจัดกระจายอยู่ในแต่ละกรมกอง เช่น การระบุตัวและเข้าช่วยเหลือเด็กกำพร้าจากสถานการณ์โควิด-19 รวมถึงการช่วยเหลือกลุ่มเสี่ยงต่อภาวะทุพโภชนาการผ่านการเชื่อมโยงข้อมูลด้านพัฒนาการทางร่างกายเด็ก ของโรงเรียนกับข้อมูลทะเบียนราษฎร์และข้อมูลสุขภาพอื่นๆ นอกจากนี้ รัฐบาลควรพัฒนาตัวชี้วัดสภาพแวดล้อมของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ที่แยกย่อยในระดับภูมิภาคและครอบคลุมทุกมิติ ทั้งความเป็นอยู่ การเข้าถึงโอกาสและสิทธิเสรีภาพ เพื่อให้แก้ปัญหาคอขวดในระบบนิเวศได้ตรงจุด



3. การส่งเสริมสิทธิเด็กและการมีส่วนร่วมของเด็กตลอดกระบวนการนโยบาย

เด็กและเยาวชนต้องเป็นผู้รับมือผลเป็นจากวิกฤตสามด้าน และเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความท้าทายหลากหลายด้านในอนาคตอย่างรุนแรงและยาวนานกว่าผู้ใหญ่ในปัจจุบัน ดังนั้น รัฐบาลต้องเปิดกว้างให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้พวกเขามีส่วนร่วมกำหนดและขับเคลื่อนสังคมแบบที่พวกเขาต้องการใช้ชีวิตในอนาคต

สำหรับการเมืองทางตรง รัฐบาลควรลดอายุขั้นต่ำของการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางตรง และอำนวยความสะดวกให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกลไก

ทางการได้งายยิ่งขึ้น เช่น การเข้าซื้อเรียกร่องแบบออนไลน์ การจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม และการเสนอโครงการทางสังคมเพื่อขอรับงบประมาณไปดำเนินการเองโดยตรง รัฐบาลจะต้องมีกลไกให้เด็กและเยาวชนมั่นใจได้ว่าพวกเขาได้ถูกรับฟัง และรัฐบาลได้ดำเนินการอย่างเต็มความสามารถแล้ว

กลไกสภาเด็กและเยาวชนเป็นองค์กรที่มีศักยภาพอย่างมากในการสะท้อนเสียงและขับเคลื่อนสังคมที่เยาวชนต้องการเห็น แต่กลไกดังกล่าวยังมีปัญหาในหลายระดับ เพราะขาดอำนาจและทรัพยากรในการดำเนินงาน ขาดความเชื่อมโยงกับฝ่ายบริหารทั้งระดับชาติและท้องถิ่น ตลอดจนที่มาของสมาชิกสภาที่ยังไม่อาจเรียกว่าเป็นตัวแทนของเยาวชนไทยได้จริง

สมาชิกสภาเด็กและเยาวชนควรมีที่มาจากการเลือกตั้ง และสภาเด็กและเยาวชนควรได้รับการจัดสรรงบประมาณให้มีความแน่นอน เพียงพอ และทำงานได้อย่างเป็นอิสระ นอกจากนี้ ควรกำหนดให้มีผู้แทนของสภาเด็กและเยาวชน หรือผู้แทนเยาวชนอื่นในคณะกรรมการระดับชาติด้านเด็กและเยาวชน รวมถึงรัฐบาลควรพิจารณาสร้างนโยบายสำคัญให้สภาเด็กและเยาวชนพิจารณาเพื่อให้เห็น

สุดท้ายนี้ เด็กและเยาวชนควรมีช่องทางในการพัฒนาสังคมรอบตัวอย่างเป็นรูปธรรม โดยให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมตัดสินใจนโยบายในชุมชนและสถานศึกษา เช่น คณะกรรมการนักเรียน ในสถานศึกษามาจากการเลือกตั้ง มีผู้แทนนักเรียนในคณะกรรมการสถานศึกษา ภาครัฐยังสามารถสร้างกระบวนการงบประมาณที่ให้เด็กมีส่วนร่วมได้โดยตรง เช่น ผลักดันส่งเสริมให้งบประมาณสำหรับกิจกรรมทางสังคมที่มีเด็กและเยาวชนเป็นเจ้าของโครงการให้พวกเขาตัดสินใจใช้งบประมาณด้วยตนเอง ลดข้อจำกัดในเชิงความคิดที่จะถูกตัดสินใจโดยเจ้าหน้าที่ภาครัฐลง เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมรอบตัวไปในแบบที่พวกเขาต้องการ





ส่งท้าย: กระบวนการนโยบาย ที่ตอบโจทย์สังคมไทยในโลกยุคใหม่

ท่ามกลางความท้าทายของการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัวที่สังคมไทยกำลังเผชิญ ลำพังข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพียงอย่างเดียว อาจไม่เพียงพอต่อการ ‘ตั้งหลักใหม่’ เพื่อเติมความฝันของเด็กและครอบครัวได้ หากแต่ต้องปรับกระบวนการนโยบายใหม่ด้วย ทั้งนี้ ‘คิด for คิดส์’ เสนอว่า กระบวนการทำนโยบายเด็กและครอบครัวใหม่ต้องตั้งบนฐานที่เข้มแข็ง 3 ฐาน คือ ฐานวิชาการ ฐานการพัฒนา และฐานประชาธิปไตย

ฐานวิชาการ - โลก VUCA เรียกร้องให้การดำเนินนโยบายต้องใช้หลักคิดและหลักฐานมากยิ่งขึ้น กระบวนการนโยบายจึงต้องเริ่มจากการ ‘ตั้งคำถามที่ถูกต้อง’ ในเรื่องที่สำคัญต่อชีวิตของผู้คนและสังคม มุ่งตอบโจทย์ท้าทายแห่งอนาคตด้วยระเบียบวิธีและเครื่องมือใหม่ๆ ในการทำวิจัย รับผิดชอบต่อสังคมด้วยความรู้เชื่อมโยงข้ามศาสตร์ วิเคราะห์และวิพากษ์อย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ได้มาซึ่ง ‘ทางเลือกเชิงนโยบาย’ ที่ตอบไปถึงแก่นของปัญหาและเป็นไปได้

ฐานการพัฒนา – กระบวนการนโยบายต้องมองโจทย์การพัฒนาในระยะยาว มุ่งแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างและหลายข้อจำกัดของสถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อให้ผลของนโยบายยั่งยืน มั่นคง และเป็นธรรมในทุกมิติ

ฐานประชาธิปไตย - กระบวนการนโยบายต้องยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เชื่อในการมีส่วนร่วมและกระบวนการสาธารณะ เคารพสิทธิส่วนบุคคลและความแตกต่างหลากหลาย เพื่อให้ประชาชนได้ดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพในทางที่ตนเองเลือก

‘คิด for คิดส์’ เชื่อว่า รายงานฉบับนี้จะมีส่วนในการชวนสังคมคิดและออกแบบกระบวนการนโยบายเด็ก เยาวชน และครอบครัวใหม่ เพื่อตอบโจทย์วิกฤตในปัจจุบัน และรับมือความท้าทายแห่งอนาคต

เชิงอรรถ

บทนำ: เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต

1. "DDC COVID-19 Interactive Dashboard," *กรมควบคุมโรค*, 4 สิงหาคม 2022, <https://ddc.moph.go.th/covid19-dashboard/> (เข้าถึงเมื่อ 4 สิงหาคม 2022).
 2. UNICEF Thailand, "รายงานรวบรวมผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการระบาดโรคโควิด-19 ต่อเด็กและเยาวชนในประเทศไทย," *UNICEF*, พฤษภาคม 2022, <https://www.unicef.org/thailand/media/8806/file/COVID-19%20Impact%20on%20Children%20TH.pdf> (เข้าถึงเมื่อ 12 สิงหาคม 2022).
 3. คิต for คิตส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (2021)
 4. เจณิตตา จันทวงษา, *สังคมแบบไหนที่คนไทยอยากมีลูก?* [Policy Insights No.3] (ศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง, 2022), น.7.
 5. "Thailand," *World Inequality Database*, <https://wid.world/country/thailand/> (เข้าถึงเมื่อ 4 สิงหาคม 2022).
 6. สุภชัย สมผล, "การสำรวจผลกระทบของโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทย," *โครงการ Social Monitoring สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม, 2022).
 7. World Bank Group, "Thailand Economic Monitor: The Road to Recovery", July, 2021.
 8. Naazneen Karmali, "Thailand's 50 Richest," *Forbes*, July 6, 2022, <https://www.forbes.com/lists/thailand-billionaires/?sh=>.
 9. World Economic Forum, *The Global Risks Report 2022*, 17th ed. (World Economic Forum, 2022), p. 14.
 10. World Economic Forum, *The Future of Jobs Report* (2020).
-



แนวโน้มที่ 1 เด็กและเยาวชนเผชิญภาวะการเรียนรู้ถดถอย พัฒนาการหยุดชะงัก

11. กระทรวงศึกษาธิการ, *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ให้สถานศึกษาในสังกัดและในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการปิดเรียนด้วยเหตุพิเศษ*, 17 มีนาคม 2020, <https://moe360.blog/2020/03/17/ตร-สั่งสถานศึกษาทั่วประเทศ/>.

12. กระทรวงศึกษาธิการ, *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ให้สถานศึกษาในสังกัดและในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการปิดเรียนด้วยเหตุพิเศษ*, 2 มกราคม 2021, <https://moe360.blog/2021/01/02/closed-special-reason/>.

13. UNESCO, "Thailand," *Global monitoring of school closures caused by covid-19*, <https://covid19.uis.unesco.org/global-monitoring-school-closures-covid19/country-dashboard/> (accessed July 10, 2022).

14. Emma Dorn et al., "COVID-19 and education: The lingering effects of unfinished learning," *McKinsey & Company*, July 27, 2021, <https://www.mckinsey.com/industries/education/our-insights/covid-19-and-education-the-lingering-effects-of-unfinished-learning>.

15. UNICEF, *The State of the Global Education Crisis*, 2021, <https://www.unicef.org/media/111621/file/TheStateoftheGlobalEducationCrisis.pdf.pdf> (accessed July 12, 2022).

16. สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลแบบออนไลน์และการขยายผลการสำรวจสถานะความพร้อมในการเข้าสู่ระบบการศึกษาของเด็กปฐมวัย สำหรับประเทศไทย (Thailand School Readiness Survey: Phase 4)*, 2022.

17. สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, *รายงานผลการศึกษาภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานการณ์โควิด-19: สภาพการณ์ บทเรียน และแนวทางพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้*, 2022, <http://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/1932-file.pdf> (เข้าถึงเมื่อ 12 กรกฎาคม 2022).

18. UNICEF, *The State of the Global Education Crisis*.

19. "สถิติการศึกษาของประเทศไทย," สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, 2021.

20. "สถิตินักเรียนยากจนพิเศษปีการศึกษา 2018-2021," กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2021.

21. UNESCO, "2017/2018 Global Education Monitoring Report", 2017.

แนวนโยบายที่ 2 เด็กและครอบครัวเข้าถึงบริการของรัฐได้ยากขึ้น ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด

22. กรมอนามัยและยูนิเซฟ, รายงานการสำรวจการประเมินผลกระทบเบื้องต้นของสถานการณ์โควิด-19 ต่อการให้บริการในคลินิกฝากครรภ์และคลินิกเด็กสุขภาพดี, สิงหาคม 2021.

23. “ร้อยละหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการฝากครรภ์ครั้งแรกก่อนหรือเท่ากับ 12 สัปดาห์,” คลังข้อมูลสุขภาพ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงสาธารณสุข, 2022.

24. “ร้อยละหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการดูแลก่อนคลอด 5 ครั้ง ตามเกณฑ์ไตรมาสที่ 4 ปี 2020-ไตรมาสที่ 1 ปี 2022,” คลังข้อมูลสุขภาพ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงสาธารณสุข, 2022.

25. “ความครอบคลุมการได้รับวัคซีนแต่ละชนิดครบตามเกณฑ์ในเด็กอายุครบ 1 ปี (fully immunized),” คลังข้อมูลสุขภาพ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงสาธารณสุข, 2022.

26. “ความครอบคลุมการได้รับวัคซีนแต่ละชนิดครบตามเกณฑ์ในเด็กอายุครบ 7 ปี (fully immunized),” คลังข้อมูลสุขภาพ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงสาธารณสุข, 2022.

27. World Bank, *Impact of COVID-19 on Thailand’s households – Insights from a rapid phone survey*, 2021, <https://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/impact-covid-19-thailands-households-insights-rapid-phone-survey>.

28. “กรมอนามัยเปิดผลสำรวจพบวัยเรียน “อ้วน-เตี้ย” เพิ่มขึ้น 12.4%,” ไทยพีบีเอส, 24 มิถุนายน 2021, <https://news.thaipbs.or.th/content/305500> (เข้าถึงเมื่อ 10 กรกฎาคม 2022).

29. กรมอนามัย, รายงานผลการประเมิน แผนปฏิบัติการด้านโภชนาการระดับชาติ 5 ปี พ.ศ. 2562-2566 ระยะครึ่งแผน, สิงหาคม 2564.

แนวนโยบายที่ 3 เด็กและเยาวชนถูกผลักเข้าสู่โลกออนไลน์ โดยขาดฐานที่จำเป็น

30. Chatchai Nokdee, “หนูนุ่นเด็กไทยใช้สื่อดิจิทัล พัฒนาตัวเองยุคโควิด,” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 13 พฤษภาคม 2021, <https://www.thaihealth.or.th/Content/54595> หนูนุ่นเด็กไทยใช้สื่อดิจิทัล%20พัฒนาตัวเองยุคโควิด.html (เข้าถึงเมื่อ 25 กรกฎาคม 2022).



31. มหาวิทยาลัยมหิดล และ กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, “ผลการสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลของประชาชนไทย: โครงการวิจัยการสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลของประชาชนไทย และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย ปี พ.ศ.2563-2564,” 23 กุมภาพันธ์ 2021, https://www.songsue.co/wp-content/uploads/2021/02/แถลงข่าว-ผลสำรวจ-23.02.21_Final.pdf (เข้าถึงเมื่อ 25 กรกฎาคม 2022).

32. เพิ่งอ้าง.

33. “จำนวนประชาชนอายุ 6 ปีขึ้นไป จำแนกตามการใช้อินเทอร์เน็ต/โทรศัพท์มือถือ กลุ่มอายุ และ เขตการปกครอง ไตรมาส 4 พ.ศ. 2564,” สำนักงานสถิติแห่งชาติ, http://statbbi.nso.go.th/staticreport/Page/sector/TH/report/sector_16_201040_TH.xlsx (เข้าถึงเมื่อ 7 กรกฎาคม 2022).

34. สำนักงานสถิติแห่งชาติ, “ผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน,” 2021.

35. สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, รายงานอัตราค่าบริการโทรคมนาคม ประจำไตรมาส 3/2564 (กรกฎาคม-กันยายน 2564) (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2022), น.42.

36. Mark Giles, “5G in Thailand: AIS Leads the Market,” *Ookla*, January 30, 2022, <https://www.ookla.com/articles/5g-in-thailand> (accessed July 25, 2022).

37. National Broadcasting and Telecommunications Commission, “Mobile ARPU excluded IC,” *Thai Telecom Industry Database*, July 4, 2022, https://ttid.nbtc.go.th/mobile_arpu (accessed July 25, 2022).

แนวโน้มที่ 4 เด็กและเยาวชนเครียดและมีปัญหาสุขภาพจิตมากขึ้น

38. “Mental Health Check-in,” *กรมสุขภาพจิต*, <https://checkin.dmh.go.th/dashboards>, 2022.

39. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), “ปัญหา ‘สุขภาพจิต’ วัยรุ่นไทย เมื่อความสัมพันธืเป็นสาเหตุ,” *จับตาทิศทางสุขภาพคนไทย ปี 2564*, 2020, <https://resourcecenter.thaihealth.or.th/files/212/thaihealth%20watch%202021.pdf> (เข้าถึงเมื่อ 8 สิงหาคม 2022).

เด็กและครอบครัวไทยในสามวิกฤต: รายงานสถานการณ์เด็ก 2022

40. “วัยรุ่นเข้าถึงบริการสุขภาพจิตมากขึ้น,” *ไทยรัฐ*, 3 มิถุนายน 2565, <https://www.thairath.co.th/news/local/2409467>.

41. เฟิ่งอ่าง.

42. โซนิชา ภาวสุทธิไพศิฐ, “ข้อมูลโรงพยาบาลและคลินิกที่มีจิตแพทย์เด็กและวัยรุ่นในจังหวัดต่างๆ,” *กรมสุขภาพจิต*, กรกฎาคม 2564.

แนวโน้มที่ 5 เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ภาครัฐสกัดกั้นด้วยความรุนแรงมากขึ้น

43. “Top Hashtags in Thailand,” *GetDayTrends*, <https://getdaytrends.com/thailand/top/tweeted/year/> (เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2022).

44. “หน้าหลัก,” *Mob Data Thailand*, <https://www.mobdatathailand.org/> (เข้าถึงเมื่อ 21 กรกฎาคม 2022); “ประมวลสถานการณ์การชุมนุมและการคุกคาม ประจำเดือนมกราคม 2565,” *Mob Data Thailand*, https://blog.mobdatathailand.org/posts/2022_01.html (เข้าถึงเมื่อ 21 กรกฎาคม 2022); “ประมวลสถานการณ์การชุมนุมและการคุกคาม ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2565,” *Mob Data Thailand*, https://blog.mobdatathailand.org/posts/2022_02.html (เข้าถึงเมื่อ 21 กรกฎาคม 2022); “ประมวลสถานการณ์การชุมนุมและการคุกคาม ประจำเดือนมีนาคม 2565,” *Mob Data Thailand*, https://blog.mobdatathailand.org/posts/2022_03.html (เข้าถึงเมื่อ 21 กรกฎาคม 2022); “ประมวลสถานการณ์การชุมนุมและการคุกคาม ประจำเดือนเมษายน 2565,” *Mob Data Thailand*, https://blog.mobdatathailand.org/posts/2022_04.html (เข้าถึงเมื่อ 21 กรกฎาคม 2022); “ประมวลสถานการณ์การชุมนุมและการคุกคาม ประจำเดือนพฤษภาคม 2565,” *Mob Data Thailand*, https://blog.mobdatathailand.org/posts/2022_05.html (เข้าถึงเมื่อ 21 กรกฎาคม 2022).

45. ฌัฐพล ทองประตู่, “‘กฎระเบียบเบียดเบียน’ คุยกับ 4 แกนนำนักเรียนแล้วผู้เรียกร้องสิทธิเหนือร่างกายนักเรียน,” *a day*, <https://adaymagazine.com/bad-student> (เข้าถึงเมื่อ 7 กรกฎาคม 2022); “องค์กรนักเรียนแล้ว: นักเรียนบุกกระทรวงศึกษา เป่านกหวีดไล่ รมว. ฌัฐพล อติต กปปส.,” *BBC News ไทย*, 19 สิงหาคม 2020, <https://www.bbc.com/thai/thailand-53837728> (เข้าถึงเมื่อ 7 กรกฎาคม 2022).

46. กนกรัตน์ เลิศชูสกุล และ ธนาพงศ์ เก่งไพบูลย์, *รายงานเบื้องต้นโครงการวิจัย การก่อตัว พัฒนาการ และพลวัตการชุมนุมบริเวณแยกดินแดงช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม 2564* (2021), น.6-8.

47. Karoonp. Chetpayark, “ทำไมต้อง ‘เดินทะเลฟ้า’ ? คุยกับคนร่วมขบวน ถึงการเรียกร้องที่ขับเคลื่อนด้วยการเดิน,” *The MATTER*, 2 มีนาคม 2021, <https://thematter.co/social/walk-talu-fah/136897> (เข้าถึงเมื่อ 7 กรกฎาคม 2022).



คิด for คิดส์ ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว

48. “แนวร่วมธรรมศาสตร์ฯ ประกาศ 5 ข้อเรียกร้อง,” *Thai PBS*, 10 สิงหาคม 2021, <https://news.thaipbs.or.th/content/306830> (เข้าถึงเมื่อ 7 กรกฎาคม 2022); “เยาวชนปลดแอก: ใครเป็นใครในแกนนำ-ผู้ชุมนุมที่ถูกดำเนินคดี,” *BBC News ไทย*, 20 สิงหาคม 2020, <https://www.bbc.com/thai/thailand-53846800> (เข้าถึงเมื่อ 7 กรกฎาคม 2022).

49. “เปิดจักรวาลทะเลลี้ภัยและผองเพื่อน,” *iLaw Freedom*, 27 เมษายน 2022, <https://freedom.ilaw.or.th/node/1051> (เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2022).

50. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 (6 เมษายน 2017), ม.97, 108, และ 160.

51. เพิ่งอ้าง, ม.95, 133, 236, และ 256; พระราชบัญญัติว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ.2564 (12 กันยายน 2021), ม.20.

52. “จรินทร์ ส่องผ่าน คกก.พัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติให้ทุกหน่วยรับฟังข้อเสนอสมัชชาเยาวชนต้องรายงานความคืบหน้าการช่วยแก้ปัญหาทุก 3 เดือน,” *รัฐบาลไทย*, 31 กรกฎาคม 2021, <https://www.thaigo.gov.th/news/contents/details/44295> (เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2022); “ประชุมคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ครั้งที่ 1/2565,” *กรมกิจการเด็กและเยาวชน*, https://www.dcy.go.th/dcy/webnew/network/?p=gallery_view&id=3301 (เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2022).

53. สำนักงบประมาณ, *เอกสารงบประมาณ ฉบับที่ 3 งบประมาณรายจ่าย ฉบับปรับปรุง ตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 เล่มที่ 2* (สำนักงบประมาณ, 2020), น.384; สำนักงบประมาณ, *เอกสารงบประมาณ ฉบับที่ 3 งบประมาณรายจ่าย ฉบับปรับปรุง ตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 เล่มที่ 2* (สำนักงบประมาณ, 2021), น.389.

54. “รวมข้อมูลผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจากการชุมนุม ในปี 2564,” *Mob Data Thailand*, https://blog.mobdatathailand.org/posts/2021_injuries.html (เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2022).

55. “สถิติเยาวชนถูกดำเนินคดีจากการแสดงออกและการชุมนุม ปี 2563-65,” *ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน*, 1 มิถุนายน 2022, <https://tlhr2014.com/archives/24941> (เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2022).

56. ดูเพิ่ม: วรตกร เลิศรัตน์, *ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก 18 เหลือ 15 ปี?: ขยายสิทธิให้เสียงเยาวชนมีความหมาย [Policy Insights No.7]* (ศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง, 2022).

แนวนโยบายที่ 6 โครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยสมบูรณ์ ครอบครัวมีขนาดเล็กและเปราะบางยิ่งขึ้น

57. United Nations, *World Population Prospects 2022*, 2022.
58. เพิ่งอ้าง.
59. “จำนวนการเกิดใหม่และจำนวนการเสียชีวิต ปี 2012-2021,” สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2021.
60. มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ, *การส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ*, 2016, <https://www.knowledgefarm.in.th/birth-promotion/> (เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม 2022).
61. “ขนาดครัวเรือนไทย ปี 1990-2020,” สำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย, 2020.
62. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, “ครอบครัวไทยในอนาคต: พ.ศ.2583”, พฤษภาคม 2022.
63. “สถิติเด็กกำพร้า เด็กถูกทอดทิ้ง และต้องอยู่คนเดียวตามลำพัง,” *กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์*, 2016.
64. สำนักงานสถิติแห่งชาติและองค์การยูนิเซฟ, “การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ.2562 (รายงานผลฉบับสมบูรณ์)”, สิงหาคม 2563.
65. “ศูนย์ช่วยเหลือเด็กโควิด-19,” *กรมกิจการเด็กและเยาวชน*, 27 กรกฎาคม 2021-17 มีนาคม 2022.
66. “เปิดปม: เด็กกำพร้าเจ็บพลันจากโควิด-19,” *ไทยพีบีเอส*, 5 ตุลาคม 2021, <https://news.thaipbs.or.th/content/308378> (เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2022).
67. ภัททา เกิดเรือง, “ความอยู่ดีมีสุขและปัจจัยทางเศรษฐกิจของครัวเรือนข้ามรุ่นในไทย”, 2016.
68. ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว, “ผลสำรวจความเห็นและทัศนคติของเด็กและเยาวชน”, พฤษภาคม 2022.
69. United Nations, “*World Population Prospects 2022*”, 2022.



แนวโน้มที่ 7 ความไม่ลงรอยระหว่างรุ่นรุนแรงขึ้น บั่นทอนความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

70. สรุปความจากการวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องเล่าชีวิตและความฝันของเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 25 ปีที่ส่งเข้าประกวดในโครงการเรื่องเล่าของ “เด็กสมัยนี้” ซึ่งจัดโดย คิด for คิดส์ (2022)

บทส่งท้าย: ตั้งหลักใหม่ เติมความฝันเด็กและครอบครัวไทย

71. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “โครงการภายใต้ พ.ร.ก. กู้เงินฯ 1 ล้านล้านบาท และ พ.ร.ก. กู้เงินฯ 5 แสนล้านบาท”, ThaiME, <http://thaime.nesdc.go.th/>

72. Janta Barbara et al., *Recent trends in Child and Family Policy in EU: European Platform for Investing in Children - Annual Thematic Report*, 2019.

73. “รัฐหนุนบเด็กแรกเกิด-6 ปี 600 บาท/คน/เดือน ปี’66 ไปไม่ถึงสิทธิถ้วนหน้า 4.2 ล้านคน,” *ThaiPublica*, 8 มิถุนายน 2022, <https://thaipublica.org/2022/06/child-care-subsidy8-06-2565/>.

74. James J. Heckman, “Schools, Skills and Synapses,” *Economic Inquiry*, 46(3): 289-324, 2008.

75. World Economic Forum, *The Global Social Mobility Report 2020 Equality, Opportunity and a New Economic Imperative*, 2020.

76. UNESCO, *Strengthening Costing and Financing of SDG 4.2 in the Asia-Pacific Region*, 2020.

77. Hiran Thabrew et al., “Is It Time for Child Psychiatry to Grow Up?,” *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 51(10): 971-973, 2017.



ปี 2021-2022 เป็นปีที่ท้าทายสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวไทย วิกฤตสามด้าน – ทั้งวิกฤตโรคระบาดโควิด-19 (COVID-19) วิกฤตความเหลื่อมล้ำและการพัฒนา และวิกฤตสังคมและการเมือง – ยังคงทอดเงาทะมึนยาวต่อเนื่องจากปีก่อนหน้า ทาบทับและท้าทายชีวิตของเด็ก เยาวชนและครอบครัวอย่างน่าวิตกกังวล

นโยบายเด็กและครอบครัวจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจสถานการณ์และแนวโน้มสำคัญของเด็ก เยาวชน และครอบครัวไทย และตั้งหลักในการออกแบบนโยบายให้สอดคล้องกับโลกใหม่ รายงานฉบับนี้จึงวางเป้าหมายเป็นฐานในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัวตลอดช่วงปี 2021-2022 เพื่อเป็นข้อมูลตั้งต้นสู่การกำหนดนโยบายแห่งอนาคต



คิด for คิดส์
กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

